

૩૩૨૯

THE GIRL'S LETTER WRITER.

પત્ર-પોથિ.

ગૂંજરાતિ કન્યા ઉપયોગિ.
 જેમાં છોકરીઓને ચિઠ્ઠી-પત્રી લખવાની રીત, તથા હુંડી, ખીલ,
 આંકડા, ભરત્યું, વિઆળુચિઠ્ઠી, ધર બાડે લેવાનાં લખત,
 ધસાદિની રીતીઓ, તેમજ લખતી વેળા વિરામચિન્હો
 વાપરવાની સમજણ બતાવવામાં આવી છે.

ત્રીજી આવૃત્તિ.

Letters—Speak the soft intercourse from soul to soul,
And waft a sigh from Indus to the pole. *Pope.*

પત્ર—વેલુવાર માનવી મધે જે રખાવે માત્રે મામ,
પૃથ્વીના છેડા સુધી તે પોંડુચાડે પમામ. ૧૧૫.

બનાવનાર

ડોસાભાઈ ફરામજી રાંદેરીઆ.
(જી'દગી બેગવવાની જુગતીના બનાવનાર.)

મુ'બદ મધે,

જેહાંગીર બે. કરાણીએ પોતાના “સ્ટેન્ડર્ડ પ્રીટીંગ પ્રેસ”
નાં ૧૭ તથા ૧૮ પારસી બબર, સ્ટ્રીટ, કે

કિંમત રૂ. ૦૧

આ ચોપડી ઇ. સ. ૧૮૬૭ ના ૨૫ માં કાયદા પ્રમાણે
સરકારમાં રેજિસ્ટર કરાવેલી છે.

પ્રસ્તાવના.

—:૦:—

લખવા વાંચવાના હુન્નરે મનુષ્ય જાતને જે એક ઉત્તમ ફાયદો આપ્યો છે તે એ કે ધર મધે બેઠાં બેઠાં તેઓ પોતાના સગાંવહાલાં, મિત્રો, અથવા આડલાને પોતાના વિચાર સમજાવી શકે છે. આ ફાયદો કાગળ-પત્રથી હાંસળ થયો છે. એ મુગો ખેપિયો સંસારી સગવડ સાચવે છે, એટલુંજ નહીં પણ વેપાર ધંધામાં મોટી મદદ આપે છે. એક ઓડામાંથી બીજા ઓડામાં, એક ઘરથી બીજા ઘર, એક શેઠરથી બીજા શેઠર, એક દેશથી બીજા દેશ, એક ખંડથી બીજા ખંડ સુધી આ મેહનત ખેપિયો તમારા સર્વ સમાચાર પૂર વિશ્વાસથી પરસ્પર પોંદ્યાડી આપે છે.

સુધારા અને સગવડનું આ મોટું ઉપયોગી હથિયાર મરદ તેમજ ઓરત, છોકરા તેમજ છોકરીઓના હાથમાં હોવું જોઈએ. વારંવાર આપણા દીકામાં આવે છે કે છોકરા અને છોકરીઓ જેઓ પોતાનાં પુસ્તક મધેના લાંબા લાંબા પાઠ સરસરાટ વાંચી જાય છે, અચ્છી રીતે હિસાબ ગણી કાઢે છે, તથા બૂગોળ અથવા વ્યાકરણ પોપટની મિસાસે મોહડે બોલી જાય છે, તેઓને કદાચ એકાદ આસામી જોગ પત્ર લખવા કહ્યું હોયતો વિચારમાં પડશે, અથવા લખવા માડશે તો તારીખ ક્યાં માડવી સરનામું કેમ કરવું, શરૂ કરતાં શી રીતે લખવું, મુખ્ય મતલબ ઉપર વાંચનારનું ધ્યાન કેહવી રીતે ખેંચવું, ખતમ કેમ કરવું, ઇત્યાદિ વિષે સમજણ રાખ્યા વના કાગળ ચિત્રિ કાહડી ઘડ પુછડાં વનાનો ગુચવડો કરી નાખે છે. આ ટિકા છોકરા અને છોકરીઓનેજ નહીં, પણ વારંવાર ઉંમરે પૂગેલાંઓને પણ લાગુ પડે છે, જેઓ લખવાના કાયદાથી અણજાણ અથવા અભણ હોવાથી કાગળ-પત્ર લખવામાં હસવા સરખું લખે છે. એટલા માટે આ પુસ્તકને હસ્તીમાં આણવાની જરૂર આપો-આપ જણાય છે. એવાં પુસ્તકો અંગ્રેજીમાં અનેક છે, જેઓ સર્વ વિદ્યાર્થીઓના પુસ્તકખાનામાં બિરાજે છે. તેઓ સાથે મુકાબલો કરતાં આ નહાતું પુસ્તક ખરેખર નજીવું છે, તોબી એના ઉપયોગીપણા ઉપરથી એ કેળવણી ખાતાને હાજર છે એમ માનવાને કોઈ પણ કેળવણી પામેલા ગૃહસ્થો પછાત હશે નહીં. વળી એમ એની પેહલી આવૃત્તિજ કહી આપે છે, જે છોકરીઓને અતિ ઉપયોગી ગણી અત્રેના એક નામ-વર પરમાર્થી ગૃહસ્થે પોતાની ખાસ સુચના અને મદદથી પ્રગટ કરાવી

હતી કેળવણીમાં (અને તેમાં મુખ્ય કરી સ્ત્રી કેળવણીમાં) આ સદ્ ગૃહસ્થ ખરા જીગરથી મદદ આપવાને કેટલી જીજ્ઞાસા બતાવેછે તે વિષે અત્રે વધારે બોલવું ફાકટછે, કારણ તે સર્વ કોષને રોશણુછે.

આ પુસ્તકની પેહલી આવૃત્તિને છેડે જે શુજરાતી કેહવતો આપેલી હતી તે અતિ સાધારણ હોવાથી તેને બદલે પૃથ્વી ઉપર જે કાંઈ મુખ્ય શોધો થયેલીછે, તેઓના શોધકોના નામ, તથા તેઓ ક્યા સાલ અથવા સદીમાં બની હતી, ઇત્યાદિ, વિષેનો ટુક સાર મુળાક્ષરોના અનુક્રમે, બાળકોના ધ્યાનમાં રાખવા જોગ રીતે ટાંકી બતાવીછે. એ શિવાય આ બીજી આવૃત્તિમાં સાધારણ કામ જોગ લખાણના નમુના જેવા કે વિઆજી, ચિટ્ટી, હુંડી, ભરત્યું, બીલ, આંકડો, ઇત્યાદિ દાખલ કરીધાંછે.

વળી કાગજ-પત્ર લખવામાં જે વિરામ ચિન્હો મુકવાં જોઈયે, પણ ક્યાં ચિન્હો, અને ક્યાં મુકવાં જોઈયે તેની સમજ જીઆન વિદ્યાર્થીઓ કવચિત રાખેછે, માટે એ વિષે ઉદાહરણ સાથે સમજણ આપીછે.

બીજો વધારો એ કરીધોછે કે નામોને લાગુ પડતાં વિશેષણો, તથા વિશેષણોને લાગુ પડતાં નામો લગાડવાનો મહાવેરો, તથા શબ્દોના વિરુદ્ધ શબ્દો, અને એક શબ્દ જે અનેક અર્થ રાખેછે તેવા શબ્દોને વાક્યોમાં વાપરી બતાવ્યાછે, જેથી બાળકોને જ્ઞાન સાથે ગમત મળેછે.

ડા. ફ. રાં.

કાગળ પત્ર લખવાની તથા ખિડવાની સાધારણ રીત.

—:૦:—

કોઈ લખવાનું કાગળ વગર ડાઘનું અને સફાઈદાર લેવું. શાષ ખંધાઈ ગયલી નહીં, પણ નિતરિ લેવી. કલમ સફાઈથી ધોલી લેવી. લખવા પહેલાં શાષ ચૂસવાનું “બ્લોટીંગ પેપર” તૈયાર રાખવું. લખતી વેળા કલમ ખડિઆમાં બહું બોળવી નહીં, કારણ, તેમ થયું તો તરત તમારાં આંગણાં ખડાઈ જશે, પછી તેઓ કાગળ ઉપર ડાઘ પાડી તેને બદસુરત બનાવ્યા વગર રહેતાર નથી. અક્ષર સારા લખવા માટે કલમ બરોબર પકડવાની જરૂર છે—જે સ્ત્રીઓ અક્ષર સારા લખતી નથી તેઓને કલમ પાંધરી પકડતાં ન આવડયાથી લખાણ પાંધરું નિવડતું નથી—અંગ્રેજી, ગુજરાતી, કે મરાઠી, લખવામાં કલમ એક સરખી રીતે પકડવામાં આવતી નથી—અંગ્રેજી લખતી વેળા કલમ ધણું કરી ઢળતી રાખ્યાથી સેહલાઈથી સફાઈદાર લખાય છે, પણ ગુજરાતી અથવા મરાઠી લખતી વેળા કલમ તે રીતે નહીં, પણ ધણીખરી ઉભી પકડવી જોઈએ.

કાગળ લખવાનું શરૂ કરતી વેળા ઉપલાં જમણાં ખુણાં તરફ મુકામ તથા તારીખ હમેશ લખવી. તમે શી બાબદ ઉપર લખવાના છો તે પેહલાં મનમાં ગોઠવી અને નક્કી કરી રહીને લખવા માંડવું. જેને તમે લખો છો તેનો મર્તબો અથવા તમારી સાથનો સંબંધ કેવો છે તે ધ્યાનમાં લઈ જેને જેવું જાણે તેવી ધપ અને રીતથી લખવું. તમેથી વડાં અથવા ચઢતાં આસામીને લખવું હોય તો પૂર્તિ આદર-માનથી લખવું—તમેથી ઉતરતાં કાંઈથી રીતે અપમાન બરેલું, અથવા તે માણસ તમારેથી ઉતરતી પદ્ધતિનું છે એમ ખતલાવીને લખવાથીજ પરેજ રેહવું—તમારાં બરોબરીઆં અથવા મિત્રને મિલનસારીથી લખવું. વળી અને તો સામાં આદમીનો મિત્રજ પણ સાચવીને કલમ ચલાવવી—કોઈ તિરમાર્ખાંને તિખાસથી ન લખવું—હસમુખાંને ટકોરથી લખાય, પણ કોઈ બળીયસને હસવાની ચુકતી ન કરવી. કોઈ ફલગીરને દયા બરેલી રીતથી લખવું, તેમજ કોઈ દુખ્યારાંને દિલાસો દેવામાં પછાત ન પડવું. અથવા કોઈ ચિખાવળાને ચટકો ન દેવો. અજ્ઞાન અથવા અનધક

માણસો લખતી વેળા સામાં આદમીને પિછાનવાની થોડીજ દરકાર કરે છે, તેથી તેઓ બડક દહામનમાં આવે તે બલતુંજ લખી દે છે, અને બીજાનું દિલ ફેટલું દુખવે છે તે વિષેનું ભાન રાખતા નથી. પણ સુધરેલાં અથવા કેળવાયલાં માણસો એમ કરતાં નથી. તેઓ દુશ્મનને પણ નરમાસથી તથા લાયક શબ્દોમાં લખે છે. તેઓ બચ્ચાને પણ ઇજ્જતથી લખે છે, કે જેથી તે (બચ્ચું) મનમાં માન પામી ડહાપણ પકડવા નય છે.

વળી ફેટલાંક માણસો કાગળ લખતી વેળા સમજતાં નથી કે પેહલાં શું લખવું, અને પછી શું લખવું, તેથી જે અંગતની બાબદ વિષે તેઓ સામા આદમીનું ધ્યાન ખેંચવા ચાહે છે. તે બાબદ સર્વથી પેહલી દિસવાને બદલે કોણ જાણે ક્યાંક ક્યાંક પછવાડે બરાબ ખેઠેલી હોય છે; તેથી પરિણામ એ નિકળે છે કે વાંચનારના મન ઉપર ધારેલી અસર થતી નથી. અને કાગળ લખેલું કારગત લાગતું નથી. તેજ માફક વળી ફેટલાંક લોક કાગળમાં વારંવાર એકનેએક શબ્દો ફરી ફરી આપ્યા કરે છે. તેથી ચાલુ સલંગ એખારંત તુડી નય છે, એટલુંજ નહીં, પણ વાંચનારના કાનને કંટાળો ઉપજે છે, માટે એમ તમારા કાગળમાં થવા દેવાની સંભાળ રાખવી. લખનારની મુખ્ય ખુબી એ જાણવી કે થોડા અને તેથી સાદા શબ્દોમાં એક અગત્યની બાબદની વાંચનારને સમજણ પાડે અને લાખા પિનજીનો અટકાવ કરે. બાઇઓ, કોઇ કોઇવાર તમોએ જોયું હશે કે ગામડેથી આવેલાં કાગળે જાણે ટપકાની માફક સરસરાટ ચિતરી કાઢેલાં; પણ તેમાંથી સાર તો કાંઈ જાણે નિકળે નહીં, અથવા ઘડ કે પુછડું સુંજે નહીં—તેનો મોટો સાર એજ કે “દુવા સલામ વાંચજે” બીજું કાંઈજ નહીં, અને કાગળ ભરીએતો તેર તસુ લાંબું!

લખી રહ્યા પછી કાગળ હાંમેશાં ફરી વાંચી જોવું, અને બૂલ-ચુક હોય તે સુધારવી, શબ્દોની જોડણીમાં બૂલ કીધાથી અથવા કાઢના માત્ર ચુકી ગયાથી તમારું કાગળ વાંચનાર તમારી કેળવણી વિષે ઉત્તમ મત રાખનાર નથી, એટલુંજ નહીં પણ કોઇવાર તે તમારાં લખાણનો ઉલટાજ અર્થ ઉઠાડે છે. બનાતાં સુધી સર્વ અગત્યનાં કાગળોની નકલ એક ચોપડી મધે ઉતારીને તમારી પાસે રાખવી.

પરગામ અથવા અણજાણ્યા માણસ ઉપર કાગળ મોકલવું હોયતો તેનો ઉત્તર તમોને ઠાવકો પોંહચે એટલા માટે તમારું સરનામું અર્થવા નામ અને ઠામ ખુબી રીતે લખી જણાવવું.

કાગજ લખી રહીને પડબિડામાં મુકવા સારું એવી રીતે વાળવું કે તેની ધડી તે પડબિડાના એક છેડાથી બીજા છેડા સુધી અંદર બરોબર સમાઈ રહે. પડબિડાની ઉપર સરનામું વચ્ચેવચ્ચમાં કરવું. તથા ઠામ ઠેકાણાની વિગત લાંબી હોય તો છેક નીચે સુધી લખવી. તપાલમાં મોકલવાનાં કાગજ ઉપર સરનામું ચોક્કસ વિગત સાથે સંભાલીને કરવું, નહીં તો કાગજ ઠેકાણાસર પોંદડ્યનાર નથી, અને ગેરવળે જશે. પડબિડાનાં ઉપલાં જમણાં ખુણાં તરફ તપાલની ટિકટ ચોંદટાડવી, અને પછી તેને એહેરી નાંખવી, કે જેથી તેની ચોરી થાય નહીં.

છેલ્લે એક અગત્યની બાબત યાદ રાખવી કે કદીયી કોઈ ઉપર નનામું કાગજ મોકલવું નહીં. કાગજ લખી મોકલવું તો ખુલ્લી રીતે તમારી સહી કરવી, પણ વગર સહીતું કાગજ મોકલવાથી પરેજ રહેવું. ઘણું કરી દુષ્ટ અને મતલબિયાં માણસો આપમતલબ પૂરી પાડવા ખાતર આ ધલાજ અથવા રીત વાપરે છે, જે સમજી આદમીઓ બિલકુલ પસંદ કરતાં નથી, પણ તેને નીચ અને હિચકારી રીત ગણી તેવાં કાગજને જરા વજન આપતાં નથી. એવાં નનામાં કાગજથી કેટલીક વાર નખખોદ નિપજે છે, પણ સારું પરિણામ તો કવચિત સાંભળવામાં આવે છે.

વર્તમાન પત્રમાં મોકલવાના કાગજ અથવા ચર્ચાપત્રમાં ઘણું કરી પ્રગટ કરવા કાળે ખરી સહી કરી મોકલવાની જરૂર નથી, પણ નીચે કોઈ જાવત શબ્દ મુક્યો તો ચાલે; તોયી તમોએ લખેલી બીના ખરી અને બરોસા બરેલી છે, તે વિષેની ખાતરી આપવાને ખાનગી રીતે એક જુદી ન્હાની ચિઠ્ઠી મથે તમારી ખરી સહી કરી અધિપતિ ઉપર મોકલવાની જરૂર છે.

કાગળ લખવાનું શરૂ કરતાં અને ખતમ કરતાં જુદાં જુદાં આસામીઓને જુદી જુદી રીતે લખવાની રીત.

—:૦:—

શરૂ કરતાં.

ખતમ કરતાં

માનેસદા માયાળુ માતાજી ... તમારી સદા તાબેદાર બેટી.
બાપનેસદા મેહરબાન પિતાજી... તમારી તાબેદાર બેટી.
મોટાં માય જોગ.નેકનામ મોટાં માયજી... તમારી નમંતાઇબરેલી બેટી
મોટાબાવા જોગ.નેકનામ મોટા બાવાજી... તમારી નમંતાઇબરેલી બેટી
ભાઇ જોગ.....પ્યારા ભાઇ..... તમારી વહાલી બેહન.
બેહન જોગ.....પ્યારી બેહન..... તમારી વહાલી બેહન.
સાસુ જોગમેહરબાન સાસુજી તમારી તાબેદાર.
સસરા જોગ ...મેહરબાન સસરાજી..... તમારી તાબેદાર.
નડંદ જોગમેહરબાન બાઇ..... તમારી દુવાગીર.
કાકી જોગવહાલાં કાકી માય..... તમારી તાબેદાર બેટી.
કાકા જોગમેહરબાન કાકાજી..... તમારી તાબેદાર બેટી.
દીકરાની બાપડી

જોગવહાલી બેટી..... તમારું બધું ઇચ્છનાર.

મિત્ર જોગ.....વહાલી બેહન તમારી દુવાગીર બેહન.

પારકા ગૃહસ્થ

જોગશેઠ..... તમારી દુવાગીર.

પારકી સ્ત્રી જોગ.બાઇ..... તમારી દુવાગીર.

દીકરી જોગ.....પ્યારી બેટી..... તમારી સદાહેતવંતી માતા.

મોટાં કુળની સ્ત્રી

જોગનેકનામવર બાઇ સાહેબ. તમારી ખિદમતગાર.

મોટાં કુળના ગૃ-

હસ્થ જોગ...નેક નામવર શેઠજી સાહેબ. તમારી ખિદમતગાર.

બરથાર જોગ...વહાલા બરથાર..... તમારી વહાલી.

સ્ત્રી શિક્ષક જોગમેહરબાન બાઇ..... તમારી સદા તાબેદાર.

અનુક્રમણિકા.

—:૦:—

નિશાળીઆ સંબંધી ચિઠ્ઠી પત્રી.	સફે.
શિક્ષક જોગ ચિઠ્ઠી	૧
પડખિડું લખવાનો નમુનો	૨
શિક્ષક જોગ ખીલ ચિઠ્ઠી.....	૩
નિશાળની સકીપણી જોગ ચિઠ્ઠી.....	૪
ઉપલી ચિઠ્ઠીનો જવાબ.....	૫
મિત્ર સંબંધી ચિઠ્ઠી પત્રી	
મિત્રને ઇજન કરવાની ચિઠ્ઠી.....	૮
૧ ઉપલી ચિઠ્ઠીનો જવાબ (ઇજન ખાહલ રાખવાનો).....	૮
મિત્રને ઇજન કરવાની ખીલ ચિઠ્ઠી.....	૯
ઉપલી ચિઠ્ઠીનો જવાબ (ઇજન પ્રમાણે હાજર થવાનું ન બનવાનો).	૯
મિત્ર પાસેથી પુસ્તક ઉછીનું માગવા વિષે.....	૧૦
ઉપલાનો જવાબ—પુસ્તક સંભાળથી રાખવા વિષે	૧૦
મિત્રચારી વિષે પત્ર.....	૧૨
ઉપલા પત્રનો જવાબ	૧૪
સગાઈ સંબંધી.	
એક છોકરીએ સુરતખાતે પોતાની માતા ઉપર લખેલું કાગળ.	૧૬
માતાનો જવાબ	૧૭
મેહરબાનીનો ઉપકાર—દેરાણી જોગ પત્ર	૧૮
ચિનથી લખાઈ આવેલું ધિણિયાણી જોગ કાગળ	૧૯
ચિનથી લખાઈ આવેલી હુંડી (અંગ્રેજી રીતની).....	૨૧
ચિનથી લખાઈ આવેલી ખીલ હુંડી (ગુજરાતી રીતની) ...	૨૨
ભરથાર ઉપર લખેલો જવાબ.....	૨૩
કામકાજ સંબંધી કાગળ પત્ર.	
નાણુ ઉછીનું માગવા વિષે	૨૪
વિઆળુ ચિઠ્ઠી	૨૫
ઉપલાં કાગળનો ઉત્તર—નાણુના ઘટતા ઉપયોગ વિષે	૨૬
એક છોકરીની માતાએ દિકરીની શિક્ષક ઉપર લખેલું કાગળ.	૨૮
ઉપલાં કાગળનો ઉત્તર	૨૯
બેટ મોકલવાની ચિઠ્ઠી	૩૦
ઉપલી ચિઠ્ઠીનો જવાબ	૩૦
એક બાડુતણે ધરધણીઆણી ઉપર મોકલેલું પત્ર.....	૩૧

કામકાજ સંબંધી કાગજ પત્ર.

સફ.

ઉપલાં પત્રનો ઉત્તર	૩૧
માલ મંગાવવા વિષે પત્ર	૩૨
ઉપલાં પત્રનો જવાબ, તથા માલનું ભરતું	૩૩
માલનું ભરતું	૩૪
ઉપલાંનો જવાબ તથા પોંદ્ય	૩૫
ખીલ (અંગ્રેજી રીત પ્રમાણે)	૩૬
ખીજી ખીલ, માલનું, (અંગ્રેજી રીતનું)	૩૭
આંકડો અથવા ખીલ (ગુજરાતી રીતનો)	૩૮
હિસાબનો આંકડો (અંગ્રેજી રીત પ્રમાણે)	૩૯
ધર ભાડે લેવા સંબંધી પત્ર	૪૦
ધર ભાડે રાખવા બાબેનું લખત	૪૧

સેલગાહ સંબંધી.

માથેરાનું ખ્યાન	૪૨
કાંદડે માર્કેટનું ખ્યાન	૪૬

પરચુરણ બાબદો સંબંધી.

શેર-સટ્ટાના દિવાના વખત વિષે પત્ર	૫૦
શેર-સટ્ટાના દિવાના વખત વિષે ખીજી પત્ર	૫૧
એક માતાએ નહાની દિકરીનું મોટી દિકરી ઉપર મોકલેલું કાગજ	૫૩
નહાની બેઠને મોટી બેઠન ઉપર લખેલું કાગજ, જેની જોડણી	
ઘણી અશુદ્ધ છે તથા જેમાં વિરામ ચિન્હો મુક્યાં નથી.	૫૪
જોડણીની ચૂક સુધારીને, તથા વિરામ ચિન્હો મુકીને પાછું	
મોકલેલું કાગજ	૫૪
ટાંપ અથવા વિરામ ચિન્હો વિષે	૫૬
ઉપલાં કાગજનો ઉત્તર.—વિરામ ચિન્હો વાપરવા વિષે	૫૭
વિરામ ચિન્હો વાપરવા વિષે તથા જવત નામ અને ક્રિયાપદ	
પૂરવા વિષે એક વાર્તા૩૫ મહાવરો	૬૦
જવત વિશેષણો તથા સ્વરૂપ વિરામ મુકવા વિષે વાર્તા૩૫	
મહાવરો	૬૨
નામને ગુણ અથવા વિશેષણો લગાડવા વિષે	૬૩
ઉપલાંનો ઉત્તર—વિશેષણને લાગુ પડતાં નામો	૬૪
વિરૂદ્ધ શબ્દો તથા અનૈકાર્થ શબ્દો	૬૫
અનૈકાર્થ શબ્દો વાક્યમા વાપરી બતાવેલા	૬૬
નામીય શોધ, તેઓના શોધકો, તેઓનો સાલ	૭૦

નિશાળિયા સંબંધી ચિઠ્ઠી પત્રી.

શિક્ષક જોગ ચિઠ્ઠી.

—:૦:—

મુંબઈ તારીખ ૧ લી એપ્રિલ ૧૮૭૧.

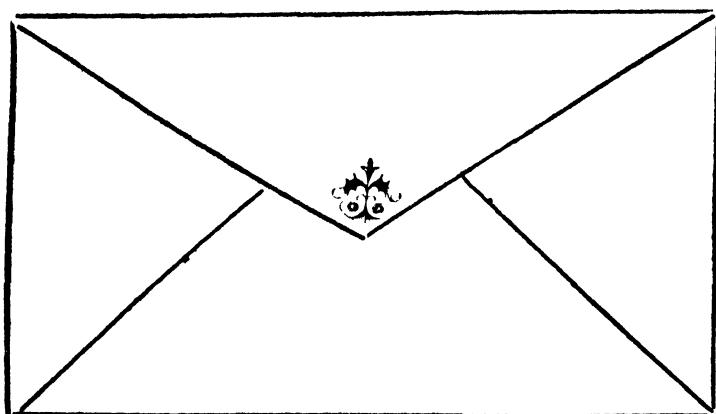
મેહરબાન બાઈ પીરોજબાઈ,

જત મેહરબાન બાઈસાહેબને લખી જણાવ-
વાને દલગીરી ઊપજેછે કે ગઈ રાતનું હમારું માથું
દુઃખેછે. અને સેજ બોખાર પણ આવે છે, તેથી
આજ રોજે હમો નિશાળે આવવાને અશક્ત છીએ,
માટે હમારી ગેરહાજરી માફ કરવીજી. એજઅરજ.

લાગ તમારી સદાની તાબેદાર,

સુનાબાઈ શાપુરજી શેઠના.

પાછળ લખેલી ચિઠ્ઠીનું પડખિડું.

મેહુરબાન બાઈ

પીરોજબાઈ પેસતનજી મેહતા,

સરકારી કન્યાશાળાનાં શિક્ષક જોગ.

મુંબઈ.

શિક્ષક જોગ બીજ ચિઠ્ઠી.

—:૦:—

સુબંધ તારીખ ૨ બીજ એપ્રિલ ૧૮૭૧.

નેકનામ

બાઈ પીરોજબાઈ,

જત આજ રોજે હમારા પિતરાઈ ભાઈની સાલગરી હોવાથી હમો હમારા કાકા સાથ વાડીજનાર છૈયે, તેથી આજનો દાહડો નિશાળેથી ગેરહાજર રેહવું પડે છે, માટે હમારી ગેરહાજરી દરગુજર કરશે એવું નમંતાઈથી માગી લૈયે છૈયે. કાલે હમો ખચીત હાજર રેહશું. એજ વિનંતી.

લાં તમારી તાબેદાર

જરબાનું જલેજર જબુલા.

નિશાળની સકીપણી બેગ ચિઠ્ઠી.

—:૦:—

શુભ્રમ તારીખ ૨ ૭ એપ્રિલ ૧૮૭૧.

પ્યારી બેહન સુનાબાઈ,

જત આજ રોજે હમારા પિતરાઈ અરદેશરની સાલગરી હોવાથી હમો હમારા કુટુંબિઓ સાથ વાડી જનાર છૈયે, જ્યાંહાં આખો દાહડો ગુજરી હમો રાતના પાછાં આવશું. પણ આવતી કાલને માટે શિખવાને આપણને ક્રિયા ક્રિયા ધડા આપણા વર્ગમાં આપ્યામાં આવશે તે હમારી ગેરહાજરીને લીધે હમોને ખબર પડનાર નથી. માટે તસદી લઈને કાલે સવારના પોહરમાં એક ચિઠ્ઠી લખી તમારા કોઈ નોકર સોડે હમો ઊપર મોકલાવીને ધડાની વિગત જણાવશોતો તમારો મોટો ઉપકાર થશે.

લા૦ તમારી દુવાગીર બેહન

રતનબાઈ રૂસતમજી રાણા.

તાજે કલમ.

તમને તો ખડી બામદાદે ઊઠવાની તબેહ છે, તેથી જેમ બને તેમ ચિઠ્ઠી હમોને સવારના પોહરમાં વેહલી પોંદ્યાડશોતો તમારો ઉપકાર જ્યાદા થશે.

૨. ૩. ૨ા.

ઊપલી ચિઠ્ઠીનો જવાબ.

—:0:—

મુંબઈ તારીખ ૩ જી એપ્રિલ-૧૮૭૧.

વાહલી બેહન રતનબાઈ,

જત તમારી ગદ્ય કાલની લખેલી ચિઠ્ઠીમાં બતાવેલી ખાહેશ મુજબ આજ રોજે આપણા વર્ગમાં ક્રિયા ક્રિયા ધડા લેવામાં આવશે તેની વિગત હેઠળ લખ્યા મુજબ જણવી:—

૬ ફી ચોપડી—પાનુ ૭ મું, પાઠ ૮ મો, કરો-
ગિયાનો આખો વાંચવો, તથા તે માહેલા
શબ્દોના અર્થ સમજવા.

ભૂગોળ વિદ્યા—પાનુ ૧૭ મું, ટિપ્પેટ, મુખ્ય
શેહરોથી વેપારની જનસો સુધી.

વ્યાકરણ—પાનુ ૧૮ મું, સર્વનામનાં ૩૫.

હિસાબ-ભાજણીનો નીચે જણાવેલો દાખલો:—
૯૮૭૬૫૪૩૨૧ ગીની તેના પૌંડ કરવા.

ખીન્ડું, બેહનજી તમોને જણાવવાને મને દલ-
ગિરી લાગે છે કે આપણાં શિક્ષક તમારી ગેરહાજ-
રીથી ગુસ્સે થયાં હતાં, કારણ, આ સુદ્ધાં તમો એક

માસમાં ૬ વાર સેજ બાહને ગેરહાજર રહ્યાં છે. જો
હું ભુલતી ન હોજિંતો,

૧ લી વાર—તમારી માસીની દિકરી અદરાઈ
તે દાહડે.

૨ જી વાર—તમારા કાકા ચિન સિધાર્યા ત્યારે.

૩ જી વાર—તમારા પગના અંગોડા ઊપર નવાં
બૂટથી છાગરો પડ્યો હતો ત્યારે.

૪ થી વાર—તમારું માથું દુખતું હતું ત્યારે.

૫ મી વાર—તમારી આંખમાં પવનથી કાંહકડો
ગયાથી ડોહવાઈ આવી હતી ત્યારે.

૬ ઠી વાર—(એટલે ગઈ કાલે) તમારા એક
પિતરાઈની સાલગરીનો દિવસ હોવાથી
તમે વાડીએ સિધાર્યાં હતાં ત્યારે.

બેહન તમે કાંઈ મનમાં માઠું લગાડી એમ ધા-
રશો ના કે હું કોણ એટલું કેહનારી, પણ એક મિત્ર
તરીકે મારી એક નાહની સરખી ફરજ સમજી તમને
ફક્ત સુચના કરવા ખાતર તમારું બહુ ઇચ્છીનેજ
હું જણાવવાની રજા લઈ છું કે ઊપર લખેલાં કારણસર
અરધો ડજન વાર તમે ગેરહાજર રહ્યાં તેથી આપણી
શિક્ષક તમે વિષે સાઈં મત ધરાવતી અટકશે, કાંયકે
ઊપર જણાવેલા સખબોમાંથી નિશાળેથી ગેરહાજર
રેહવા જોગ વાજખી સખખ એક શિવાય વધારે મને

પણ માલમ પડતો નથી (તે વાજખી સખખ એ કે તમારું માથું દુખતું હતું.)

બેહન, આ ચિઠ્ઠી ખતમ કીધા આગમજ ફરી કેહવાની રજ લેજાં છું કે મારા ઊપલા બોલોથી તમે કાંઈ રીસ લગાડશો ના, પણ યાદ રાખજો કે ખરી હેતવંતી મિત્ર તેનેજ કેહવી કે જે વાજખીપણે મોહપર કડવો ઠપકો આપે, અને પોતાની દિલદાર સાથીની ચૂક વગર અચકવે ખતાવી આપે. “જીંદગી જોગવાવવાની જુગતી” મધે એક ચિનાઈ કેહવત આવેલી છે કે,

મિઠા બોલ મધૂર ખરા, પણ માહે રાખે વિષ,
કડવા બોલ કડણ ખરા, પણ આપેછે આશિષ.

તાં તમારી વાહલી મિત્ર,
સુનાબાઈ શોહરાબજી સોબેદાર.

તાજે કલમ.

હું લખવાને ભુલી ગઈ કે આજ રોજે આપણી નિશાળ જોવાને એક નામીયો અંગ્રેજ ગ્રહસ્થ તથા તેની સ્ત્રી આવનાર છે.

સુ. શો. સો.

મિત્ર સંબંધી. ધનન કરવાની ચિઠ્ઠી.

મુંબઈ તારીખ ૩ ૭ એપ્રિલ ૧૮૭૧.

ખ્યારી બેહેન ગુલનર.

જત લખવા અરજ એ છે જે આજ રોજે હુમારી સાલગરી હોવાથી કેટલાક અતલગના મિત્રોની સંગાતે ખુશી ખુશાલીમાં સપર લેવાને ધરાદાછે. મટે આજ સાંજરે (તમારાં ઘરનું સુફિ-આનું ખાણું ચુકી) હુમારાં ગરિબડાં મકાનમાં તમે સપર ઉપર બિરાજવાની તસદી લેશો એવું માગી લેયે છેયે. આપણી બીજી કેટલીક સહીઓ પણ હાજર થનારછે, માટે તમે પણ કાંઈ વાંધો લેશો નહીં, એવી ઉમેદછે. હુમારા બાવા, લાઇઓ તથા મા-યજી સર્વ આપણી સાથેજ જમશે.

આ ચિઠ્ઠીનો જવાબ વાળવાની તસદી લેશોતો મોટો ઉપ-કાર થશે. એજ અરજ.

લા૦ તમારી વાહલી બેહન,

અસરાફ આદરખાદ.

ઉપલી ચિઠ્ઠીનો જવાબ.

મુંબઈ, તારીખ ૩ ૭ એપ્રિલ ૧૮૭૧.

ખ્યારી બેહન અસરાફ,

હમ સરખી ગરીબ મિત્રની યાદ તમેને સદા રાખતાં જોઇ હમે તમારો મોટો આભાર માન્યે છેયે, અને તે છતાં વળી શરમિંદાં પણ છેયે કે હમેથીતો કોઇ વેળા તમને તેડવા બનતું નથી. તમારી મેહરબાની ભરેલી ચિઠ્ઠીના ઉત્તરમાં જણાવવાની રજા લેયે છેયે કે હમે મોટી ખુશી સાથ ખચીત હાજર થૈશુંજી. પણ કદાચ ધડીભર મોડું થાયતો દરમુજર કરવી, કારણ, આજ સાંજરે “ફરાંમજી કાવસજી ધન્ડીટચુટ” મધે મળનાર સભામાં હમે જનાર છેયે, જ્યાંહાં એક અતિ ઉપયોગી બાબદ વિષે બાશાન થનારછે.

લા૦ તમારી દુવાગીર બેહન.

ગુલનર ફરાંમરોજ.

મિત્રને ઇન્જન કરવાની ખીલ ચિઠ્ઠી.

મુ'બઈ તા. ૫ મી એપ્રિલ ૧૮૭૧.

વાહલી બેહન જમના.

જત આવતા રવીવારે હમારા નાહના બાઇ મંછારામની જનોઇ ક્રિયા થનારછે જે વેળા તમો તસદી લૈને સવારથી હમારી તારદેવની વાડીમાં જરૂર પધારવું. તે મધે સામેલ થવાને કાઇ જાલ પારકી સજનીઓને આમંત્રણ કર્યું નથી. માટે જરૂર કાઇપણ અગત્યનું કામકાજ મુકીછાણીને ઉપલે દિવસે હમારી ગરિબડી ખુપડી તમારાં નેક કદમથી પવિત્ર કરશો એવી હમારી અને હમારા પિતાજીની ઉમેદછે.

વળી હમારાં માતાજીએ તમને જાજ દિવસ થયાં દીઠાં નથી, તેથી આ અવસરે તમારી ઉપર એક ખાસ ચિઠ્ઠી લખત, પણ તેમને લખતાં ન આવડવાથી હમને ખરાવીને લખવા ફરમાવ્યું છે, જે બાહલ રાખીને તરત જવાબ વાળવાની તસદી લેશો તે ઉપકાર થશે.

લા. તમારી વાહલી મિત્ર.

ગંગાખાઈ ગવરીશંકર.

ઉપલી ચિઠ્ઠીનો જવાબ.

મુ'બઈ તા. ૫ મી એપ્રિલ ૧૮૭૧.

વાહલી બેહન ગંગા,

તમારી કૃપા અરેલી ચિઠ્ઠી આવી પોંહતી તે વેળા હમો બાહર ગયલાં હતાં, નહીં તો તરત જવાબ વાળી દેત. બેહન તમારાં હેત બરેલાં આમંત્રણ થકી હમો મોટા આભાર માનિએ છીએ, પણ જણાવવાને દલગીરી ઉપજોછે કે હમારી કાસી બેહન તાવથી બહુ બિમારી ભોગવે છે. માટે એવે અડચણને સમયે હમોને માફ કરશો એમ હાથ જોડી માગી લૈએ છીએ.

તમારાં માતાજી સાહેબને હમો તરફથી પંજે લાગી દુવા બંદગી કેહજો, તથા ઉપલી વાજખી અડચણે હમોને અટકાવ કાઢો છે તે વિષે જાણ કરજો. એજ વિનંતી.

લા. તમારી સદા વાહલી મિત્ર,

જમનાખાઈ જવેરીલાલ.

મિત્ર જોગ—પુસ્તક ઊછીનું માગવા વિષે ચિઠ્ઠી.

—:o:—

મુ'બદ તારીખ ૪ થી એપ્રિલ ૧૮૭૧.

બેહન શીરીનખાઇ,

જત લખવા અરજ એ છે જે તમારી પાસે સ્વર્ગવાસી મીં કર-સનદાસ મુલજના ઇચ્છાંડના પ્રવાસનું પુસ્તક હોય તો મેહરખાની કરીને આ ચિઠ્ઠી લાવનાર માણસ સોડે મોકલાવજો, હમો દિન ૧૦-૧૨ માં વાંચીને તમારી સેવામાં પાછું વાળશું.

તેના બદલામાં તમોને વાંચવા બેઠયે તો “જીંદગી જોગવવાની જુગતી” નામની નવી છપાઇ બાહર પડેલી ચોપડી હમો મોકલીયે, તે હમોએ ખરીદ કીધેલી છે, અને વાંચવા લાયક માલમ પડી છે. પણ મુસાફરીનાં પુસ્તકો વાંચવાનો હમોને અતિથણો શોખ છે, કારણ, તેઓની મારફતે ઘર બેઠાં બેઠાં ગોયા લોકે લટાર મારી શકાય છે, ચીન વેલાત જોવાય છે, અને પૃથ્વીના છેડા સુધી મેહલ કરવાનું મેહલ થઇ પડે છે.

લાં તમારી દુવાગીર બેહન,

દીનખાઇ દીનશા દાવર.

ઊપલાંનો જવાબ—પુસ્તક સંભાલથી રાખવા વિષે.

—:o:—

મુ'બદ તારીખ ૪ થી એપ્રિલ ૧૮૭૧.

બેહન દીનખાઇ,

જત તમારી આજ દિનની લખેલી ચિઠ્ઠી પોંહતી છે, અને તમારા માગવા મુજબ સ્વર્ગવાસી મીં કરસનદાસ મુલજના ઇચ્છાંડના પ્રવાસનું પુસ્તક આ ચિઠ્ઠી લાવનાર જોડે મોકલ્યું છે, તે સંભાલીને લેજો. બેહન હું તો મારાં વાંચવાનાં પુસ્તકો ખીજાં કોઇને ધીરવાને કેટલીક વાર ખરેખર નાપુશ છું કારણ કેટલાંક લોકમાં એવી માડી ટેવ હોય

છે કે પારકાં પુસ્તકોને ખેસંભાલથી વાપરી તેઓનાં ચિયડાં ઉડારી મુકે છે અને પુઠાં છુટાં પાડી નાખે છે, અથવા ડાઘડુધથી તેઓની સિક્કલ એખ લગામની કરી નાખે છે. કોઇ તો તેઓ મધેજ મનમાં આવે તેમ ચિતરે છે, અથવા કોઇ તો પોતાની યાદી ખાતર તેઓનાં પાના વાળીને (જેમ અંગ્રેજીમાં કેહ છે તેમ) “કુતરાનાં કાન” કરી મુકે છે. એ પ્રમાણે મિત્રની મેહરખાનીએ ધીરેલાં પુસ્તકના આવડાને અંત મેજમાં આણી મુકે છે, અને પછી તેવી ચિયડયા હાલતમાં તેઓને પાછાં આપતી વેળા જ્યારે નામોસી લાગે છે, ત્યારે કેટલીકવાર તે પુસ્તકો ઘણીના હાથમાં બિલકુલ પાછાં ફરી શકતાં નથી !

બેહન, એવા અનેક દાખલા મેં પોતે જોયાથી ફક્ત લખી જણાઈ છું, તેથી તમો પોતે કાંઈ મનમાં માહું આણુશો ના, કે એ રીતે મેં તમારી કાંઈ ચાલ ઉપર ટિકા કીધા હશે. નહીં, તમો કાંઈ એમ ધારશો ના. કેટલીક નઠારી છોકરીઓની એવી ટેવથી બીજાં કેટલાંક સુધક અને સંભાળવાળાં માણસોને પોતાની બેહનપણીઓ સોડેથી પુસ્તકો મેળવવામાં નાસિપાયસ થવું પડે છે, તેનું કારણ લખી જણાવ્યું છે. તમો વિષે તો મારી પુર ખાતરી છે કે આ કિંમતી પુસ્તક ઘટતી સંભાળથી ઉપયોગમાં આવશે, અને વંચાઈ રહ્યા બાદ સલામતીથી મારા સ્વાધીનમાં આવશે.

એના બદલામાં તમોએ “જીંદગી જોગવવાની જુગતી” મોકલવાની જે દરખાસ્ત કરી છે તેથી તમારી મેહરખાની યૈ છે, પણ એ પુસ્તકતો મારા પિતાજીએ આગમજથી ઘરાક યૈને ખરીદ કીધું છે. તમોને મુસાફરીનાં પુસ્તકો વાંચવાનો અતિથણો શોખ છે એવું જણી હું બહુ ખુશી છું. આ પુસ્તક વાંચી રહ્યા બાદ “દક્ષિણ હિંદુસ્થાનની મુસાફરી” નું પુસ્તક જે હમણાજ એક કાબેલ કલમથી લખાઈ બહાર પડ્યું છે, તે જોઈએ તો મંગાવી લેજો, મારી પાસે છે, અને મોટી ખુશીથી તે પણ વાંચવા મોકલાવીશ.

લાંઠ તમારી દુવાગીર,

શીરીનબાઈ કાવશજી કોહલા.

મિત્રાચારી વિષે.

—:૦:—

મુબમ્બ તા. ૭ મી એપ્રિલ ૧૮૭૧.

પ્યારી બેહન જઈજી,

જત આજ ઘણાક દિવસ થયા તમારા નેક દીદાર જોવાનું બન્યું નથી, તેથી હમો બેચેન રહ્યાં છીએ. હમો આપણી જુની નિશાળથી છુટાં થી બીજી નવી નિશાળે ગયાં છીએ તેથી હમારું હૈડું કાંઈ તમોથી છુટું થયલું હોય એમ ન જાણવું—હમો તો કઠતાં અને બેસતાં તમોને યાદ કરીએ છીએ, પણ આપણાં જુદાં પડ્યાથી તમો પોતાના મનમાં જુદાઈ રાખતાં હોવોતો બોધાને ખબર. હમારીતો એજ રીત નિલ જાણવી કે તમ સરખી ખુબીવંતી મિત્ર અમર પૃથ્વીના છેડા સુધી છેક છેટે જ બેઠી હોય તોપણ દિલના નરમ પરદામાં તેણીની મિત્ર-ચારી તાજીને તાજી સદા સાચવી રાખવી.

પ્યારી બેહન, અંગ્રેજીમાં કેહવતછે કે “નજરથી દૂર તે કદરથી દૂર” અથવા “આંખથી દૂર તે યાદથી દૂર,” તેમ તમો હમને જુલો ગયાં હોવોતો તેમાં તમારી મોટી બૂલછે. અગર એમજ હોયતો હમો એવું માનશું કે એક કિંમતી ગોહેર હમારી સોડેથી દૂર ગયું, જેની ખૂટ હમોને ભારે લાગવાની. પણ બોધા એવી ખૂટ હમને કદી પડવા ન દેતો! અને હમારી મિત્રાચારીનો ગાંઠ કદી દીક્ષો થવા ન દેતો! મિત્રાચારી વિષે બેહન જેટલું બોલીએ તેટલું યોડુંછે, અને આ નદાના કાગળના વિસ્તારમાં તેનું ખ્યાન સમાધ શકનાર નથી. લખતાં લખતાં કાગળ ખપી જાય, શાક સુકાઈ જાય, કલમ કૂચો થાય, પણ બહી મિત્રાચારીની ખુબી પુરેપુરી ન વખણાય.

ખરી મિત્રાચારી આજના સુધરતા જમાનામાંજ હશે એમ ન માનવું—અસલ જમાનામાં પણ મિત્રોની વફાદારી કાંઈ કમતિ ન હતી. આ નીચે જણાવેલો દાખલો, જે સેજ તમારા વાંચવા માટે ટાંક્યોછે,

તે તમારું કોમળ હૈયું દયાથી, અને તમારી નાનુક આંખ આંશુથી ભર્યાં વના રેદનાર નથી:—

ઉમન અને પિથિઅસ નામના બે વાહલા મિત્રો હતા. તેઓ માહેલા પેહલાને માઠાં ભાયગે ફાંસી દેવાનો બાદશાહનો હુકમ મળ્યાથી તેણે કાકલુદીથી માગી લીધું કે તેનાં બાયડી છોકરાં જેઓ દૂર જગોમાં રહેલાં છે, તેઓની છેલ્લી બેટ લૈ આવવાની રજા આપવી, અને તે પાછો આવે તેટલાં પોતાને બદલે પોતાનાં મિત્ર પિથિઅસને કેદ બેસાડયો. પિથિઅસ પોતાના મિત્રની વફાદારી વપર વિસ્વાસ રાખી મોટી ખુશીથી કેદખાને બેઠો, અને વળી એવી સરતથી કે જો ઠેરવેલે વખતે ઉમન પાછો ન આવશે તો તેને બદલે પિથિઅસને ફાંસી જતું પડશે! આ સરતની સખતાઇથી આખાં શહેરમાં મોટો વસવટો ઉપજ્યો કે પિથિઅસે મોટી મુખાંધ કરી છે, પણ ઉમન દગો કરી સડી ગયો તે પાછો ફરનાર નથી, અને પિથિઅસનો જીન નાહક જવાનો! હવે ઠેરવેલો દિવસ આવ્યો, ઠેરવેલો કલાક આવ્યો, તોખી ઉમન આવી પુજો નહીં. લોકો તેની લુચ્ચાઇ ઉપર બદ મુખન બોલવા લાગ્યાં, પણ પિથિઅસથી તે સંભળાઇ શકાયું નહીં, તેથી તે બોલ્યો કે “મારો મિત્ર કદીખી બેવફા બને એ જમીન અને આસમાન મધે બનનાર નથી, એમ સસ કરી માનવું.”

પણ હવેતો થોડીજ પલ બાકી રહી, તેથી પિથિઅસને ફાંસી દેવાના માચડા ઉપર ચઢાવ્યો! તે ખુશીથી સરસરાટ ચઢી ગયો, અને ધીરજથી સર્વ બેગી થયલી ઠઠને સમજાવા લાગ્યો કે “ભાઇઓ, ઉમનતો આવી લાગવાનોજ, પણ બ્યાંહાં પવન અને પાણીનો ખુદરતનો અટકાવ હોય, ત્યાંહાં ધનશાન શું કરે? પણ ખોદા કાંઇખી કરી તેના વાટમાં વાંધો નાખજો, તેની ઝડપમાં ખલલ કરજો, કે જેથી તે મોડો આવે, અને તેને બદલે હું માર્યો જાઉં કારણ કે મારાં કરતાં તેની જીંદગી વધારે ઉપયોગી છે—હું તો છડો છું પણ તે તો દબિલદાર છે. વાસ્તે વેકો જલાદો, વેહલા થાઓ, તમારો વખત થયો.” આ બોલોથી સર્વ બેગી થયલી આલમની આંખોમાંથી આંશુની

નેહર નિકળી, પણ પેલા સંગદિલ હાકેમ જે આ દેખાવ જોવાને પોતે એક ડાંચી બેઠક ઉપર બિરાજ્યો હતો, તેનું દિલ પિગળ્યું નહીં. હવે માત્ર એકજ પલ રહી, અને જલાદોએ બોલે ચઢાવી, તેવામાં લોકોનો શોર ઉઠ્યો કે થોભો, કોઇ થોડેસ્વાર પૂર બેસમાં દુરથી આવતો દિસે છે તે ઉમન સિવાય ખીજે કોઇ ન હોય. પલવારમાં તે આવી પુજો, ભેગી થયલી બિડમાં ધુસી પેલા માચરા ઉપર ચઢી ગયો, અને પોતાના વાહલા મિત્રને વળગી પડ્યો ! પિયિચસ તેને જોઇ ઉલટો દલગીર થયો, અને બોલ્યો “અફશોસ ઇશ્વર તેં મારી અરજ નહીં સુની ! ખુદરત તેં એના વાટમાં ખલલ નહીં પોંદ્યાડી !” “હવે વેકો જલાદો તમારું કામ કરો હું હાજર છું” એમ ઉમન બોલ્યો, જલાદોએ પોતાની તૈયારી કીધી. આ દેખાવથી પથ્થર પિગળે તો ઇનસાનનું હૈયું બાકી રહે ? અંતે પેલા હાકેમે પેલા બેહુ મિત્રને પોતાની હજુરમાં બોલાવ્યા, તેઓને સાબાસી આપી બેસાડ્યા, અને મારી બક્ષી ; એટલુંજ નહીં પણ તેઓને પોતાના વાહલા મિત્રો બનાવ્યા !

બેહન, આ નાહના દાખલા ઉપરથી ખરી મિત્રાચારી તે કેહવી હશે તેનો કાંઇક વિચાર તમારા મનમાં આવશે.

ઉમેદ છે કે આ કાગળનો જવાબ વાળવાની તસદી લેશો.

લા० તમારી વાહલી મિત્ર.

બચુંબાઇ ડોસાલાઇ રાંદેરીઆ.

ઉપલાં કાગળનો જવાબ—મિત્રાચારી વિષે.

મુંબઇની તા० ૮ મી એપ્રિલ ૧૮૭૧.

પ્યારી બેહન બચુબાઇ,

જત તમારું મેહરબાની ભરેલું કાગળ ગઇ કાલનું લખેલું હોમને પુરું છે, પણ રોકાણને લીધે તરત જવાબ વાલવાનું ન બન્યાથી માફ માંગીએ છીએ.

બેહનજી તમે હોમને જુદાઇ વિષેનો ટપકો આપો છો તે હોમને લાગુ પડતો હોય એમ હોમો ધારતાં નથી. “નજરથી દૂર તે કદરથી દૂર” એ કેહવત હમારાં મનમાં વાજખી લાગતી નથી, તેમજ હોમને

લાગુ પણ પડનાર નથી. તમ સરખાં લાયકીવાળાં સહીની મિત્રાચારીનો લાભ લેવાને હમો કેટલાં ઇંતેજર છેયે તે કેહવા અથવા લખવાને હમારી જ્યાંમાં અથવા કલમમાં કઢવત નથી; ત્યારે અડચણને લીધે ઘડીભર-હમો કાગળ લખીને તમારી મુલાકાત કરી શક્યાં, તેથી હમો તમને છેક ભૂલી ગયાં હોઇયે એવું જે તમો ધારો છો તે સર્વામ ભૂલ ભરેલું છે. બેહન, ખરી મિત્રાચારી કાંઇ વખતથી વિખરાઇ શકતી નથી, જીવમથી જીદી થૈ શકતી નથી, અને મોંહતથી પણ તારાજ થૈ શકતી નથી. મોહત પછી પણ ખરી મિત્રાચારીની આંચ થંડી થૈ જતી નથી, તેનો એક જાણવા જોગ દાખલો નીચે લખા જણાવવાની રજા લેઉં છું:—

અસલ રોમ શેહર મધે જ્યારે માહો માહે લગાઇ ચાલતી હતી ત્યારે વોલમનિઅસ અને લુકલસ નામના બે જાની દોસ્ત રહેતા હતા. તેઓ માહેલા છેલ્લાને લાંના હાકેમે જીવમથી જામે કરાવ્યો હતો. તેના મિત્ર વોલમનિઅસને પોતાનો ખંચાવ કરવાનો પુતો વખત હતો તે છતાં તે નાસી ગયાને બદલે પોતાના મરનાર મિત્રની લાસ આગળ બેસી રહ્યો અને શોક કરવા લાગો તેવામાં દુશમનોના શિપાઇઓએ તેને જોયાથી પકડીને હાકેમ આગળ લઈ ગયા, ત્યારે તેને પણ ગરદન મારવાનો હુકમ થયો! તે વેળા તેણે તાબેદારીથી એટલીજ આજુ કીધી કે “મને મારા મિત્રની જોડે મરવા દેવો એટલે બસ; તેની પાછળ જીવવું મને લાજમ નથી. કારણ, મારી પોતાની સલાહથી તે તમારા શત્રુની સંદ્રમાં ગયો હતો.” પછી તેણે પોતાના મરનાર મિત્રનાં જમણા હાથને ચુંબી લે, અને તેનું ઘડ પોતાની છાતિ ઉપર મુકી, તે મોંહ-તને તાબે થયો!

પણ બેહન હવે આપણી જીદાઇ જાજેવાર રહેનાર નથી, કારણ, હમારા પિતાજીએ હમોને પણ તમારાવાળી નિશાળે મોકલવાનો ઠરાવ કીધો છે. અડચણ માત્ર દૂરવેર જવાનીજ છે, પણ આશા છે કે એ અડચણ તરત મટી શકશે. આ ખરેખર તમને સંતોષ આપશે એવી આશા છે. ગિતાવળથી લખાયું છે તેથી માફ કરવી.

લા. તમારી સદાની દિલદાર મિત્ર

અઇજી જીવણજી જવેરી.

સગાઈ સંબંધી.

—:૦:—

એક છોકરીએ સુરત ખાતે પોતાની
માતા ઉપર લખેલું કાગળ.

મુંબઈ, તારીખ ૫ મી એપ્રિલ ૧૮૭૧.

સદા માયાળુ માતાજી,

જત આજ રોજે કુસંદ મળવે ધણેક દાહડે કાગળ લખવાનું બન્યું છે તેથી તમારી તણાઈ રહેલી આંખોને તાહડક વળશે એવી મારી ખાતરી છે.

અત્રે કાકાજીના ઘરમાં મને કશી વાતની અડચણ નથી પણ ખોદાની મેહરબાનીથી સર્વ તહરેની સગવર અને સેહલાઈ ભોગવું છું. મારાં કાકીમાય મને પોતાની વાહલી બેટીની માફક ગણે છે, અને ખરું કહું તો જેમ શરીરન તેમની એક આંખ, તેમ હું તેમની બીજી આંખ ગણાઉ છું. જેમ તેમની મમતાની કાંઈ મના નથી, તેમ (હું આશા રાખું છું કે) મારી ચાલચલણમાં કાંઈ ખામી નથી—તેમના સર્વ વાજબી હુકમને તાપે થાઉ છું, સર્વ પડતા બોલ જીલી લેઉ છું, અને સર્વ નાહના મોટાંનાં સુખ દુઃખમાં પક્ષોટાઉ છું. માટે, વાહલી માતા જોકે હું તમોથી દુર છું, તોખી તમારી આંખ આગળ હોજી તેમ માની નચિંત રેહવું, અને મારા વિષે એક રતીમાર પણ ફિકર કરવી નહીં.

પુસ્તકો ખરીદવાને તથા પરચુરણ ખરચને માટે જે “ખિસાં-ખર્ચા” મારા કાકા સોડેથી મને મળે છે તે સંભાળીને જરૂરની જનસો ઉપર ખરચું છું, અને તેનો આંકડો કરી હવે પછીના કાગળમાં બિડી મોકલીશ.

વાહલાં માતાજી, જેમ તમો મારા વિષે ઇતેઝાર છો, તેમજ હું મારા નાહના ભાઈ રસતમની તથા તમારી તંદરોસ્તીના સમાચાર બ-

જીવાને થોડી ચિંતાતુર નથી. પણ હવે આપણને લાંબી ચિંતા રાખવાનું કાંઈ પણ કારણ રહ્યું નથી, કાંચકે વિદ્યા-હુન્નરની ખુબીથી આપણુ દરરોજ, અને ખર્ચ પુછોતો દર ઘડી, એકમેક સાથ વાત કરવાને શક્તિવાન છેએ—એટલે બાકનો કાસદ આપણું સવારે લખેલું કાગળ સાંજના પરસ્પર પોંહયતું કરેછે, અને વિજળીનો ખેપિઓ એક પલમાં આપણા એક મેકના સમાચાર લાવી આપવાને સામર્થ્યવાનછે; એ કેહવી નવાઈ!

મારી પરિક્ષા નજદીક આવીછે, તેથી ગયાં વરસની માફક આ વરસ પણ એક ધનામ મેળવવાની આશામાંછું તેથી ઘડા સીવાય હાલ કશાં ઉપર મારું ધ્યાન લાગતું નથી. હાલતરત તમારા હકમાં દુવા માગી આ કાગલ ખતમ કરું છું.

લા. તમારી તાબેદાર વાહલી બેટી

પીરોજખાઈ.

માતાનો જવાબ.

:૦:

સુરત, તારીખ ૬ ટ્રી એપ્રિલ ૧૮૭૧

પ્યારી દીકરી પીરોજખાઈ,

જત તમારું ગઈ કાલનું લખેલું કાગળ સાંજનું પોંહતું છે, અને તેથી તમોને મળ્યા જેટલો સંતોષ ઉપજ્યોછે. એક વાહલાંને દૂર રેહવા દીધાથી માતાનો જીવ કેટલો બેચેન રેહતો હશે તે માતા સીવાંય જીવનું કોણ કહી શકે! વાહલી બેટી, કેલવણી ખાતર તમને વિહલી મુકવી પડીછે, તેથી મનમાં ખોદા યાદ આવેછે, અને હજારો દલગીરી દિલમાં ઊભાઈ આવેછે, પણ કેલવણી વના ધનસાનનું જીવતર ફેકટછે, એવું હૈડામાં માની મનને મક્કમ કરી બેઠીછું. તમારો મરનાર પિતા જીવતો હોતતો આજ મને દલગીર થવાનું કારણ શું રેહત? પણ તમ સરખી સખત બેટીનું હણપણ, અને શિખવા પાછળની ઉલટ, ઇલાદિ, મારો ગમ જીલાવી દેછે, અને ભવિષ્યની મોટી ઉમેદ આપેછે.

દાનાવ બેટી, તમો જાતી અક્કલ ધરાવોછો, તેથી મારે કાંઈ નશિયત દેવાની જરૂર નથી, તોખી નીચલા મારા થોડા સદ-વચન સુની લેશે તો નકામા જશે નહીં:—

તમારાં કાકી માયને તાબે રેહજો—કારણ લાયક તાબેદારીથી ધનસાન કદી અકાઈ લાગતું નથી. બોલવા ચાલવામાં નરમાસ

અને મિઠાસ રાખજો—કારણ મિઠી જ્યાંથી સર્વ કામની મેહરબાની મેળવી શકાય છે. ખાવા પિવામાં મધ્યમપણું રાખજો—કારણ તેથી તંદરોસ્તી સચવાય છે, દુઃખ દરદ દેડે થાય છે, અને આયુષ્યમાં ઉમેરો થાય છે. દરરોજ બડિ બામદાદે ઉઠવાની ટેવ રાખજો—કારણ તેથી વિદ્યા-બ્યાસ કરવામાં બહુ સેહલાઇ પડે છે, તથા તન અને મન સારો દાહાડો ઉધ્યોગ અને ઉલટ બરું રેહ છે. દુર્સદનો વખત કુહલા અથવા નિંદામાં કાહડયાને બદલે રમુજ વાર્તા વાંચવામાં અને મધુર ગાયન ગાવામાં ગુન્નરજો—કારણ તેથી જ્ઞાન સાથ ગમત મળે છે. છેલ્લે, વાહલી બેટી, તમારી દરરોજની મોટી ફરજ એ સમજવી કે પાક તન અને મનથી ખોદાતાલાની બંદગી કરવાને ચુકવું નહીં—કે જેથી તે સાહેબ તમારી સર્વ મુશ્કેલીમાં પાર પડશે, ભવિષ્યમાં સુધારો કરશે, અને બન્ને જોહાનું સુખ અખશશે.

આ કાગળમાં બિડેલું તમારી કાકીમાય જોગ એક જુદું કાગળ છે તે તેમને હાથોહાથ મારી દુવા સાથ સ્વાધિન કરજો.

લા૦ તમારી સદા હેતવંતી માતા,

જીલુબાઇ.

મેહરબાનીનો ઊપકાર—દેરાણી જોગ પત્ર.

—:૦:—

સુરત, તા૦ ૬ઠી એપ્રિલ ૧૮૭૧.

મેહરબાન બેહન નવાજબાઇ,

જત તમારું મેહરબાની બરેલું કાગળ ૧ ગયા જનવારીમાં મલ્યું હતું, જેનો જવાબ હમોએ તેજ માસમાં વાળ્યો હતો. સારખાદ તમે બેહન તરફના રૂડા સમાચાર મળ્યા નથી, જે સાંભળવાને હમો દરપલે ઉમેદવાર છીએ.

આ કાગળ પીલીબાઇના કાગળમાં બિડીને મોકલ્યું છે, તે પુજેથી એમજ માનજો કે જાણે પીલીની માતા પોતે રખર તમે નેક બેહનની ખિદમતમાં આવી ઉભી રહી છે. પેહલવેહલાં તો તમે બેહનનો પુરતો ઉપકાર માન્યા વગર બીજું કાંઇ પણ લખી શકાતું નથી, પણ તે ઉપકાર હમો ક્રિયા શખ્દોમાં આનીયે, તે લખી જણાવવાની હમારી કલમની તાકાતમાં નથી.

મેહરબાન બેહન, તમે આગળ હમો ઘણું શરમિંદાં છીએ; તમારા ઉપકારના બદલામાં હમોથી કાંઇ પણ બની શકતું નથી, કારણ હમો

પૈસાની શક્તિથી નાચાર છેયે, અને વળી દૂર પડ્યાં છેયે, માટે તમારી નરમ મેહરબાની ઉપર હમારું અભાગ્યું નસિય ટેકાવી તમારે આસરે બેઠાં છેયે. પીલીબાઈ તો તમારું જ બચ્ચું છે, અને એના માતપિતા તમોજ છો. એને કેળવવાને તથા સર્વ જોઈતી સગવર કરી આપવાને જે ઊદારતા તમો તથા તમારા ખાવંદ બતાવ્યાં જાઓછો, તેથી હમો વખતે વખત વાકેફ છેયે, તથા તે સાંભળ્યાથી હમો એટલાતો ખુશી છેયે કે તે ખુશાલી હમારો સર્વ ગમ વિશરાની દેછે.

નેકનામ બેહન, પૈસો ટકો કે માલમિલકત કાંઈ સદા નિભતાં નથી; ઉગ્યો તે આથમ્યા વના રહેતો નથી; રડતી કાંઈ સદા રજા કરતી નથી; તેમજ હસતીની આંખો પણ આંશુથી ભિનાયા વગર રેડતી નથી. કાયમ અત્રે કાંઈજ નહીં, પણ ખુબી અને ખોદા છે. ભલી ખુબી ને નેકી સદા રહી જાયછે, અને નેકીના વાવેલાં બી આવતા દિવસોમાં દસહજાર ગણા ફલો આપેછે. ફેહેવત છે કે “નેકીનો બદલો નેકીજ આપેછે,” નેકીના કામો ગમે તેવાં ગુપ્ત થયાં હોય, અને દુનિયાં તેથી બેફાંમ હોવાથી કદર ન ખુજે. તોખી નેકી પોતે તે કામોનો ઘટતો ખંગ ખોદા પાસથી અપાવેછે, અને અંતઃકરણથી બદલો મળેછે તેતો જુદો. માટે ખોદા તમો ધણી ધણિઆણીને સલામત રાખે, અને હમારી નાચારની કદર ખુજનારને હજારો હજાર ગણો બદલો આપે; એજ હમારાં ગરીબ દિલની દુવા છે તે તમોને આમીન થાઓ.

લા૦ તમારી સદાની દુવાગીર

જીલુબાઈ જમશેદજી.

ચિનથી લખાઈ આવેલું ધણિયાણી જેગ કાગળ.

:-o:-

હાંગકાંગની તા૦ ૨૪ મી એપ્રિલ ૧૯૭૧

(સ્વીમર “સીંગાપોર” સાથ)

ખ્યારી પીરોજા,

જત આજ બે મેલ થયા મારાથી કાગળ લખવાનું બચ્ચું નથી, તેથી દલગીરછું. તમો ધારતાં હશે કે હું દૂર જૈને નચિંત થૈ બેઠો હઈશ, પણ તેમ નથી. અત્રે હું જ્યારનો આવ્યો છું, સારનો એક મારો એવો દિવસ નથી ગયો કે જેમાં તમો અને આપણાં બચ્ચાં વિષેના વિચારે મારાં મનને બેચેન કીધું ન હોય. પણ તમારી જાતી અક્કલ, ધર ચલાવવાની યુક્તિ, બચ્ચાંની માવજત પાછળ રાખેલી કાળજી,

ધસાદી, અત્રેની મારી એકલી હાલતની અગવડ વિશરાવી દે છે, અને મારા ધંધા ઉપર બેઠતું ધ્યાન આપવાને ઉત્તેજન આપે છે.

પ્યારી પીલુ, દેશાતન કરવાની મારી અજમાશ બેઠે નાહની, તોખી એક મોટી નશીઅત એ આપે છે કે કુટુંબ પરિવાર મધે સંપ અને સલાહ સંપન્નમાં રહ્યાથી જેટલી અગવડ ટળે છે, અને જેટલું સુખ મળે છે, તેટલું એકલું રહ્યાથી મળી શકતું નથી. અત્રે પણ આપણુ સાથેજ હોયેતો કેહવું સાચું ! આ વેળા તમને લખી જણાવવાને ખુશાલી ઉપજે છે કે હમારા કેટલાક મિત્રો પોતાની વાહલી બાતુઓને લેને અત્રે આવ્યા છે. આ તેઓનો તારીફ લાયક દાખલો બીજાઓએ પણ બનતાં સુધી નક્કલ કરવો બેઠયે એવું મારું મત છે. તમે પણ અત્રે આવવાનો વિચાર કરો તો કેવું સાચું ! જ્યાંહાં પ્યારી ઝોરત અને વાહલાં બન્ન્યાં નજર આગળ હોય, ત્યાંહાં પારકું દેશ પોતીકું લાગે છે, અને લાંબી ફિકર ચિંતાથી મનને મોકળું રાખે છે. અત્રેની આબોહવા બહુ ખુશનુમા રહે છે, ફરવા હરવાની જગાઓ અત્રે અનેક છે, ખાવા પિવાનું સુધિયાનું મળે છે, અને કશી વાનની અગવડ બિલકુલ છેજ નહીં. માટે તમે ડહાપણથી વિચાર કરી અત્રે આવવાનો ઠરાવ કરશો અને વગર દિલે મારી ઉપર જવાખ લખી વાળશો એવી પૂર ઉમેદ છે. વળી સાંભળીને ખુશી છું કે એક બે બીજા સ્ત્રીઓ પણ અત્રે પોતાના ભરથાર તરફ આવવા નિકળી છે, અને તેઓનો સાથ મળે તો અડચણ કશી રીતની પડવાની નથી.

આ કાગળ મધે હુંડી ૨ તમે બેગની ૩ ૧૫૦૦ ની, અંકે પંદર શોની બીડી છે, તેઓની વિગત :—

હુંડી નંબર ૨૩૪૫-૩ ૧૦૦૦ અંકે એક હબરની—મુદત દિન ૪ ની—એદલજ ફરામજની કંપની ઉપર.

હુંડી નંબર ૫૦૮-૩ ૫૦૦ અંકે પાંચશોની—એજ મુદતની, બોજ આદમદભાઈ હબીબભાઈની કંપની ઉપર.

એ નાણા મળવે તુરત જવાખ વાળવાને ભુલશો ના.

ખોદાની મેહરબાનીથી અત્રે હું સારી તંદરોસ્તી ભોગવું છું; અને તમારી તથા છોકરાંઓની તંદરોસ્તીના સારા સમાચાર સાંભળવાને દર પક્ષે ઉમેદવાર છું. ફલુને તથા જામને અને તુરને દરરોજ નિશાળે મોકલ્યા કરવાને ચુકશો નહીં.

લાં તમારા વાહલા ભરથાર,

શાવકશા શોરાબજી શુબેદારના

આશીરવાદ કબુલ કરજો.

નંબર ૨૩૪૫

હાંગકાંગ તા૦ ૨૪ મી એપ્રિલ ૧૯૭૧.

રૂ ૧૦૦૦-૦-૦

આ દખાડયા બાદ દિવસ ચાર પછે મુંબઈ મધ્યે પારસાણ બાદ પીરોજ-
બાઈ તે અત્રેના શેઠ શાવકશા શોરાબજી સુબેદારના ધણીઆણીને અથવા
તેમના લખેલા ફિક્કમ મુજબ રૂપીઆ એક હજાર પુરા રોકડા ચુકતે આપેને
અને કાગળમાં લખ્યા પ્રમાણે અત્રેની પેહડી ખાતે ઊધારેને.

લા૦ શેવક

એદલજી ફરામજીની કંપની.

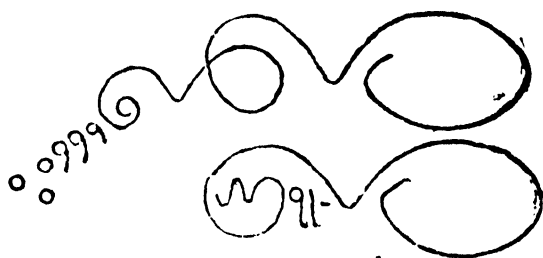
દસ્તક પા. ફ. ડા. મી.

શેઠા

એદલજી ફરામજીની કંપની જોગ,

મુંબઈ.

નાં ૫૦૮

સવસત શ્રી મુંબઇ બંદરે મહાસુભ સ્થાને પુંજ
રાધે શ્રી પાંચ ખોજ શેઠ આહમદભાઈ હખીખલા-
ઈની કંપની જોગ શ્રી હાંગકાંગ બંદરેથી લા. આહમદ
ભાઈ હખીખલાઈની કંપનીનો સલામ વાંચજો. જત
અત્રેથી રાખયા, પા. શાવકશા શોરાખજી સુબેદાર
પાસેથી રૂપ૦૦) અંકે રૂપૈયા પાંચશો, હડીશોથી
ખમણા ને સવાસોથી ચોગણા પુરા રોકડા લીધાછે.
તેની મુદત હુંડી પોંહતા પછે દિન ૪ અંકે ચારની,
નામે શાહ વેપારી જોગ, રૂપીઆ હુંડીની રીતના,
ગુરથ ઠામ ઠેકાણું ચોકસ કરી આપજો. નીશાની
એ જે કાગજ મધે લખીશું—લા. ખોજ કાસમ-
અલી અલીરઝાની દુવા સલામ વાંચજો. તાં ૨૪ મી
એપ્રિલ સને ૧૮૭૧.

રૂ ૫૦૦-૦-૦

ભરથાર ઉપર લખેલો જવાબ.

—:૦:—

મુંબઈની તા. ૧૫ મી મેએ ૧૮૭૧

(૨૪મર મૈલટા સાથે)

મારા ખ્યારા ભરથાર,

જત તમારા મુખારક હાથનું કૃપાભરેલું કાગળ ૧ તા. ૨૪ મી એપ્રિલનું ૨૪મર “સીંગાપોર” સાથ મોકલેલું ચાકલેલું ચાલતા માસની તા. ૧૩ મીની બપોરનાં પોંદતું છે, જે વાંચ્યાથી દિલમાં મોટા સંતોષ ઉત્તમ થયો છે. તે મધે બિડેલી રૂ. ૧૦૦૦ની હુંડી ૧ તેના નાણા, તથા રૂ. ૫૦૦ ની બીજી મલી જુમલે રૂ. ૧૫૦૦ પુરેપુરા પોંદતા છે તે જાણુએ છ. એ હુંડીને માટે હમો તમારો અતિ મોટો ઉપકાર માન્યે છું, અને એ નાણાનો હિસાબ તમો નામવરની હજુર લેતાં આવશું છ.

તમો ઇચ્છો છો કે હું છોકરાં સુધાં તમારી તરફ આઉતો બેહતર આ તમારી ઇચ્છા એકદમ કબુલ કરવાને મારે જોકે અનેક વાંધા છે, તોબી ધણીની તાબેદારી બાહલ રાખવી એ મારો મોટો ધર્મ ગણુધું, અને એ ઉપરથી તમો જ્યાંહાં મજને ફરમાવો સાંહા હાજર થવાને હું તૈયાર છું.

મેહરબાન ભરથાર, તમારાં કાગળનો ટુંક જવાબ એ જાણુવો કે “હું તૈયાર છું”. તમને રોશન છે કે હું મારી આખી જાંદગીમાં કદીબી આગબોટ મધે બેઠેલી નથી, તેથી સમુદ્રના સંકટો સહન કરવાં પડશે, અને પવન તથા પાણીના આધાર ઉપર મારો અને બચ્ચાંનો જીવ જોહકાવવો પડશે, સારે કેવી બચ લાગશે તે વિષે વિચાર આવે છે. પણ ખોદા અને ખાવંદ એઓની મરજી રાખ્યાથી કદી ખતા ખમવી પડતી નથી, એ વિસ્વાસ મન માહેલી સર્વ બચ ભરમ કરી નાખી હૈડાંને હિંમત આપે છે.

હાલ થોડા દિવસ થયા આપણા નાના ફલુની તબિયતમાં બિગાડો થયલો છે—આ સાલનો હુનાળો વધારે સખત હોવાથી બચ્ચાંઓ ઉપર ભર વધારે છે. માટે એવી કાલતમાં તેને લૈને દર્દીમાં જતું દરસ્ત લાગતું નથી, પણ થોડાક અડવાડિયાંનાં ચાર છાંટા પડતાં રૂતમાં ફેરફાર થશે, અને તેમજ એની તબિએતમાં સુધારો જેવો માલમ પડશે તેવીજ પેહેલી તકે તમારી તરફ રવાના થૈશું, એમ ખચિત જાણુવું છું; અને તે વિષે તમોને આગમનથી લખી જણાવશું છ. તેટલામાં તમારા મુખારક હાથનું એક બીજું કાગળ આવી પોંદયવાની આશા છે. એજ વિનંતિ.

લા. તમારી સદાની તાબેદાર,

તમારી વાહલી,

પીરોજખાઈ.

કામ કાજ સંબંધી.

:૦:

નાણુ ઊછીનું માગવા વિષે.

મુંબઈ, તા. ૨૦ મી એપ્રિલ ૧૮૭૧.

વાહલી બેહન પીરોજબાઈ.

નેકનામ, કદરદાન અને મેહરબાન બેહન, આજ રોજ તમે ઉપર એક અરજ કરવા માટે આ કાગજ લખ્યું છે, તે એવી ઉમેદથી કે હમારી અરજ બાહલ રાખવાને, અને ગરજની વેળા ઘટતી મદદ કરવાને તમે જરા પણ આનાકાની કરશો નહીં.

તમે મેહરબાન ઉપર જે માગણી હમો અત્રે કરવા તૈયાર થયાં છીએ, તે તમારી મેહરબાની ઉપર પૂર ભરસો રાખીનેજ કાશેસ કીધી છે, જેમાં હમો નિષ્કળ થનાર નથી, એવું હમો જાગરથી માનીએ છીએ. તમારી કૃપા ઉપર હમો એટલો ભરસો રાખ્યો છીએ તોખી તે માગણી કરવાને શરમ લાગે છે. કેહવત છે કે “ગરજની વેળા જે મદદ આવે તેને ખરો મિત્ર ગણવો” જેની યાદ તમને આપવાની કાંઈ જરૂર નથી, કારણ ખરા મિત્ર તરીકે અનેકવાર તમે પોતાના સાથીઓની ગરજ સારતાં સામેત થયાં છો.

બેહનજી, હમારી ગરજ, અને તે વિષેની અરજ એ છે કે હમારે સારું રૂપ ૩૫૦૦ ઊછીના મોકલો તો હમો લાંબી ઢીલ કીધા વના ટુક મુદતમાં પાછા વાળશું. હમારા ધણીની હુંડી ચીનથી આવતાં આ માસમાં ઢીલ થૈ છે, તેથી હમો એક અગલની જીનસ મેળવવાને અટકી બેઠાં છીએ—હમારા વડા બાપ ધનજીશાહના આવતાં પખવાડીયામાં લગન છે, તે વેળા પેહરવાને એક નવી કારચોકી ભરાવવાને હમો બેશી રહ્યાં છીએ. હમો પાસ બે ત્રણ કારચોકીઓ છે, પણ તેઓની તરાંહ નવી કાશનની ગણાતી નથી, તેથી એવે પ્રસંગે તેઓ પેહરવાને ઠીક લાગતી નથી. અવસર ધણો નજદીક આવતો જાય છે, પણ હજુરસુધી હમારા ધણીની હુંડી આવી ન પુગાથી આ વિનંતિ કીધી છે, જે બાહલ રાખીને ઊપલી રકમ આ કાગજ લાવનાર સંગાતે મોકલી આપશો તો હમો થોડા દહાડામાં પગે લાગીને વ્યાજ સુધાં પાછી વાળશું.

લા. તમારી સદાની દુવાગીર,

સીરીનબાઈ શોરાબજી મેહતા.

તા. ૬—એ નાણા વિષે ધારા પ્રમાણેની વિઆજીત ચિઠ્ઠી તમેને આપવી તેની એક નકલ આ ચિઠ્ઠી સાથે બિડી મોકલી છે, તે પસંદ પડવે પાછી મોકલી દેશોતો છાપના કાગજ ઉપર લખીને સહી કરી મોકલશું.

સી. શા. મે.

વિઆજી ચિઠ્ઠી.

—:૦:—

બાઇ પીરોજબાઇ પોહચાજી પટેલ જોગ લાં
સીરીનબાઇ શોહરાબજી મેહતા, જત ૩૫૦૦) અંકે
પાંચશો પુરા રોકડા દેવા, અંગ ઊધારે દેવા, દેશ
પરદેશ દેવા, જ્યારે ધણી માગે ત્યારે દેવા, એનું
વિઆજ માસ ૧ ટકા નાા (પોણા) લેખે ચહડે તે
ભરી આપીએ સહી. એમાં કશો સર સુખન નહીં.
હમો હમારી અકલ હુશીઆરીથી રૂપીઆ રોકડા
લૈને આ ચિઠ્ઠી લખી આપીછે, એ લખ્યું બાપના
બોલ સાથે પાલીએ સહી—મુંબઇ તારીખ ૨૦ મી
એપ્રિલ ૧૮૭૧.

સીરીનબાઇ શોરાબજી

ઊપર લખ્યા પ્રમાણે સહી.

ઊપલાં કાગળનો ઉત્તર—નાણાના ઘટતા ઊપયોગ વિષે.

—:0:—

સુબધ, તારીખ ૧૨ મી એપ્રિલ ૧૮૭૧.

પ્યારી બેહન શીરીનબાઇ,

જત તમારું કાગળ પુરું છે, અને તેનો જવાબ તાબરતોજ લખાવાને દીલ થૈ છે તેથી માફ કરવી. બેહન, પેહલાંતો મારે જણાવવું જોઇયે કે તમારાં કાગળ પેહલાં દલગીરી, અને પાછળથી દયા ઉત્પન્ન કીધી છે. દલગીરી એ કારણથી કે તમે ઘણાં ગરજમંદ તથા આર્જુમંદ દિસ્યાથી; પણ દયા, એ સખબથી કે તે તમારી ગરજ અને આર્જુ નજીવી અને (બરોબર બોલ્યે તો) નકામી અને નાપાયદાર સાબેત થયાથી.

બેહન, હમો હમારા મિત્રને ગરજની વેળા મદદ આપવામાં સદા પેહલાં છૈયે, અને ખરી ગરજ જો કોઇને પડી હોયતો હમારી બનતી કોશિસથી તેની સેવા બજાવ્યે, પણ તમારી માગણી હમોથી બાહલ રાખી શકાતી નથી.

નામીચો મહાકવિ શેકસ્પીઅર એક ઠેકાણે એક સોનેરી શિખા-મણુ દૈ ગયો છે કે—

ઉછીનું કદી કોઇ કણેથી ન લેવું;

ઉછીનું કદી કોઇ કાળેથી ન દેવું;

ઉછીના રૂપૈયા નાશે ને નશાડે—

બોવાહી જઇ વળી મિત્ર ખશાડે,

હું તો ચાહું છું, બેહન, કે આ રૂપેરી રીત તમે પણ તમ-રી કરી લેઓતો કેહવું સાચું! પણ આ નાણાની તમને જરાથી જરૂર હોય એમ હમોને લાગતું નથી; કારણ, ભાઇના લગનને અવસરે પેહરવા આસમાસ પોતાની પાસેની કિંમતિ કારચોકીઓ પડતી મેળી બીજાં પાસેથી નાણા ઉછીના લેને એક નવી તરાંહની કારચોકી બરાવવી જોઇયે, અને તે વના ચાલે નહીં, એમ માનવું સર્ચામ જુલ બરેલું છે, એટલુંજ નહીં, પણ ડહાપણના રસ્તાથી દૂર છે. બેહન, કાંઇ અતિ કિંમતિ કપડાં પેહરીયાથી અતિ ઘણી વાખવાખી મળતી નથી—જીની ખુબી કાંઇ સુંદર સણુગારથી નહીં, પણ લાયકી વાળી ચાલ ચલણથી દીપી નિકસે છે. માટે આ રકમ જે તમે ફાકટ ફેંકી નાખવા માગો છો તેથી હાથ ઉઠાવોતો કેહવું સાચું! જો એજ રૂ ૫૦૦ ની રકમ બંચાવી રાખીને ઘટતે ઠેકાણે વાપરી હોયતો કેટલો ફાયદો

થાય ! જો એ રકમ અનામત કોઇ સારે ઠેકાણે મુકી હોયતો ૧૦ વરસમાં બેવડી થાય. પણ વ્યાજે ધિરેલાં નાણાં કોઇ વાર પાછાં ફરી શકતાં નથી, તેથી જો એ રકમ સરકારી ચાર ટકાની “ લોન ” માં રોકી હોય તો વરસ દહાડે ૩૨૦ ઉપજાવે, અને તે વગર ધારિતએ જાણે તમારા વકારમા રાખી હોય તેમ સલામત રહે, પછી ફક્ત તેના વ્યાજમાંથી ગરીબ માનવી જાતનું બલુ કરવાના કેટલા ઉપાય તમારે હાથ આવે તે બેઠન જુઓ :—

કોઇ ગરીબ માળાપની છોકરી નીશાજે જૈ ઉલટથી શિખતી હોય, પણ તેણીના માળાપ માઠી હાલતને લીધે પગાર અથવા ચોપડીઓ પુરી પાડવાને અશક્ત હોવાથી તેને ઉઠારી મુકે તો વરસ દહાડે ૩૨૦ તેમને મોટો ટેકો આપે, અને પેલાં જિલટ ભરીઆં બચ્ચાને વગર અટકવે કેળવણી લેવાની તક મળે.

અથવા કોઇ ગરીબ કુટુંબ ચોપાન્યાં અને વર્તમાનપત્રો વાંચ-શોખ રાખતું હોય, અને તેઓથી ઉપજતા અનેક ફાયદા ઇતેજરીથી ચાહતું હોય, પણ તેઓ ઉપર બેસતો ખરચ આપવાને બિલકુલ અશક્ત, હોય, તો તેવાં એક કુટુંબને મુબઇ મધે પ્રસિદ્ધ થતાં ઘણાં ખરાં મુખ્ય ગુજરાતી ચોપાન્યાં અને એકુ બે મુખ્ય દર અઠવાડીએ પ્રગટ થતાં વર્તમાનપત્રે પોંહચતાં કરી આપ્યાં હોયતો તેઓ કેટલા ઉપકારથી તેઓનો લાભ લે, અને તમને દુવા દે ! ૩૨૦ ની રકમ વરસ દહાડે આ કારણ માટે પુર્તિછે.

અથવા કોઇ નાચાર વિધવા સીવી સાંધીને પોતાનું અને બચ્ચાનું ગુજરાણુ કરતી હોય, અને ખોદા તથા પોતાના ખબાં શિવાય તેણીને કોઇનો આસરો ન હોય, તેવી નાચાર અબલાને ધર દર વરસ ચોખાની ગુણુ ૨ થી ૩ ગુપચુપ રીતે પોંહચતી કીધી હોયતો તેથી તેણીને કેટલો ટેકો મળે, અને તેણીની ચિંતામાં ઘટારો થાય, તથા તમોને તેણીનાં અને બચ્ચાનાં ગુપ્ત હૈડાની દુવા કેટલી લાગે ! ખોદાના આશીર્વાદ આ માર્ગે મેળવવાને પેલા ૩૨૦ બસ છે.

અથવા કોઇ પડોસનાં ગામમાં દુકાળનો કડકડતો દસ્ત ચાલતો હોય, અને તેથી ગરીબો ગરોગર જથ્થાબંધ મરણ પામતાં હોય, તો મોહતના હાથમાં ધરણે મુકેલા ગરીબ જીવડાઓમાંથી કેટલાનો આ નહાની રકમ છુટકારો કરી શકશે !

એ શિવાય, બેઠન, બિજા ધણાખી રસ્તા છે, કે જેમાં તમો તમારી રકમ ઠોકબંધ સલામત રાખી મુકતાં છતાં બિજાઓનું કલ્યાણ

કરવાને શક્તિવાન થાઓ. અને શેવટ, સત્ત્વ કરી માનજો કે ટિલીની કોરની સારી પેહચાંથી જોટલી ખુશાલી મળેછે, તે કરતાં દસ હજારગણી ખુશાલી અને અંતઃકરણની શાખાસી આ ઉપર જણાવેલી રીતે પારકાનું ભણું કીધાથી મળેછે.

આ મારા પત્રથી મનમાં માહું લગાડશે નાં, પણ “મન મારવું” અથવા “છદ્રિને જીવવી” તે શું અને તેના શો ફાયદા હશે, તે વિષે તમારાં ચાલાક મનમાં કાંઈ ખ્યાલ ઉત્તર થશે. કાંઈખી કામ કાજમાં હમારી મદદ અથવા સલાહ જોઈતી હોય તો બેલાસક લખી જણાવજો. હમો તમારા હકમાં ભણું જોવાને સદા આતુર છીએ. એજ વિનંતિ.

લા• તમારું ભણું ઇચ્છનાર તમારી વાહલી બેહન
પીરોજબાઈ પોંહચાણ પટેલ.

એક છોકરીની માતાએ દિકરીની શિક્ષક ઉપર લખેબેલું કાગળ.

:૦:

નેકનામ બાઈ પુતલીબાઈ,

જોકે જાતે હમોથી તમને મલવા આવવાને બનતું નથી, અથવા નથી, અથવા આપણુ મોહડે મોહડું પરસ્પર ઓલખાણુ ધરાવતાં નથી તોખી ઉમેદ છે કે હમારી થોડીક નમંતાઈ ભરેલી સુચના બાહલ રાખશે.

હમારું બચ્ચું જ્યારનું તમારા હાથ હેઠળ કેળવણી લેછે ત્યારનું હમારું ગરીબડું હૈડું ગુપ્ત અવાજે તમો મેહરબાન બાઈને કેટલા આશીરવાદ દે છે તે મોહડે બોલવું યા હાથે લખવું વ્યર્થ છે. કેલવણીની જે ઉત્તમ રીતીઓથી, અને નિતિની સુખ નશિયતોથી કુંમળાં મગજ ઉપર જે નરમ, પણ ન ફિટે તેવા છાપ મારવાને તમો યત્ન કરો છો તેની તારીફ આ ડોકાણે હમો કરી શકતાં નથી. એ બચ્ચું જાણે તમારુંજ છે, અને પાછળથી તમારા ઉત્તમ બોદ્ધને છાતિમાં યાદ રાખવાને ચુકનાર નથી.

પણ બાઈ, હમો કમતરીન એક સુચના કરવાની રમ્મ લેએછ, તે એ છે કે હિસાબ ગણવામાં અને સારા અક્ષર લખવામાં હમારી જરબાનું બહુ પાછળ પડેલી જણાય છે, અને તે ઉપર તમો બાઈનું લક્ષ પેહલાં ખેંચવા માંગીએ છીએ, સંસારમાં પાછળથી પડ્યાં એટલે હિસાબ અને ગંત્રીનું વારંવાર, અને બલકે હરરોજ કામ પડે છે, અને જે સ્ત્રીઓ સાધારણ કામજોગ હિસાબ પણ ગણી શકતી નથી તેઓને એક સાધારણ સાથીઓ પણ ઝટ ઠગી અથવા ધૂતી જાય છે.

તેમજ અક્ષર સારા, સરખા, અને મરોડદાર લખવામાં પણ તેણીનો સુધારો વેહલો થયો જોઈએ. આ તો વાત સાધારણ છે કે કોઈપણ નર યા નારીના અક્ષર જોઈ વાંચનાર ધણી તેના વિષે કંઈક સારો યા માઠો વિચાર ઝટ બાંધી શકે છે. કેટલાક દાખલા એવાથી મળી આવશે કે ખરાબ અક્ષર લખનાર સારી કેલવણી ધરાવતાં હશે, પણ કોઈપણ દેશમાં સારા અક્ષર લખનાર માઠી કેલવણી પામેલું હોય એમ કવચિત્ત બને છે. વળી હમારાં સાંભળવામાં એ બાબે અંગ્રેજ એક કહેવત આવી છે તે એકે જેના અક્ષર પાંધરા નહીં તેની અક્કલ જાણ નહીં;” અથવા “જેનું લખાણ સારું નહીં. તે વખાણ લાયક નહીં.” એ એટલી નમંતાઈ ભરેલી સુચના આ બે બાબદ વિષે કરી આ કાગળ ખતમ કરવાની રજા લેએ છીએ.

લા૦ તમારી દુવાગીર શેવક,
મેહુરબાદ મેહુરવાનજી.

ઊપલાં કાગળનો ઊત્તર.

:૦:

મુંબઈ તા. ૧૩ મી એપ્રિલ ૧૮૭૧

મેહુરબાદ બાદ મેહુરબાદ

જત તમારું (વગર તારીખનું) પત્ર આજ રોજ પોહતું છે, તે મધે જે વખાણ ભરેલી વાણી લખી છે તેથી તમારો ઉપકાર થયો છે; પણ હમોને તે જાજતી હોય એમ હમો માનતાં નથી. તમોએ તો તમારી લાયકી બતાવી, પણ હમોએ તો હમારી માત્ર સાધારણ ફરજ બજાવી છે. હમો ઇચ્છીએ કે તમો જેવાં ઉલટ ભર્યાં અને ઇતેન્નર મા બાપ સર્વના હોજો. એક બચ્ચું અચ્છી રીતે કેળવાય તેમાં ખુબી શિક્ષકની જાણ નહીં, પણ ખરી ખુબી મા બાપની હોવી જોઈએ, કે જેઓ પોતાના વાહલાનાં ભવિષ્યનું ભણું ચાહી ખરચ અને ઇતેન્નરીમાં પડે છે. તમારી જરબાતુની ચાલાકીથી હમો બહુ ખુશી છીએ, એમ સત કરી જાણું.

તમોએ જે સુચના કરી છે તે વાજબી છે, અને તે ઉપર બનતાં સુધી વધારે ધ્યાન આપશું જ—એટલે, હિસાબ અને અક્ષર ઉપર હમો હજી જાણ મેહનત લેશું. પણ એ કામ પુર્તાં લક્ષ અને સં-ભાળનું છે. હિસાબ શિખવામાં જે છોકરી જોઈતું ધ્યાન આપે છે તે ચાલાક નિવજા વના રેહતી નથી; તેમજ લખતી વેળા સંભાળ અને અને ધિરજ જે હરરોજ રાખે છે તેનું લખાણ મોતિ જેવું નિવજા વના રેહતું નથી.

શેવટે એટલું જણાવી ખમત કરું છું કે કેળવણી જેમ નિશાળ ઉપર, તેમજ ઘર ઉપર મોટો આધાર રાખે, અને જે માઆપ પોતાના બચ્ચાંને ઘર આગળ કેળવણી આપવાને જાતે મેહનત કરે છે, તેમના બાળક નિશાળે, તેમજ નિશાળ છોડ્યા બાદ પણ કામેલ નિવડેછે.

લા૦ તમારી દુવાગીર
પુતલીઆધ પેસતનજી પટેલ,
ની દુવાબંદગી કયુલ કરજો.

બેટ મોકલવાની ચિઠ્ઠી.

:૦:

મુબઈ તા૦ ૧૪ મી એપ્રિલ ૧૮૭૧.

મેહુરબાન બેહુન ગુલનાર,

આ ચિઠ્ઠી લાવનાર સંગાતે મોકલેલી નજીવી વસ્તુ તમો મેહુરબાનીની રાહ કયુલ કરશો એવું માગી લેયે છે. હમારા પિતા ચીનથી લગભગ ૮ વરસ રહીને ગઘકાલના આવ્યા છે. એ ટાણે તમો બેહુનને લાયકતું કંઈ ન હોવાથી હમોએ લજવાઈને તમારા પગ ભણી મુકવાને જે મોકલ્યું છે તે બાહલ રાખશો એવી ઉમેદ છે.

લા૦ તમારી દુવાગીર
ખુરસેદ ખોદાબક્ષ.

ઉપલી ચિઠ્ઠીનો જવાબ.

:૦:

વાહલી બેહુન ખુરસેદ,

તમારી મોકલેલી ઉંડા બેટ મોટાં માન સાથ માથે ચઢાવી છે, અને તે માટે તમારો ઉપકાર પણ માનીએ છીએ. તમો વારંવાર એવી ઉત્તમ સોગાતથી હમોને લજવાવ્યા કરો છો પણ હમોથી તો તમો જોગ કાંઈ બનતું નથી, અને નીચાં થઈને લેવું પડે છે. તમારા પિતાજી આવી પુગાના સમાચાર સાભળી હમો અતિ આનંદ થયાં છીએ. તેઓને તથા તમારાં માતાજીને હમારી દુવા બંદગી કહેવા ચુકશો નહીં. એજ અરજ.

લા૦ તમારી
ગુલનાર ગોદરેજની,
દુવા બંદગી કયુલ કરજો.

એક ભાડુતણે ઘરધણીઆણી ઉપર મોકલેલું પત્ર.

—:૦:—

નેકનામ બાધ મોટીબાધ,

તમે બાધને રોશન છે કે આજ નજદીક વરસ ૧૦ થયાં હશે તમારાં ભાડુત છીએ, અને તેટલા અરસામાં દર માસે (અને વળી તેથી દર માસના પેહેલાંજ અઠવાડિયામાં) ભાડું ચુકતું કરવાને હમે ચુક્યાં નથી.

હાલ જણાવવાને દસગીરી ઉપજે છે કે કેટલીક ન ધારેલી અડ-ચણો અને અણચિતા નિકળી આવેલા ખરચને લીધે હમારો હાથ ભિડમાં હોવાથી, આ માસમાં હમેને રાખેતાથી પછાત પડવાની ફરજ પડી છે. તેથી નમંતાઇ સાથ માથે લધયેછ કે એટલો એ માસ ઉપર કબુલ રાખશો, તો હમારી ઉપર મોટી કરમ બખશીશ કીધી એવું માનશું.

લા૦ તમારી તાબેદાર,

ધનબાધ ધનજીશાહ દાવર.

ઉપલાંનો ઉત્તર.

—:૦:—

બાધ ધનબાધ,

હમોએ કંઈખી રીતે તમે ઉપર ભાડાં બાધે દબાણુ યા તગાદો કર્યો નથી. હમારો પૂર ભરસો તમારી ધાનતદારી ઉપર હોવાથી તમારી ખાહેશ મુજબ ચોખવાને કંઈ અડચણુ નથી, એમ જણવું. બેલાશક તમારો હાથ ભિડમાંથી મોકળો થાય ને ચહડેલું ભાડું મોકલાવી દેજો; હાલ અડચણુને લીધે તમેથી બનતું નથી તેથી તમારે કશી ચિંતા કરવી નહીં—તમારું નાણું તો હમારી પેટીમાં પડ્યું છે એમ હમે માનીએ છીએ.

લા૦ તમારી દુવાગીર,

મોટીબાધ જમશેદજી વાડીયા

ની દુવા વાંચજો.

માલ મંગાવવા વિષે.

—:૦:—

સુબંધ તા. ૨૫ મી એપ્રિલ ૧૮૭૧.

મેહરબાન બેહન જામજી.

જત બેહનજી તમે તરફના સમાચાર ઝાઝા દિવસ થયા હાથ લાગ્યા નથી. કામકાજ સંબંધી ઓછામાં ઓછું એકેક કાગળ દર માસે મોકલવાને તમેએ ક્યુલ્યું હતું, પણ તેમ તમેએ કર્યું નથી. ગયા માસમાં હમેએ આગલો આપણો સર્વ હિસાબ ચુકતે કરી નાખ્યો હતો તે તમેને ખબર હશે. હવે આપણા હિસાબની બાકી આજ લગી કાંઈ પણ છે નહીં.

આજ રોજ નવેસરથી હમારે ખાતર થોડું બિજું કામ બનવવાની તસદી આપી છે તે માફ કરી એટલું મંગાવેલું મોકલી દેશો તો તમારો ઉપકાર જીઆદ થશે.

બેહનજી, હમેને નીચે જણાવેલી જનસોની જરૂર છે તે મેહનત લઈ, જેઠ તપાશી, સારી સોજ ખરીદીને મોકલી દેજો.

જનસ અથવા માલની વિગત.

કિનખાખ—સુધ રેસમી, લાલ, સારી તરાંહનો, ગજ ૨૦ અંકે વીસ.

અલેચો— —, — પીલો, જની સલીનો, ગજ ૩૦ અંકે ત્રીસ.

ઘાટ—સફેદ, કુમાસદાર, ૧૧ ગજ પનેનો, તાકા નંગ ૫ અંકે પાંચ.

ધી—સાફ સોજીયું, તાજીયું, મણ ૬ અંકે છ.

બરશી—તાજી મસાલાની, મણ ૧ અંકે એક.

પનીર—મલાઈનાં, મોટાં, બધે રતલી, નંગ ૧૦ અંકે દસ.

ગુલકંદ—સારો, ઉંચો, શેર ૧૫ અંકે પંદર.

ઉપલી જનસો ખરીદવામાં તમે કિફાયત કરશો, અને સારો સોજો માલ લેશો, એવી મારી પૂર આશા છે. તેઓને સારી રીતે મજબુત પેક કરાવીને રેલવેની મારફતે રવાના કરી દેજો, અને “રસીટ” તરત અત્રે બિડી દેજો; પણ કોઈ ઓળખીતું માણસ જતું હોય તેની સંગાતે મોકલાવો તો વધારે સાફ, કારણ માલને ચુંઠવાની અથવા ચોરાવાની ધારતી રહેતી નથી.

એ ખરીદી તથા ખરચ સાથનો આંકડો (અથવા જેને વેપારીઓ બરત્યું કરી કહે છે તે) હમારી ઉપર તપાલની મારફતે રવાના કરી દેશો તો નાજી જલદી બિડી દેશું.

એના બદલામાં કાંઈ તમો જોગ કામકાજ હોય તો બેલાશક વરદી કરજો, હમો મોટી ખુશી સાથ તમારી સેવામાં તૈયાર રહેશું.

લાં તમારી દુવાગીર,

મેહુરબાનુ ગુસતારપ

ની દુવા વાંચજો.

તાજે કલમ—

ઉપરો માલ પેક કરાવવામાં પુર્તિ સાવચેતી લેજો, કારણ, રેલવેના ગાર્ડે અથવા બિન્ન નોકરો માલ પસાર કરી નાખવામાં બહુ પંકાયલા કહેવાય છે. થોડા દાહડાની વાત ઉપર અમદાવાદથી આવતી એક વાણીઆણુનો લાકુથી ભરેલો કરંડીઓ બાહારથી હકબંધ પેક, અને અંદરનો માલ ગેપ થયેલો સાંભલવામાં આવ્યો હતો, તે સેહેજ લખી જણાઉં છું.

મે. ગુ.

ઊપલાં પત્રનો જવાબ તથા માલનું ભરતું.

:૦:

સુરત તા. ૫ મી મે ૧૮૭૧.

વાહલી બેહન જરબાનુ

તમારું કૃપા ભરેલું કાગજ ગયા માસની તા. ૩૫ મીનું લખેલું પોંદતાને વાર તે મધે જણાવેલી ટીપ મુજબ તમારી વરદી બજાવી સર્વ માલ ખરીદ કર્યો છે તે જણાવેજી. એ માલ તમારી સલાહ મુજબ અચ્છી રીતે મજબુત પેક કરાવીને આજ રોજે બરોડા રેલવેની ઊતાડોની ગાડીમાં રવાના કરીધોછે, તથા તેની રેલવે પોંદય અત્રે બિડીછે, તે સંભાળીને લેજો. સધળો માલ બરોબર પોંદયવે તરત જવાબ લખી મોકલજો.

એ માલનું ભરતું પણ આ કાગજની જોડે મોકલ્યું છે, જે ઉપરથી દાગીનાની સર્વ વિગત, તેમજ માલની કિંમત, તથા મોકલવાનો ખરચ, ઇલાદિ તમોને તરત માલમ પડશે.

લાં તમારી દુવાગીર.

જમજી જમારપજી કાપડીઆ

ની દુવા વાંચજો.

તા. ૬-ભરલાં મધે હમોએ હમારી હકસાદ લીધી નથી, પણ ફક્ત ધારા પ્રમાણે એ વિષે એક સતર નાખી છે તે જણાવેજી.

જા. જા. કા.

માલનું ભરત્યું.

(એટલે દાગીના, તથા ખરીદી, તથા ખરચની વિગત.)

દાગીના નંગ ૬ અંકે છ, શ્રી સુરતથી મુંબઈ જરોડા રેલવેની મારફતે, બાઈ મેહરઆનુ ગુસ્તાપના હુકમથી અને તેમને હિસાબે તથા જરજોખમે રવાના કર્યા તેની વિગત—

દાગીના ઉપર કરેલી નીશાન તથા નંબર	માલ.	કેટલાં.	ભાવ.	નાણાં.
મે. ગુ.			રૂ આ પૈ	રૂ આ પૈ
" ૧	બાકસ ૧	રેસમી કિનખાબ લાલ.	ગજ. ૨૦ ૬ ૪૦	૧૨૫ ૦ ૦
" ૨	" ૧	રેસમી અલેચો પીલો.	ગજ. ૩૦ ૫ ૨૬	૧૫૪ ૧૧ ૦
		ધાટ, સફેદ, ૧૧ ગજ પનાનો	તાકા. ૫ ૭૪ ૩૦	૩૭૦ ૧૫ ૦
" ૩	કંડીઓ ૧	ખરશી મસાલાની તાજી	મણ. ૧ ૧૧ ૦૦	૧૧ ૦ ૦
" ૪	" ૧	પનીર, મસાહના રતલી બે	નંગ ૧૦ ૧ ૪૦	૧૨ ૮ ૦
" ૫	બાકસ ૧	ચલકદના દાબડા નં ૮.	શેર. ૧૬ ૦ ૧૨	૦ ૧૨ ૦ ૦
" ૧	ધાગર ૧	ગીંધ સોજીયું	મણ. ૬ ૧૨ ૮૦	૭૫ ૦ ૦
જુમલે દાગીના ૬	ખરચ.			૭૬ ૧ ૨ ૦
		રેલવેનું નોલ.	૫ ૦ ૦	
		હેલ તથા મજૂરી	૧ ૧૨ ૦	
		ખારદાન તથા પેક કરામણુ ...	૦ ૧૦ ૦	
		હકસાઈ	૦ ૦ ૦	
				૭ ૬ ૦
		જુમલે રૂ પૈઆ.		૭૬ ૪ ૮ ૦

સુરત તા ૦ ૫મી }
મે ૧૮૭૧ }

ભુલ ચુક લેવી દેવી.
લા ૦ જામજી જામાસ્પજી.

ઊપલાં કાગજનો જવાબ.

—:0:—

મુબંધ તા. ૭ મી મે ૧૮૭૧.

જત તમારા મુખારક હાથનું કાગજ ચાલતા માસની તા. ૫ મી નું લખેલું તા. ૬ ઠીની બપોરે પુરું હતું. તે મધે બિડેલી “રેલવે રસીટ” તથા માલનું ભરતું સહિસલામત હાથ આવ્યું છે, અને તેથી તમારો ઉપકાર થયો છે.

ભરત્યાં પ્રમાણે દાગીના નંગ ૬ સઘળાં હકબંધ માલમ પડ્યા છે, અને તેઓ માંહેલો સર્વ માલ પણ પુરેપુરો અને સારી હાલતમાં મળ્યો છે, એમ જણાવવાને ખુશાલી ઉપજે છે. એ ભરત્યાંના જીમલે રૂપૈયા ૭૬૮-૮-૦ હમો પેહલી તકે તમારી ઉપર વાલી દેશું તે જાણીએ.

એ નાણા હાલતો તમારે હિસાબે હમોએ જમે કીધાં છે, અને તમારા હુકમથી કેટલાંક ખીલો જે હમોએ તમારે હિસાબે ચુકવ્યાં છે તે તમોને ઉધાર્યા છે. એ ખીલોની વિગત નીચે પ્રમાણે:—

ખીલ ૧—દફતર આશકારા પ્રેસનું—તમોને સ્ત્રીબોધ

ચાલતાં સાલનું જે પોહચતું કર્યે છીએ તેનું. રૂ ૩ ૧૨ ૦

ખીલ ૧—માધવદાસ તથા મેહરવાનજીની કંપનીનું—

તમારી વરદી પ્રમાણે પરચુરણ કાપડ મોકલ્યું

તેનું..... રૂ ૩૧૬ ૭ ૧૧

ખીલ ૧—કેવળ ગોકળ ચાહેવાલાનું—તમોએ ચાહે,

સાકર, આરોરટ ઇત્યાદી માલ મંગાવ્યો હતો

તેનું..... રૂ ૮૦ ૭ ૬

ઊપલાં ત્રણ ખીલો તથા હિસાબનો બાકીનો આંકડો અત્રે બિડી મોકલ્યો છે તે તપાસી જોજો, તથા બુલચુક દિસે તો ઝટ લખી જણાવજો. એજ અરજ.

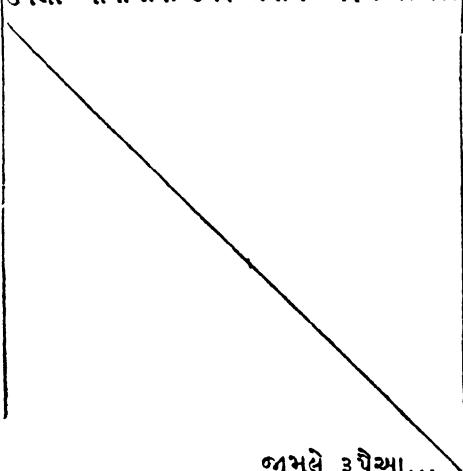
લા. તમારી સદાની દુવાગીર,

મેહરબાનુ ગુસતાસ્પ

ની દુવા બંદગી કબુલ કરજો.

નંબર ૨૩૪૭

બાઇ જઇજી જમાસ્પજી.....ઉધાર
દફતર આશકારા પ્રેસના માલેકોને

સ્ત્રી બોધ ચોપાનીયું જે તમે ખરીદ કરો છો તેનું લવાજમ સને ૧૮૭૧ ના સા લનું ઉપલાં ચોપાનીયાં ઉપર તપાલ ખરચ	રૂ. આ. પૈ. ૩ ૦ ૦ ૦ ૧૨ ૦
	૩ ૧૨ ૦

મુ'બદ તા. ૧ લી }
મે ૧૮૭૧.

ભુલ ચુક લેણી દેવી
ભરી પુરી પામ્યા છે.

બેહરાંમજી ફરદુનજીની કંપની.

નંબર ૨૦૪૦

બાઈ બઈજી જમારપણઝિધાર

માધવદાસ તથા મેહરવાનજીની કંપનીને

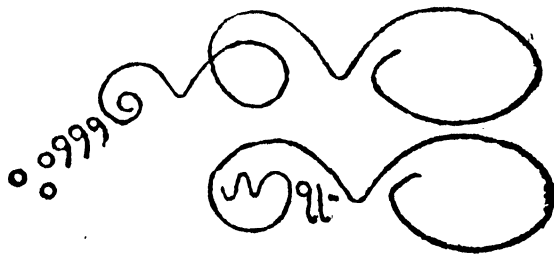
નીચે જણાવેલા માલ તમાચે ખરીદીઓ તેની કિંમત:—

૧૮૭૧	તા.	માલ.	ફેટલું.	બાવ.	નાણા.
				રૂ. આ. પૈ.	રૂ. આ. પૈ.
જાનેવારી	૫	ચીનઈ તાનછોઈ બહુ તાકા નંગ ૨.....	ગજ ૪૧	૩ ૪ ૦	૧૩૩ ૪ ૦
ફેબ્રુવારી	૨	ચિનાઈ તમામ ભરે- લાં જબલાં	નંગ ૪	૧૨ ૦ ૦	૪૮ ૦ ૦
"	૮	ચિનાઈ ગાજની સારી પીલી	નંગ ૧	૩૫ ૦ ૦	૩૫ ૦ ૦
"	૯	શાલકલાય લાલ.....	વાર ૪૫	૨ ૦ ૦	૯૦ ૦ ૦
મારચ	૩	ફલાનલ સુધ ઉનની ખારીક કુમાસની ...	વાર ૧૦	૧ ૮ ૦	૧૫ ૦ ૦
		વલતર ટકો ૧૧ બાદ..	૩૨૧ ૪ ૦ ૪ ૧૩ ૧
			જુમલે રૂપૌ...	૩૧૬	૬ ૧૧

મુબબની તા. ૩ જાન
મે ૧૮૭૧.

ભુલ ચુક લેવી દેવી
ભરી પુરી પામ્યાછે.

માધવદાસ અને મેહરવાનજીની કંપની.

બાઈ જાઈ જામાસ્પજને માલ આપ્યો તેની વીગત—

જ

જી

૮૦૩ ॥ તાં ૨૦ મી એપ્રિલ
૧૮૭૧ ચુકતે પુગા છે.

૮૦૧ ॥

૨૩૩ તાં ૬ઠી મેએ ૧૮૭૧
ચાહ કાળી બાકસ ૧ તેમાં
રતલ ૧૫ અંકે પંદર
૩ ૧૧— લેખે.

૩૪— તાં ૮ મી ફેબ્રુઆરી
૧૮૭૧ ખાંડ સાકરીઆ
મણુ ૮૧ ૩ ૪૧— લેખે.

૫૧૧— તાં ૧૨ મી મારચ ૧૮૭૧
આરોડના ડબ્બા નંગ ૭
અંકે સાત ૦૧— ॥ લેખે.

૧૧૧— તાં ૧૮ મી એપ્રિલ ૧૮૭૧
ચાહ આરંજ પિકો બાકસ
૧ તેમાં રતલ ૭ ૧૧—
લેખે.

૮૦૩ ॥

કેવળ ગોકળની સહી રૂપેઆ ઉપર લખ્યા
પ્રમાણે ચુકતે પુગા છે. હાં પોતે.
તાં ૬ ઠી મે ૧૮૭૧.

બાઇ જાઇજી જમાસ્પજીનો આંકડો—મેહરબાનુ ગુસ્તાસ્પની સાથના હિસાબનો

જમે

ઊધાર

૧૮૭૧ મે	૬ તમોએ સુરતથી જે પરચુરણુ માલ મોકલ્યો તેના ભરત્યાં પ્રમાણે નાણા	ર. આ. પૈ. ૧૮૭૧ મે ૭૬૮ ૮ ૦	૧૭મેએ તમારે હિસાબે બિલો ચુકવ્યાં, તેની વિગત:— દફતર આશાકારા પ્રેસનું..... ૩ માધવદાશ તથા મેહરબાનજીની કંપનીનું બીલ પરચુરણુ કાપડનું ... ૬ કેવળ ગોઝળ ચાહેવાલાનો આંકડો ... બાકી દેવા	ર. આ. પૈ. ૩ ૧૨ ૦ ૩૧૬ ૬ ૧૧ ૮૦ ૭ ૬ ૩૬૭ ૧૩ ૭
	જીમલે. રૂપૈઆ...	૭૬૮ ૮ ૦	જીમલે રૂપૈઆ...	૭૬૮ ૮ ૦
	આકી તમોને દેવા..... રૂ	૩૬૭ ૧૩ ૭		

કુ'બાઇ તાં ૭ મી મે ૧૮૭૧.

મેહરબાનુ ગુસ્તાસ્પની મહી.

કાંમકાર સંબંધી—હિસાબનો આંકડો.

ઘર ભાડે લેવા સંબંધી.

—:૦:—

મુંબઈ તા. ૧૫ મી મે ૧૮૭૧.

બાપુ મોદીબાપુ

જત લખવા અરજ એ છે જે તમારાં કોટેકોટનાં ઘરનો ત્રીજો માળ હમોએ ભાડે રાખવાની ધારણા રાખી હતી તે મુજબ હમોએ તે જગો બરોબર જોઈ છે, અને સેજ અડચણ શિવાય બધી રીતે હમારો સમાસ થવા લાયક માલમ પડી છે.

હવે તમો બાપુ પાસે માગી લેએછ કે વખત પ્રમાણે વિચાર કરી ભાડાંની રકમ ઠેરવો તો હમો આવતા માસની તા. ૧ લીથી તે જગો વાપરવાને શરૂ કરીએ.

તમો સારી રીતે જાણાય કે આ શહેરમાં એકવાર એવો પણ વખત હતો કે ગોયા પગ મુકવાનો જગ ન હતો. ગરીબો ગંધીલી જગોમાં ચંપાતા, અને શક્તિ ઊપરાંત ભાડું ભરી આપદા ભોગવતા હતા. તેમ બિજા હાથપર જેઓ પાંચ પૈસાનો તડાકો મારી મગ્નહ મારતા હતા તેઓ આંખ વિચિ ભાહડાંની રકમ ભરવાને જરા અચકાતા ન હતા. તે વખત એવો વહી ગયોછે કે કોઈ એક મધ્યમ સ્થિતિના કુટુંબને ભાડે જગો જોઈતી હતી ત્યારે મિત્રોની ખરખુશામત અને સગાંવાહલાંઓનો લાગવગ લગાડવો પડતો હતો, પણ એટલું કરતાં-બી મનમાનતી જગો મેળવી શકાતી ન હતી. પણ હાલ તેવા વખતને વિસરી જવો જોઈએ.

તમો કહો છો તે ખરૂં જ હશે કે તમારાં ઘરના એકેક માળનું ભાડું રૂ. ૧૨૫ ઉપજવું હતું; પણ હાલના વખતમાં તો રૂ. ૪૦ (ચાલીસ) કરતાં વધારે પોસાય એમ હમો ધારતાં નથી, અને એજ રકમ હમો તમોને આપવાની દરખાસ્ત કર્યે છીએ, જે મેહરબાની કરી બાહલ રાખશો એવી ઉમેદ છે.

જો ભાડાં બાબે નક્કી થાય તો આપણી વચ્ચે લખત શી રીતે થવું જોઈએ તેનો ખડો લખી મોકલ્યો છે, તે તમોને કાંઈ પણ રીતે વાંધા વનાનો લાગશે એવી આશા છે.

લા. તમારી તાબેદાર,

લીખાધજી લીમજી ઉમરીગર.

તાજે કલમ—તમારી મરજ મુદત બાંધવાની છે તો હમોએ વરસ પાંચની નાખી છે તે જાણજોજી.

લી. લી. ઉ.

ધર ભાડે રાખવા બાબેનું લખત.

—:0:—

બાઇ મોટીબાઇ, તે મરહુમ શેઠ નાદરશા નાનાબાઇની વિધવા; જોગ લાં બીખાઇજી ભીમજી ઉમરીગર, જત હમોએ તમારાં કોટે કોટનાં નંબર ૮૦૫ વાળાં ધરનો ત્રીજો માળ આખો ભાડે રાખ્યો છે તેની સરત નીચે પ્રમાણે:—

૧. ભાડું—દર માસે રૂ ૪૦) અંકે ચાલીસ ટેરબચું છે, તે દરમાસે ચહડા ચહડી ચુકતે કર્યે. પેહલ વેહલું ભાડું તાં ૧ લી જુન સને ૧૮૭૧ થી લાગુ પડે.
૨. મુદત—વરસ ૫) અંકે પાંચની કરી છે. એ મુદત આગમજ હમો અગર તમારું ધર ખાલી કર્યે તો બાકી રહેલી મુદતનું ભાડું હમારે ભરી આપવું સહી. અગર તેમ થાય તો હમારે બદલે કોઇ બિજુ સાડું ભાડુત હમારે હિસાબે રાખીએ તો તમારે કશો વાંધો લેવો નહીં. ઉપલી મુદત પુરી થયા આગમજ તમો પણ હમોને ખાલી કરાવી શકશો નહીં.
૩. જગાત—કંઇખી જાતનું જગાત હમારે માથે નહીં. હમો તો ઉપલી રકમ ચોખ્ખે ચોખ્ખી દર માસે આપીએ.
૪. સફાઇ—રવૈયા પ્રમાણે જેમ તમારાં બિજાં ભાડુતો ધરની સફાઇ સંભાળવામાં ભાગ લે છે, તેમ હમારે પણ કરવું કબુલ છે, તેજ પ્રમાણે તમોએ પણ ધારા પ્રમાણે હમારી વાપરવાની જગો ઘટતી મરામતથી સારી રીતે વાપરવા જોગ હાલતમાં રાખવી. પણ અગર એમ રાખવામાં તમો ખામી કરો તો હમો પોતે જરૂરિયાત મરામત કરાવીને તેનો ખરચ બાડાંમાંથી વસુલ કરી લેએ સહી.

લાં બીખાઇજી ભીમજી ઉમરીગરની સહી.

મુબઇ તાં ૧૫ મી મૈ }
૧૮૭૧.

સેહલગાહ સંબંધી.

—:0:—

માથેરાનનું જ્ઞાન.

મુબંધ તાં ૭ મી મેએ ૧૮૭૧

સદા માયાળુ માતા જીહુબાઇ જોગ—સુરત.

જત હમોએ છેલ્લું કાગળ ચાલતા માસની તારીખ ૫ મીએ લખ્યું હતું, તેનો જવાબ તમોએ કૃપા કરી તારીખ ૬ ઠીને દિને મોકલ્યો હતો. તે તમારાં કાગળ મધે હમારાં કાકીમાય જોગ જે એક જુદું કાગળ બિડેલું હતું તે તેમને તમારી દુવા બંદગી સાથ પોંહચાડ્યું હતું. તમો ઉપર લખવાને નજદીક ૨ અઠવાડ્યાં નિકળી ગયાં તેથી દલગીર છું, પણ પેહલું અઠવાડ્યું તો પરિક્ષાની ગડખડમાં ગયું, અને બિજું તો હમોએ કુટુંબ સહીત માથેરાનમાં કહાડ્યું. ત્યાંથી હમો ગૈ કાલેજ આવ્યાં છે. અને બનશે તો ફરી આવતો આખો મે માસ ત્યાંજ પાછો કાહડ્યું. પણ વાહલી માતા, આ જગા તમે કદી જોઇ ન હશે તેથી તેની થોડીક હકિકત નીચે જણાવવા માગું છું—

માથેરાન આ શબ્દનો અર્થ ખરો માલમ પડતો નથી, પણ કોઇ એમ ધારેછે કે પહાડને માથે અથવા મથાળેનું રાણુ અથવા જંગલ, એવો તેનો સાર સમજાયછે. આ ટેકડીને શોધી કાહડ્યાને આજે આસરે વીસ વરસ થયાંછે. તે મુબંધથી રેલવેમાં જતાં આસરે ૫૫ મૈલ ઉપર આવેલીછે, અને જી. આઇ. પી. રેલવેના નારેલના સ્ટેશનની જોડેથી તે ટેકડી ઉપર જવાનો માર્ગછે. હમો હમારા કાકા, કાકી અને પિતરાઇઓ સુધાં ગયાં હતાં. નારેલનાં સ્ટેશન ઉપરથી જેવાં હમો ઉતર્યાં તેવાંજ બાડુતી પાલખીઓ મધે બેસી ગયાં, અને હમારા કાકા તથા છોકરાઓ બાડુતી ટુકુઓ પર સ્વાર થૈ ચાલતા થયા. હમારો જે સામન હતો તે મજુરોને સ્વાધિન કીધો, અને તેઓ ચાલતા હમારી પાછળ આવ્યા. મુબંધના હેલકરીની માફક આ મજુરો નથી—માથેરાનના બજાર માસટરે જે દર ઠેરવી આપેલો હોયછે, તેજ તેઓ મુગેમોહડે લેછે, અને ગમે તેવો માલ તેઓને સોંપી આવ્યાં હોયછે તે તેઓ સલામત આપણા બંધા મધે પુગાડેછે. હમારી દરેક પાલખીની સંગાત બારબાર હમારો હતો, જેઓના ઝપાટાથી તથા હાંકતા અવાજથી જાણે બાહરાવની એક નહાની સ્વારી ધસારાબંદ જતી હોય એવો દેખાવ

દિસતો હતો. પણ પેલાં ટટુઓની શું વાત કહું ! તેઓ દેખાવમાં એવાં તો દુબળા કે મુંબઘના ગધેડાંતો જરાખી આસુદાં ગણાય. તેઓ એવા રેંદિયાળતો ખરા, પણ સ્વારને એકી ટગરે ભયંકર ખોહની બાળુએથી સહિસલાંમત પહાડને મથાળે પોંદ્યાડે છે. ગરીબાઇ, એજ તેઓની ખુબી છે, નહીં તો મસ્તિખોર હોયતો રસ્તાની બાળુએ આવેલા ઉંડાં ગારમાં મગડાવી દેતો કોઇની ખોટી પણ હાથમાં આવે નહીં.

માંથેરાનના ડુંગર ઉપર ચઢવાનો ૭ મૈલનો આખો રસ્તો આડો અટાડો, ઊંચો નીચો, અને સાંકળો છે. તેની એક બાળુએ ઉંચી પહાડની કિનારી, અને બીજી બાળુએ નીચા ખોહ હોય છે, જે કોઇ કોઇ ભાગમાં એટલાતો ભયંકર હોય છે કે કોઇ નખળાં મગજનું માણુસ ડોકાવીને જોય તો તેને ઝટ ચિતરી આવ્યા વગર રહે નહીં.

પણ રસ્તાની બાળુનો અને ફરતો સર્વ દેખાવ બહુ ખુશનુમાં અને મહાભારત હોય છે—જ્યાંહ જોઇએ ત્યાં ઊંચાં ઝાડો, તરેહ તરેહની વનસ્પતિ, અને ખીચોખીચ ઝાડીઓ, ઉંડા ખોહ, અને ઉંચા ડુંગરો નજર આવે છે. પણ નીચાણની સપાટ જમીન ઉપર નજર કીધી હોય તો આહ ! શું બ્યાન કરું ! કેહવો રળિયામનો દેખાવ ! હું એક ચિતારો હોતતો કેહવો તે ચિત્રિ કાહડત ! નારેલનું ગામડું તો જાણે ઝાડો વચ્ચે બાંધેલો ચલીઆંઓનો માળો !—ત્યાં વેહતી એક નહાની નદી, તેની ઉપર પડેલાં સુરજનાં કીરણોથી એવી તો ચકચકિત બની રહેલી કે જાણે દૂરથી ફેંકી દીધેલા એક ચાંદીના પટાની મિસાલે દેખાઇ, અને ખેતરો જાણે એક નહાની વાડીમાં બિછાવેલા નહાના નહાના લીલા ગાલિયાના જેવાં જણાયાં.

અંતે નજદીક રાા કલાકમાં હમો આ પહાડને મથાળે જઇ પોંદતાં. વાહ ! શું ખુશનુમા દેખાવ ! કેહવી થંડી લેહકી ! કેહવો ઝાડપાનનો સ્વાસ ! ખરું પુછો તો મને તો એવું લાગું કે આ જંગલ ભરેલી છંદગીનો વિસાંમો આપવા હું પૃથ્વી છોડી આકાશ મધે આવી લાગી છું. ખરેખર, મુંબઘની જમીનની સપાટીથી ૨૬૦૦ ફીટની ઉંચાઇ ઉપર હું આવી લાગી, એ વિચાર કોઇ અનભણાને કાંઇ થોડો ધાસ્તિ ભરેલો લાગશે નહીં, પણ મને તો તેથી ઉલટુંજ લાગું.

માંથેરાનનો ચોરસ વિસ્તાર પાંચ માઇલનો ગણવામાં આવે છે, જ્યાં સઘળી જમીન ખુદરતે ઝાડ પાન અને ફુલ ફૂલોથી એવી તો ભર પૂર અને મનોરંજક બનાવી દીધી છે, કે આંખા હિંદુસ્થાનમાં એવી ખુશનુમા જગો દસ પંદર શિવાય બીજી ન હશે. આ જગો વધારે

કિમતિ ગણાવાનું કારણ એ છે કે તે રેલવેની સડકની જોડે હોવાથી ત્યાં જવાનું સેહલ પડે છે. મુબંધની ગીચ વસ્તીના ગોંગાટથી, ગાડી ઘોડાના ગગડાટથી, ગરમીના ઉકલાટથી, અથવા ધુળ અને ધુવાળાના કંટાળાથી કાયર થયલાં ઇનસાનને આ જાણે ખીજ દુન્યામાં ૩ થી ૪ કલાકમાં આવી પોંહયવાનું બની શકે છે. પણ માંથેરાંનની ચઢાણ ઉપર ગાડી ચાલી શકે તેવી ગોઠવણ હોત તો મુસાફરને એથી વધારે સેહલાઇ પડત. કેહે છે કે ઇટલી દેશમાં એવાજ ઉભા અને ઉંચા ડુંગરો ઉપર ચઢવાને સારૂ હમણાં નવી તરેહથી રેલવે બંધાઇ છે. એવી રેલવે માંથેરાંનના ડુંગર ઉપર નારલ આગળથી ચઢવાને બનાવી હોય તો આ મુસાફરી વધારે સેહલી થઇ પડે તેમાં સંદેહ નહીં.

ખારી માતા, આ જગોને આકાશની ન્હાની દુન્યા કહીયે તો ખોટું નહીં—કારણ આકાશ મધે ઉડતા વાદળાંની ભેટ હમો વારંવાર લેતાં હતાં, અને કોઇ કોઇ વેળા બામદાદમાં બહાર ફરતાં હમો ખરેખર વાદળાં મધેથી પસાર થતાં હતાં!

માંથેરાંન મધે એક બજાર, તાર તથા પોસ્ત આશીસ, દવાખાનું, દેવળ, અને પોંહયખાનાં છે. ખાનગી બંગલાઓ અત્રે સંખ્યાબંધ છે, જેઓમાંના કેટલાકો ધણા કિંમતિ અને કુસાદે છે. ધણા ખરા સર્વ બંગલાઓના અંગ્રેજીમાં મનપસંદ નામો આપેલાં હોય છે—જેવાં કે “જંગલનું ઠામ” “રાની મુકામ” “બાગે બેહસ્ત” “વસંતનો બાહર” ઇલાદી; તેઓ ધણા ખરા સધળાના છાપરાં ધાસના બનાવેલાં હોય છે, જેથી અંદર થંડક સારી રેહ છે. નળિયાના અને લોઢાનાં છાપરાં પણ કેટલાકોને હોય છે, તેઓ ઉપર ખરચ વધારે બેસે છે.

હમો ફરવા જતી વેળા કેટલાક બંગલા જેવા ગયાં હતાં. આસપાસ લીલોત્રીથી ભરપૂર ખીન, ખોહ, અને ડુંગરા, જેઓની અંદર અથવા ઉપર રૂપેરી રંગનાં વાદળાંઓએ વાસો લીધેલો, તે જોઇ ખુદસ્તનો ખિલેલો બાહર આંખને તાહડક આપે છે, અને દિલને ગુપ્ત ખુશાલીમાં એકદમ ગરક કરે છે.

જેમ આ જગો ધંધા રોજગારના કલકળાટથી દૂર છે, તેમજ માણસની આશાએસને વાસ્તે એ જગોએ જાત જાતના પંખેરાં ઝાડો મધે બેસીને પોતાની નાજુક હલકડીના મધુર અવાજથી કાનને ખુશાલી આપે છે, અને વળી મેહનતુ મધમાખ સારો દાહડો ફુલ અને ફલ મધેથી બિઠાસ કાઢી પોતાનો મધપુરો ભરવામાં ખતિ રહી આપણને ઉધ્યોગી થવા શિખવે છે, તથા સુંદર રંગીન પતંગિયું દરેક ફુલના ઝાડ ઉપર નાય કરી આ ખુશતુમા દેખાવ સંપૂર્ણ કરે છે.

માથેરાનની ટેકડીના વિસ્તારનો જ્યાં ફેટલેક ઠેકાણે અંત આવે છે, સાંથી સાંમી બીજી ટેકડીઓનો તથા નીચાણની ખીન અથવા ખેતરોનો દેખાવ અતિ ખુશનુમા લાગે છે. એવી અંત અથવા અણીને “પાંછટ” કરી કહે છે, અને એવી “પાંછટ” ૬ થી ૮ હમોએ જોઈ છે.* તેઓ ઉપરથી ફરતો દેખાવ એટલો તો દિલપસંદ દિસે છે કે ત્યાં બેસી રહીને જોયાજ કરીએ તો ખાવાનું પણ ભુલી જઈએ. ફરવા જવાની આ જગો ગણાય છે, અને ફેટલીક “પાંછટ” આગળ બેસવાને ખાંકા રાખેલા છે. “પાનોરામા” નામની એક પાંછટ ઉપરથી હમોને નીચે નારલનું ગામડું નજર પડ્યું હતું, જે મેં ઉપર કહ્યું તેમ ઝાડો મધે ખાંધેલા એક પક્ષિના માળા જેવું લાગ્યું, રેલવેનું સ્ટેશન જાણે બચ્ચાંને રમવાનો ખંગલો, અને રેલવેની સડક જાણે કોંપી બુક ઉપર દોરેલી લીટી. તેવામાં થોડેક વારે એક “ટ્રેન” આવી લાગી, જે એક કાનકચુરાની મિસાલે ચાલીને ગેપ થઈ ગઈ. એ “પાંછટ” આગળથી મુંબઇનું ખારું પણ નજર આવે છે.

પાણીને ાટે માથેરાનમાં એક બંડ અથવા દેવાલ ખાંધીને વેહતું પાણી અટકાવી રાખવાનો તલાવ કીધેલો છે, જેની આસપાસની જગોમાં ચીના માલીઓ ભાજપાલો અને તરકારી ઉગારે છે. હમો તો વારંવાર હમારી મરજીમાં આવે તેવી તાજી તોડાવીને લઈ આવતાં હતાં.

માથેરાનમાં વરસમાં ૮ માસ સુધી વરસી રહે છે, તેમાં ગરમીના માસમાં તો મોજ કરવા આવનાર લોકોથી તે ખિચોખિચ ભરાઈ જાય છે; પણ ચોમાસામાં ખંગલાઓમાં માળી અથવા રખેવાલોજ ભરાઈ બેસે છે, બીજા કોઈ રહેતા નથી. એ પ્રમાણે જ્યારે સર્વે જણ આ સિતળ ટેકડી છોડી જાય છે ત્યારે ખુદરતના રાક્ષસો ત્યાં ધામો નાખી ચોમાશું કાઢે છે. આ રાક્ષસો તોફાન, વિજળી, વંટોળિયો અને ગગડાત છે, જેઓ પૂર જોસમાં પોતાનું ઝનુન કાઢી ત્યાં ગબરડી રમે છે; અને તેઓનો મસ્તાન સરદાર “મેઘરાજ” પોતાના ઝપટાંઓના ઝપાટા આ ટેકડી ઉપર લગાવી ધુમ મચાવી મુકે છે. જ્યારે મુંબઇમાં આસરે ૮૦ ઈંચ વરસાદ પડે છે ત્યારે તે બહુ થઈ ગયો એમ માની કંટાળિએ છીએ, પણ માથેરાનમાં ૩૦૦ ઈંચથી વધારે પાણી પડે છે, અને તે સખબથી હવા અતિ સરદ બને છે, તથા રસ્તા ઉપર રેલ આવે છે. પણ આ ટેકડીની ખુબી કડકડતી ગરમીમાં સાખેત થાય છે. જાંચી જગો હંમેશ સાફ હવા અને તાહડક રાખે છે,

* જેવી કે પાનોરામા, પાંરકચુપાઈન, લુઈસા, ઝાંકા, લાંડસ્કેપ, ઝાંક, ગારખટ, ઇત્યાદિ.

તેથી તંદરોસ્તી સુધારવાને, તેમજ મનને મગ્ન તથા આશાયસ આપવાને આ જગો અમૂલ્ય કેહવાય છે.

ખરું પુછેતો મનેતો ત્યાંહથી પાછું આવવા પણ ગમ્યું નહીં. હું મનમાં ઇચ્છવા લાગી કે આ એકાંત જગોમાં અને રળિયાત દેખાવ મધે સદા મારું દામ હોયતો કેહવું સારું ! ઓ ઇશ્વર હું એક પક્ષિ હોતતો દરરોજ આ દિલપસંદ દેખાવની ભેટ લીધા વના રેહત નહીં.

કેહછે કે માથેરાન કરતાં પણ વધારે ખુશનુમા ટેકડી મામલેશ્વરની છે, તે હમોએ જોધ નથી, પણ જોદાનું ચાહવું હશેતો ત્યાંહ આવતી મોસમમાં લટાર મારી આવશું. વાહલી માતાજી તમો તે વેળા હમારી સાથ આવોતો કેહવું સારું !

માતાજી, મારી તંદરોસ્તીમાં વધારે સુધારો થયોછે, માટે મારા વિષે કશી ચિંતા કરવી નહીં. એજ વિનંતિ.

લા૦ તમારી સદાની તાબેદાર બેટી

પીરોજબાઇ પેસતનજી

ની દુવા બંદગી કમુલ કરજોછે.

કરાઈડ માર્કેટનું જ્યાન.

—:૦:—

મુબ્બ તા૦ ૮ મી મે ૧૮૭૧

વાહલી બેહન ગુલ

અજબ બેહન તમોને મુબ્બ વના એન પડેછે ! તમારાં નેક કદમ અત્રેથી કરાંચી રવાના થયાં તેને આજ નજદીક વરસ આઠ થયાં હશે. એટલા અરસામાં તમો એકવાર પણ અત્રે બે દાહડા આવી ગયાં નથી. એમ જોધ હમોને ભારે અચરતિ ઉપજેછે. અજબ તમોને મુબ્બ શિવાય સોવાધ જાયછે ! અજબ તમોને કર પડેછે ! હમારું તો એવું મત્તછે કે હિંદુસ્થાન માહેલાં ગમે તેવાં ગામમાં જધ વશો, ચાહો તેવી જગોમાં સેહલ કરો, પણ મુબ્બ શેહર તે સર્વને શેવટ વિસરાવી દેશે. આ વિચાર જાતી અનુભવ ઉપરથી ઉત્પન્ન થયોછે. હમો પણ કેટલીકવાર પરગામ સેહલ કરી આવ્યાં છૈયે, જ્યાંહ ઘડીબર એન પડે, પણ જાન દિવસ નિકળિ ગયાતો અકાઈ થૈ પડે, અને વાહલી મુબ્બ છા-

તિએ ચહડી આવે, અને આંતે મુ'બઇ નગરીમાં પાછા પગ મુકીએ સારે જીવ નચિંત થાય.

સારે, બેહન, તમે મુ'બઇ એકદમ છોડી બેઠાં, તે માહેલાં સગાં-વાહલાંને તજી દીધાં, મિત્રોને ભુલી ગયાં, અને કરાંચી સરખાં નહાના શેહરમાંથી જરા ખસતાં પણ નથી, એ બિના હમારાં દિલમાં આચંબો ઉપજાવેછે.

બેહન, હાલ મુ'બઇમાં તમારા સિધારયા બાદ કેટલો ફેરફાર અને સુધારો થૈ ગયો છે, તેનું ખ્યાન કરંતો એક બે પત્ર નહીં, પણ આખી પોથિ ભરાઇ જાય. ફક્ત અત્રે નવી બંધાયલી બજારનું આજ રોજે એક ટુંક ખ્યાન કરી મોકલુંતો તમે વાંચી ખુશી થયા વના રેહનાર નથી.

શિક્ષ કરતી વેળા પેહલાંતો મારે એટલુંજ કેહવું જોઇએ કે આખાં હિંદુસ્થાનમાં મુ'બઇના સરખું બજાર અથવા માર્કેટ કેટલું હશે. આ માર્કેટ મુ'બઇના શેહરની સુધરાઇ ખાતાના વડા અમલદાર મિસ્ટર આર્થર કૉફર્ડની આગેવાનીથી બંધાઇ છે, અને તે સખબથી તેનું નામ “આર્થર કૉફર્ડ માર્કેટ” કરી રાખ્યુંછે. આજલગી મુ'બઇ મધે જે કાંઇ બજારો હતી તે દેખાવમાં કંગાલ, વગમાં કોતા, વપરાસમાં ગલીચ, અને એવીતો બદબોથી ભરેલી કે વારંવાર નાકે ડુચા માર્યા વગર તે મધે ફરાય નહીં. એવી દુર્ગંધી બજારમાં પુરૂષ જેવાને જતાં કંટાળો ઉપજે, ત્યારે આબરુદાર અબલા કોણ અંદર જવાને ખુશી થાય? એવી કંગાલ બજારોથી ખરેખર મુ'બઇ સરખાં જાહો-જલાલીવાળાં શેહરને કપાળે કાલી ટીલી લાગેલી હતી, જે પેલા ધુ'ધી અમલદારે સફા કીધી છે, અને ઠારેઠાર નવી નવી કુસાદે બજારો બંધાવી છે, જેઓમાં ઉપલી મેદાનને નાકેની “કૉફર્ડ માર્કેટ” સરદારી ભોગવેછે. આ બજાર ઉપર નજદીક રૂ ૧૧,૦૦,૦૦૦ (અગીઆર લાખ!) લાગા છે, અને ઘણાકો કેહછે કે આ મહાભારત રકમ પાણીમાં ગૈછે. ખરેખર એમછે કે જે કામ પાંચ છ લાખમાં થવું જોઇએ તેમાં અગીઆર લાખના ખરચનો આંકડો મુ'બઇની વસ્તીને માથે ઘણો બોજ સરખો થયોછે.

આ માર્કેટ જુદા જુદા ચાર ભાગમાં વેંહચાયલીછે—જે માહેલા આગલા અને સર્વથી મોટા ભાગમાં ફુલ, ફલ, તરકારી, સુક્રા મેવો, ચાહે, સાકર, પાંઉ બિસકિટ અને જાત જાતની વેલાતિ ખોરાકી ભરચકર વેચાયછે. પાછળના એક જુદા ભાગમાં બકરાનું માંસ અને મઝી વેચાયછે. તેની બાજુના એક ત્રીજા ભાગમાં મોટું માંસ વેચવાનું

મથક કીધું છે. અને ચોથા ભાગમાં ખોરાકીમાં આવતાં પીછાંવાળાં જનાવરો વેચાય છે. એ પ્રમાણે જુદી જુદી જનસો જુદા જુદા ભાગમાં વેચાતી કીધાથી હાણપણ કીધું છે, કારણ તેથી કાઢને પોતાના ધર્મની છીત રેહતી નથી.

આ બજાર અતિ સુંદર, બહુ મજબુત, અને રોનકદાર બાંધેલી છે. તેની તમામ બાંધણી પથ્થર અને લોખંડની છે. જમીન ઉપર સફાઈદાર કાળા પથ્થર જડેલા છે, અને ગંજવર લોખંડના છાપરાં બુલંદ લોખંડના થાંભા ઉપર રહેલાં છે. આગલા ભાગની વચ્ચેથી એક સુંદર મિનારો બાંધેલો છે, જેની ઉંચાઈ નજદીક ૧૦૦ ફીટની છે, આ મિનારા ઉપર ચાર તક્તિવાળું મોટું ઘડિયાલ ગોઠવેલું છે, જેમાં એવી ગોઠવણ કીધેલી છે કે તેની અંદર ચેરાગ રાખ્યાથી અધારી રાતના કોઈપણ વખતે કેટલા વાગા તે ખુલ્લી રીતે દેખાય છે. રાતના આ ઘડિયાલની તક્તિ તે મધેની રોશનીના સબબથી દૂરથી ઉગતા ચંદ્રની મિસાલે માલમ પડે છે.

વળી આ મિનારા તરફ બે મજલા અથવા માળ કીધેલા છે, જે મધેના પેહલા માળ ઉપર ગ્રહસ્થો તથા સ્ત્રીઓને માટે બે ઘડી આશાયસ લેવાનું, વર્તમાન પત્ર વાંચવાનું અથવા લખવાનું એક મોટું દિવાનખાનું બનાવેલું છે; અને તેમજ ત્યાં એક જુદું દિવાનખાનું બનાવેલું છે, જ્યાં જમીન ઉપર ગાલીચા પાંથરી તે ઉપર દેશી રવૈયા પ્રમાણે સુંદર ગાદી તક્યાવાલી સંખ્યાબંધ બેઠક અથવા પેહ ડી બનાવેલી છે. બિન્ન મજલા ઉપર બજાર માર્ગરને રેહવાનું મકાન કરી આપ્યું છે આ અમલદાર બજારની સફાઈ સાચવે છે, બાગની તકેદારી કરે છે, તથા ખોરાકીમાં આવતી જનસો તંદરોસ્તીનો બિગાડ કરનારી ન હોય તે વિષે સંભાળ રાખે છે.

વળી આ બજારના વચલા ખાલી ભાગમાં એક સુંદર બાગ બનાવેલો છે, જે મધે તરેહતરેહના ખુશનુમા ઝાડ પાન તથા વેલા બિરાજી નિકળે છે. અત્રે ગોઠવેલા સુંદર લોખંડના બાંક બપર આશાયસ લે, અને લિલોત્રી ભરેલા ક્યારાઓમાં મોર તથા સાબરને ફરતાં, ચરતાં, અને કરતાં બેઠ, દિલમાં કેટલી ખુશાલી બપજે છે તે તમો ઝટ વિચારી શકશો. એ બપરાંત બાગમાં સફેદ પથ્થરનો એક સુંદર ટુઆરો બાંધેલો છે, જે જનવરોના મૂખમાંથી પોતાની બિલોરી ધાર નીચેની હોજમાં ધિમે અવાજે નામી સર્વે જોનારની આંખોને તાહડક પાડે છે. તે અવાજ ગોયા હજુસેથી આપણને એમ સમજાવે છે કે “બાધઓ આ ઠેકાણે તમો પોતે બજાર કરવા આવવાને જરા પણ આચકો ખાશો નહીં.”

અત્રે યુરોપીઅન ઓઓ પોતાના ભરથારોની સાથ બનર કરવા આવતી વારંવાર દેખાયછે. હમો પોતે પણ હમારા ભરથાર સંગ તેહ-વારને દિવસે અથવા દુરસતને વખતે બનર કરવા જાયે છયે, અને મન માંગતી જનસો ખરીદ કરી લાવ્યે છયે.

આ બનરના બોહળા વિસ્તાર વિષે કાંઇક વિચાર તે મધે બનાવેલી લાંકડાંની બેઠકો અથવા દુકાનોની સંખ્યા ઉપરથી પણ આવી શકશે. તે મધે આગલી તરફના મોટા ભાગમાં સઘળી મળી ૭૦૦ દુકાનો છે, જે મોલીમ પાડેલાં મજબુત પાટીયાંની બનાવેલીછે, અને તે મધેનો માલ ભરવાને માટે તળીએનો પોકળ ભાગ નાની વખાર તરીકે કામ આવેછે, જેનાં દલદાર પાલખીશોકાં ખારણા બનાવેલાંછે. રાતના આ દુકાનો ઉપર કાંઇ કંગાલ દેખાવનાં કોડીઆનાં દીવા સળગાવવામાં આવતા નથી, પણ સાંક્રના મોહમાંથી લટકતાં સુંદર ગોળ ફાનસો મધે “ગ્યાસ લાઇટ” સળગાવવામાં આવેછે, જેથી આખું બનર જાણે દિવાળીના દીવાની લગારથી દીપી રહેછે.

બનરના આગલા મોટા દરવાજા તરફ કિમતી રંગબેરંગી સંજે-મરમરના ગોળ થાંભા ઉપર સફેદ સંજેમરમરની લાદીઓ ચઢાવેલી છે, જે મધે ઉત્તમ કોતરકામનાં ચિત્રો પાડેલાંછે. આ ચિત્રો સર જ-મશેદજી જીભાઇવાળી હુન્નરશાળામાં બનાવવામાં આવ્યાંછે, જેની કારી-ગરી ઉપર કોઇ પણ આફરીન કીધા વના રેહતું નથી.

કાંઈક માર્કેટનું આ નહાનું ખ્યાન તમને તે વિષે કાંઇ પણ વિચાર ઉમ્મન કરશે એવી ઉમેદછે. પરવાર મળવે વળી ખીજી કોઇ વાંચવા જોગ આપદનું વર્ણન લખી મોકલશું તે જાણજોજી.

લાં તમારી દુવાગીર બેહન,

કુવરબાઇ કેરશાસ્પજી

ની દુવા કબુલ કરજોજી.

પરચુરણ બાબદો સંબંધી.

:૦:

શેર-સદાના દિવાના વખત વિષે.

કરાંચી તા. ૧૫ મી મે ૧૮૭૧.

વાહાલી બેહન કુંવરબાઇ

જત તમારા મુખારક હાથનું ચાલતા માસની તા. ૮ મીનું લખેલું કાગળ તા. ૧૨ મીને દિને પોંહતું હતું તે વાંચી સર્વ બિના જાણીછે, અને એ કાગળ વિષે તમારો બિપકાર માનુષ્યું.

બેહન, તમે મજબુત બલામણુ કરી હમોને મુબ્બ તોડાછો, તેથી તમારું હેત હમો ઉપર કેટલુંછે તે સાબેત થાયછે, અને તેથી તમારો આબાર માનીયે છેયે, પણ તમારું શેહર તમેનેજ મુખારક.

આ શેહર જેકે નહાનુ અને ગરિબડું તોખી સુકાળ છે. જેમાં લાંબા દહાડાની ઓળખાણુ પિછાનથી અચ્છી રીતે હમોને સોહવાઇ ગયુંછે. અત્રેની આબોહવા ધણુંકરી નિશેગી રહેછે, જેથી તંદરોસ્તીમાં તમારાં ગીચ વસ્તીવાળાં શેહરની માફક બિગાડો થવાની ધાસ્તી રહેતી નથી.

મુબ્બ આવવા વિષે કોઇ કોઇવાર હમારાં મનને મોટો હાંફરો થાયછે, સારે મુબ્બના વર્તમાનપત્રો વાંચી, સાંહ ગયા દાખલ ગણી, મનને સંતોષ આપ્યે છેયે.

બેહન, સાડ થયુંકે તમારાં શેહરમાં જ્યારે ચૈસાની રેલ અને તેજનું તોફાન ચાલતું હતું, સારે હમો અથવા હમારા બરથાર હાજર ન હતાં, નહીંતો આજે નિરાંત બેસી તમારાં શેહરની મુખાઇ ઉપર દૂરથી હસી શકતે નહીં.

અરે તે મુખાઇના વખત વિષેતો હમારાં ધડાં મોટાંમાય પણ જરજર રહેછે—આજવેર તેમની આંખમાંથી આંશુ ક્યાંહ સુકાયાંછ ! આ મારા બોલ કદાચ તમેને અચરતીમાં નાખશે.

ખુશી રીતે બોલતાં એક હાથપર હસવું પણ આવેછે. તમને યાદ હશે કે હમારા મરનાર મમાવા અસલ જાલવારની ગલીમાં રહેતા હતા; તેઓ સ્વર્ગવાસિ થયા ત્યારે ૩૫૦૦૦ ની રકમ મુકી ગયા હતા. જેમાંથી બેમાં વરસની ક્રિયા કરતાં ૩૩૦૦૦ બાકી રહ્યા હતા. હમારા મામા શેરનો ધંધો ધમધોકાર કરતા હતા. તેમને રોજ ખીસાં ભરી

લાવતાં જોઇ મોટાંમાય લલચાયા! એકવાર મામાની સલાહ પુછતાં તેઓએ છાતિ ઠોકી કહ્યું કે ૩૩૦૦૦ ની રકમને બેવડી થતાં કેટલો વાર! પાનને ચુનો લગાડીએ તેટલો. આ શબ્દોથી દોસાંજીએ ઉલટ ભર્યા ઉઠીને પોતાની પાસે તીજેરીમાં જે સરકારી “બોન” હતી તે કાઢાડીને ખપાવી નાખવા મોકલી, અને તે નાણાના શેર લે વકોરામાં મુક્યા. પછી લાંબો વાર ગયો નહીં તેટલામાં તો તેઓ કોડીની કિંમતના થઇ ગયા, અને હજી વકોરામાં ઉઠેને હસ્તક છે. હવે થયું તે થયું, એટલા જાણે હતાજ નહીં, એમ માની બેઠાંને જાણેવાર ગયો નહીં તેટલામાં “નોટીસ” આવી કે ખોટમાં ભરવાને “કૉલ” આપો. દોસાંજીતો બિચારાં માથું કુટવા લાગાં, પણ મામાએ કહ્યું કે આપ્યા વગર ચાલશે નહીં, નહીંતો ફર્યાદિ થશે. તેથી મોહત-લાકડાના ૩૧૦૦૦ ની મોટામાયની સોનાની ખાંગડી હતી તે ખપાવીને કૉલ ભરવો પડ્યો! આ બિના સાંભળી હમોને અતિ ખેદ ઉત્પન્ન થયો હતો; ત્યારે દોસાંજીની દલગિરીનો વિચાર થઇ શકતો નથી.

વાસ્તે “ડુંગર દૂરથી રળિઆમણો” ગણી, તમારાં માતબર શેહરથી દૂર રહી, હમારાં ગરીબડાં ગામને વળગી રહેલું વધારે પસંદ કર્યે છેયે.

ઉમેદછે કે તમારા વિચાર આ બાબે જણાવવાની તસદી લેશે.

લા० તમારી સદા હેતવંતી બેહન.

ગુલબાર

ની દુવા કબુલ કરજેજી.

શેર સફાનાના દિવાના વખત વિષે ખીલું પત્ર.

:-o:-

મુંબઇ તા० ૨૧ મી મેએ ૧૮૭૧.

વાહલી બેહન ગુલ,

ચાલતા માસની તા० ૧૫ મીનું લખેલું તમારું કાગળ મધ રાતે પોહતું હતું, જે વાંચ્યાથી દલગીરી સાથે દયા ઉત્પન્ન થઇ કે તોખી તમોએ જે દુઃખદાયક દાખલો ટાંકી બતાવ્યો છે તેવા, તથા તેથી વધારે ખેદકારક અગણિત દાખલા જે અત્રે હમે નજરે જોયા છે તેઓનું ખ્યાન કરું તો માથાંના બાલ ઉભા થયા વના રહે નહીં: પણ તેમ કરવાને દુર્સંદ મળવી જોઇએ.

મુખમાં એકવાર એક જાતનો રોગ ફેલાયો હતો, જેનું નામ “ધનરોગ” અથવા શેર-સટ્ટા હતું. તેની અસરથી ઘણાં ખરાં સર્વના ચિત ચરી ગયાં હતાં, ચશમ ફરી ગયાં હતાં, અને ધાનત ખુરી બની હતી—“છુટવું ને ધુતવું” એ તેઓ સર્વની મુખ્ય નેમ હતી. તેની અસરથી તેઓની નજરમાં મટાડાનો એક ટેકડો સોનાનો ગંજ લાગતો અરે! જે કંગાલો એકવાર છાપર ચરાવવાને અશક્ત હતા, તેઓ સોનાના નળિયાં ચહડાવવા મંડી ગયા હતા; જેઓ રૂપીઆનો ખુદો ગણવાને ગાવદી હતા, તેઓ લાખે લેખાં કરતા દિરયા હતા; જેઓના પગમાં આખા જોડાના વાખા હતા, તેઓ સફેદ જોડીમાં ફ્રેટન ફેંકવા લાગ્યા હતા; જેઓને હાલ્લામાં ઓરવાના સાંસા હતા, તેઓ રોજ વાડી અને પોંદ્યખાને પોંદ્યતા હતા; જેઓને બાંધી મારે તો ખીસામાથી ખોટી અરધી નિકળતી ન હતી, તેઓ નોટના પડીકાં લઇ ફરતા હતા; જેઓ ગંદીલી ઓરડીમાં ગગડતા હતા, તેઓ હાથમાં રોકડ લઇ વાડી ખંગલા ખરીદવા રોજ ફરતા હતા; જેઓ બરોબર ધંધો કરી જાણતા ન હતા, તેઓ એકદમ ઓછેદાર થઇ બેઠા હતા; ટુંકમાં કહે તો સર્વ કોઇ સોદાગર, નાણાવદી, અને શેઠ સાહુકારમાં ખપવા લાગ્યા હતા; પણ તે સઘળું ખરી દોલત વનારું હતું, તેથી થોડા વખતમાં પપોટા પુટો, અને સઘળું ગુમ થઇ ગયું!

બેહન, જ્યારે એવો વખત હતો, અને જ્યારે હમારાં મોટાં માય કહેછે તેમ “સોનું રૂપું નાચી રહ્યું હતું” ત્યારે મોઢવારી તો પુછવીજ નહીં; એવા વખતમાં છાંદગીની જરૂયાત જનસો એવડે અને તેવડે ભાવે વેચાતી હતી, અને એવા આકળા વખતનો બોજ કોઇ ઉપર નહીં, પણ પસિનો ઉતારી રોટલા રળનારાઓ ઉપર જ્યારે પડતો હતો. એવા વખતને જ્યારે ગરીબો દુકાળ્યો વખત કરી કેહતા હતા, ત્યારે હરામખાઉ મોહલાઓ તેને સુકાળનો સોનેરી વખત ગણતા હતા.

એવા વખતનો ભોગ હમારા કાકા કેકોબાદજ થઇ પડ્યા છે. તેઓ સરકારી નોકરીમાં રૂ ૨૫૦ ના મુસારાવાળા આબરદાર ઓદા ઉપર હતા; તે નજદીક ૧૭ વરસની નોકરી ઉપર એકદમ લાત મારી એકદમ પપોટા કંપનીના મેનેજર થયા હતા. ત્યાં રૂ ૭૦૦ નો પમાર માસ ૧૩ સુધી ભોગવ્યો એટલામાં તે કરકટી કંપનીનો પાયો ધસી ગયો, અને આજ સુધી બેરોજગાર બેઠા છે, કારણ, આગલી સરકારી નોકરી કાંઇ પાછી મળી શકતી નથી, અને તેમને લાયકની બીજી નવી નોકરી જડતી નથી.

એવા વખતમાં વળી તેમની પાસે જે કાંઇ શેરો હશે તેઓ ઉપર “ફોલ” ભરવાનું દબાણ ચોતરફથી આવેછે, ત્યારે તેઓની બલત ઉપર મોઢા શિવાય કમા કેણુ આવે!

પણ આ સદ્ગતો પવન જેમ પોતાની માઠી, તેમ એક સારી પણ અસર રાખી ગયોછે. જેમ પૈસો ખૂબ વધી ગયાથી લોક કુસાદે જગો અને ખોહળાં મકાનો વાપરતાં ગયાં, તેમ જગોની તાણ વધતી ગઈ, તેથી સેવટે માતબરોએ સરકારને અરજ કરીને સુખધના કોટની આસપાસ અસલ પોર્ટુગીઝ સરકારે બાંધેલી ફરતી મજબુત દેવાલ હતી તે ભાંજ નખાવી, તથા તેની જોડેની ચર પુરી નખાવી, પછી તેમાંથી નિકળેલી જગો ઉપર હાલ એવીતો રોણકદાર ધમારતો બંધાઈ ગઈ છે કે તે દરેકને એકેક મેહલ કરી કહેતો ખોટું કેહવાય નહીં.

કોઈ કોઈ વાર મજકમાં કેહવાતું હતું કે અગરજો અંગ્રેજો આ દેશ છોડી જાયતો તેઓની પાછળ ફક્ત ખાલી ખાટલીઓ રહી જાય ! પણ સુખધ મધે હાલ નવી બંધાયેલી સરકારી તથા ખાનગી બુલ્લંદ બાંધણીની ધમારતો ઉપલા ટિકા રદ કરેછે. આ ધમારતો એવી તો છોકદાર, એવીતો ગંજવર, એવીતો વિચિત્ર, અને સુખ, શૈભા, તથા સગવરથી સંપૂર્ણ બનીછે, કે તેઓ યુરોપીઅન હુન્નર, અને અંગ્રેજી કળા, તથા કારીગરની કાયમ ધધાની બતાવી આપેછે.

લાં તમારી દુવાગીર

કુવરબાઈ કેરશાસ્ત્રી

એક માતાએ નહાની દિકરીનું મોટી દિકરી ઉપર મોકલેલું કાગળ.

—:૦:—

સુરત તા. ૨૨ મી મે ૧૮૭૧

વાહલી દિકરી પીરોજબાઈ.

આજ જાજ દિવસ થયા તમારી તરફના રૂડા સમાચાર સાંભળ્યા નથી તેથી હમારા ડોળા તણાઈ રહ્યાછે. ગઈ પરિક્ષામાં તમોને ધનામ મળ્યું હતું કે નહીં તે વિષે પણ તમે હજી હમોને જણાવ્યું નથી.

હું પ્રમુદ્ધ કે તમારી માફક તમારી નાની બેઠન પણ કાબેલ નિવડે. તેણીએ નિશાળે જવા માડ્યું છે, પણ રમત્યાળ જાજ જણાયછે. આજ રોજ તેણીએ તમારી ઉપર (પાછળ જોડેલી) એક ચિઠ્ઠી લખવાની હિંમત કરીછે, તે મધે શબ્દોની જોડણીમાં તથા બીજી રીતે ધણીક બુલ્લયુક કીધી હશે, જે મેહરબાની કરી સુધારજો, અને એજ ચિઠ્ઠી સુધારીને અત્રે પાછી રવાના કરવાની તસદિ લેજો.

લાં તમારી વાહલી માતા

જીજીબાઈની દુવા કબુલ કરજો.

એક નહાની બેહને મોટી બેહન ઉપર લખેલું કાગળ.

—:0:—

જેની જોડણી ધણી અશુદ્ધ છે તથા જેમાં વિરામ ચિન્હો મુક્યા નથી.

સુરત તા. ૨૨ મી મેએ ૧૮૭૧.

માહુરી પીયારી બેહન,

અમોને તો બરાબર લખતાં આવરતું નહીં માટે ભુળચુક પરેતો માપ કરવી આજે નજદીક દોર વરસ થયાં અમો અતરેની નીસાલે જઈએય તાં વરગમાં ચોઠી જગો રાખીએય પણ તમે જેવાં ઉસી-આર બેહનથી અમોને વારંવાર ઢરો મલતો હોએતો અમોને ગનો કાએદો આંસલ યાએ ને અમો તમારી માફક ઉસીઆર ગનાઇ ધણામ મેલવીએ હાલતો ખીજ ચોપરી પુરી કીધી ને તરીજ ચોપરી ચોરા દાદામાં સર કરસું તે જનજોજ પણ બેહન તમારી પાશે એ ચોપરીના અરથ હોએ તો મોકલસો તો તમારી મોટી મેરબાની યાસે.

અમો તઠા માતાજી શારી પેથેછે કસી રીકર ચીનતા કરસો નઇ ને તમારી તંનદરોશતીના રૂદા શમાચાર મોકલતાં રેહેજોજ કાગલ પતર લખતાં રેહેજો જ ને અમો પણ ગરીગરી લખસું એજ વીનનતી.

લા. તમારી વાલી બેહન

આલીબાઇની દુવા કબુલ કરજોજ.

તાજે કલમ—આએ કાગલમાં ભુલચુક પઢેલી ઓએ તો શુધારીને લખી મોકલવાની તસદી લેસો તો તમારો ઉપકાર જાદા થસેજ.

જોડણીની ચુક સુધારીને, તથા વિરામ ચિન્હો મુકીને પાછું મોકલેલું કાગળ.

—:0:—

મુંબઇ તા. ૨૩ મી મેએ ૧૮૭૧.

વાહલી બેહન આલીબાઇ,

જત તમારા હાથનું તા. ૨૨ મીનું લખેલું કાગળ પુચુંછે, જે વાંચીને હમો ખુશી થયાં છીએ. તમે વારંવાર લખવાને યત્ન કરશો તો બેશક એબારત તથા જોડણીમાં સુધારો કરતાં જશો, પણ બેહન, હાલતો ઉપલાં તમારાં કાગળમાં તમેએ જોડણી બહુજ અશુદ્ધ લખીછે, માટે તમારી આદેશ મુજબ તે કાગળ ભુલ સુધારીને નીચે પ્રમાણે પાછું લખી મોકલ્યું છે:—

“મારી પ્યારી બેહન,

“હમોને તો બરોબર લખતાં આવડતું નથી, માટે લુલચુક પડેતો માફ કરવી. આજ નજદીક દોહડ વરસ થયાં હમો અત્રેની નિશાળે જાયે છીએ; ત્યાં વર્ગમાં ચોથી જગ્યા રાખીએ છીએ, પણ તમો જેવાં હુસ્વાર બેહનથી હમોને વારંવાર ધડો મળતો હોયતો હમોને ધણો ફાયદો હાંસળ થાય, ને હમો તમારી માફક હુસ્વાર ગણાઇ ઇનામ મેળવ્યે. હાલતો બીજી ચોપડી પુરી કીધીછે, ને ત્રીજી ચોપડી થોડા દહાડામાં સર કરશું તે જાણજોજી. પણ બેહન, તમારી પાસે એ ચોપડીના અર્થ હોય તો મોકલશે તો તમારી મોટી મેહરબાની થશે.

હમો તથા માતાજી સારી પેઠે છીએ, કશી ફિકર ચિંતા કરશે નહીં, ને તમારી તદરોસ્તીના રૂડા સમાચાર મોકલતાં રેહજોજી. કાગળ-પત્ર લખતાં રેહજોજી—હમો પણ ધડી ધડી લખશું. એજ વિનંતિ”

“લાં તમારી વાહલી બેહન,”

“આલીબાઇની દુવા કબુલ કરજોજી.”

ઉપલાં ઉપરથી સામેત થશે કે તમારાં કાગળની જોડણી કેટલી અશુદ્ધ હતી, પણ ઉમેદ છે કે તમો હવે ધ્યાનથી લખી એટલી ચુક ફરી કરશે નહીં; તથા વિરામ ચિન્હો ચુકવાને ચુકશે નહીં.

વારં ઉપલું તો તમારં લખાણ હમે સુધારી મોકલ્યું, પણ નીચે લખેલી વાર્તા મધે જાણી જોઇ ખોટી જોડણી હમો લખી મોકલીએ છીએ, તે સુધારીને મોકલવાની, તથા વિરામ ચિન્હો ગોઠવવાની કોશિશ કરશે એવી ઉમેદ છે.

સ્વીડન દેસ મધે એક ગરહસથે શરકારી નોકરીમાં કાંઇક ગફ-લતડી એક અપરાધ કીધો હતો જેથી તેહને જાણથી બે જાણ કરવાનો હુકમ મલીએ હતો આ ગરહસથના છોકરાને જેવું માલમ પડીઉ કે તેહેના બાપને મારી નાખવાનો હુકમ થાએએ છે તેવોજ નીઆઆધી-સની અજુર દોરી આવી ગુટન મરીએ બેસી હાથ જોરી માગી લીધું કે મહને માહરા બાપને ઠેકાણે મરવા દેએ—જે માનવનત પીતાએ મહને જીવતર આપીઉ તે મારીએ જાએ અને હું તેહની પાછલ જીવું એ માહરાથી બને નહીં. તે નીઆઆધીશને દીલમાં દઆ ઉપજ ખરી પણ એવું ધારવા લાગે કે આ છોકડાનું બોલવું શંકલું બારીબ હશે, ખરાં દીલથી એ કાંઇ મરવા આતો ન હશે પણ ખાલી દોલ માલતો

હશે. અંતે આ બાબે તે નીઆઆધીશે બાદસા ઉપર અકીકટ લખી મોકલાવી બાદસાએ તરત હલકારો મોકલાવીને હુકમ કેવડાવીઓ કે બાપને એકદમ માપ કરી છોરી દેવો અને બેટાને માન તથા ખેતાબ આપવો. આ ખેતાબ બાલ રાખવાને તે સપુટ બેટાએ નાપારી અને એક સુભાસીત ભાસાન કરીને હેવું જણાવીજી કે કે મુજ ગરીબને ખેતાબની જરૂર નથી, માહરો બાપ નામોસીથી બેજાણુ થતો બનચીઓ એજ વીચાર મારા ડીલને ખુસાલીથી છક કરેછે. હું ગરીબ કુતુંબનો થઇ માન ભરેલો ખેતાબ રાખું તો થોડા વારમાં કદાચ ગુમાણુથી મારા પીતા તરફ બેવકા બનું તે કરતાં ખેતાબ મને ન હોએ તો બેતર. આ ઉપરથી શાહને દીલમાં વધારે લાગું, જેથી તેની આંખોમાં પાની ભરાઇ આવીઆં, અને શેવટે આ ખરા શપુત બેતાને અને બાદર જવા નને પોતાની ડરબારનો ખાશ ખાણુગી ચીતનીસ બનાવીઓ.

જોઇએ બેહન, ઉપલી વાર્તા મધેની જોડણી કેહવી રીતે સુધારી મોકલોચ

લા૦ તમારું ભણું ઇચ્છનાર,

પીરોજબાઇ પેસતનજી.

ટાંપ અથવા વિરામ ચિન્હો વિષે.

—:૦:—

સુરત તા૦ ૨૩ મી મે ૧૮૭૧

મેહરબાન બેહન પીલીબાઇ

તમોએ કૃપા કરી મારી અશુદ્ધ જોડણી સુધારી મોકલવાની તસદી લીધી હતી તેથી તમારો મોટો ઉપકાર માનુછું. બેહનજી, હું જોડણી ઉપર લક્ષ દીધાથી થોડુંધણું શુદ્ધ લખતાં શીખી પણ વારંવાર વર્ગમાં “ડિક્ટેશન” લખતાં ટાંપ અથવા ચિન્હો મુકવાને શિક્ષક કહેછે તે મને સમજ પડતી નથી. એ વિષે વિસ્તારી સમજ આપશો તો તમો બાઇનો મોટો આભાર થશે.

એ વિરામ-ચિન્હો ૧૦ જાતના વપરાયછે, જેઓના નામ પણ મને બરોબર ખબર નથી, પણ તેઓ લખાણમાં વાપર્યા વના ચાલેજ નહીં, અને કોઇ કોઇ વારતો સુલટાનો ઉલટો અને ઉલટાનો સુલટો અર્થ તેઓ વના થે જાયછે, એમ કેહવામાં આવેછે. માટે ખચીત પેહલી તકે એ બાબે લખી મોકલવાની તસદી લેવાને ચુકશો નહીં એવી ઉમેદછે.

લા૦ તમારી તાબેદાર બેહન

આલીબાઇ

ઉપલાં કાગળનો ઉત્તર.

વિરામ ચિન્હો વાપરવા વિષે.

મુબઇ તા. ૨૪ મી મે ૧૮૭૧

વાહલી બેહન આલીબાઇ

વાંચીને હું બારે ખુશી થૈ છું કે તમેએ જોડણીમાં સુધારો કર્યો છે—તમારું છેલ્લું કાગળ પોતેજ એ વિષે સાબેતિ આપેછે.

હવે તમે ટાંપ અથવા વિરામ-ચિન્હો વિષે સમજણ માગોછો, તે મોટી ખુશી સાથ નીચે પ્રમાણે લખી મોકલું છું. લખવા વાંચવામાં એ ચિન્હો નીચે ૧૦ જાતના આવેછે:

- ૧. સ્વરૂપ વિરામ (કાંઠા)
- ૨. અર્ધ વિરામ (સેમીકોલન)
- ૩. વૃદ્ધ વિરામ (કોલન)
- ૪. પૂર્ણ વિરામ (પીરીયડ)
- ૫. પ્રશ્ન વિરામ (માર્ક આંક ઇન્ટરોગેશન)
- ૬. આશ્ચર્ય વિરામ (માર્ક આંક આડમીરેશન)
- “ ” અવતરણ ચિન્હ (ઇવરટેડ કાંઠા)
- () કૌંસ (પેરેનથિસિસ)
- સંયોગી ચિન્હ (હાઇફન)
- વિયોગ ચિન્હ (ડેશ)

સ્વરૂપવિરામ, —૧. જ્યારે એક વાક્યમાં એકજ જાતના બે અથવા વધારે શબ્દો એક પાછળ એક સલંગ એખારતમાં આવે ત્યારે આ વિરામ આવેછે. જેમકે અકબર રચાતો, ધર્મી, બાહદુર અને ગુણવંત હતો.

૨—જ્યારે એક વાક્યમાં બે નાહતા વાક્યો ગોઠવેલા હોય છે, ત્યારે આ વિરામથી તેઓ છુટા પડે છે. જેમકે: દુખની વેળા નેકી આવી સહાય થાય છે, અને સુખની વેળા નેકી મધ્યમપણે મજા આપે છે.

૩—જો આસામી જોગ લખતાં હોય, તેને બોલાવીને લખ્યે ત્યારે એ વિરામ વપરાય છે. જેમકે: બેહન, મારા એટલા કડવા બોલથી મનમાં માઠું લગાડશે નહીં.

૪—જ્યારે એક વાક્યમાં મુકાબલો બતાવનાર, અથવા ઉલટી મતલબના શબ્દો અથવા વાક્યો આવે, ત્યારે આ વિરામ મુકાય. જેમકે:

નેપોલિયન બાહોશ, પણ ગુમાની હતો. ખંડેરાવ ગાયકવાડ ગુલબિ, પણ દુલ્લો હતો. પેલો ખુદો તો છે, પણ સત્તરને બારી પડે. આંખે આંધળો, પણ ગાંઠે પૂરો.

અર્ધવિરામ :—૧. જ્યારે એક વાક્ય પૂરેપૂરી મતલબ રાખતો હોય, અને તેની પાછળ બીજો વાક્ય તેની સમજ અથવા તાતપર્ય બતાવતો હોય, તો તેવા બે વાક્યની વચ્ચે અર્ધવિરામ મુકવી. જેમ : આખર પૈસા કરતાં કિંમતિ છે; ગયલો પૈસો કદી મળે, પણ ગયલી આખર મલનાર નથી. ગુસ્સો આપણા મનની શાંતિનો સંહાર કરે છે; ગુસ્સામાં પડેલાં ઇનસાનને સેવટે પસ્તાવો પેદા થાય છે. ધર્મીનું સેવટ સ્વર્ગમાં મકાન; પાપીનું સેવટ દોજખમાં હામ.

૨—જ્યારે એક વાક્ય મધે બે ચાર ગુદાગુદા વાક્યો હોય, અને તેઓ સર્વ એક બીજા સાથે સંબંધ પણ રાખતા હોય, ત્યારે તે દરેક વાક્યની વચ્ચે આ વિરામ વાપરવો. જેમકે : ફિલસુફો કહી ગયા છે કે ખુદરતની કરામતનો કાંઈ પાર નથી; તેણીનો ખજાણો અખુટ છે; તેણીનો વિસ્તાર અનંત છે; ખુદરતના અભ્યાસથી હજી પાછળથી એવી કિંમતી શોધો થશે કે જેનો હાથ આપણને કાંઈજ ખ્યાલ નથી.

વૃદ્ધવિરામ :—૧. જ્યારે એક વાક્ય પૂરી મતલબ રાખતો હોય, અને તેની પાછળ બીજો વાક્ય કાંઈક વધારે ટિકા બતાવે, પણ મૂળ મતલબ તો પેહલાજ વાક્યમાં હોય, ત્યારે તે બેની વચ્ચે વૃદ્ધવિરામ મુકવામાં આવે છે. જેમકે : સંપૂર્ણ સુખ મેળવવાની કદી આશા ન રાખશો : આ જહાનમાં તો એવી ચીજ છેજ નહીં.

૨—જ્યારે બે ચાર વાક્યો અર્ધવિરામથી છુટા થયલા હોય, પણ તે સધળાની મુખ્ય મતલબ સેવટ આવતી હોય, ત્યારે તે સેવટના વાક્યની આગમજ આ વિરામ મુકવી. જેમકે : અગર પેલો નિરપરાધિ હતો; અગર તે ધૂલમથી દાવ લેવા ન ગયોતો; અગર પોલીસે સધળું તરકટ કીધું : ત્યારે પોતાના બંચાવમાં વાજખી કારણ બતાવવાને એણે હિંમત કાં નહીં કીધી !

૩—જ્યારે એક બાબદ લખી રહી છેડે એક દાખલો આપવો હોય, અથવા એક ફકરો મુકવો હોય, ત્યારે તે દાખલાની અથવા ફકરાની આગમજ આ વિરામ આવે. જેમકે : કેહવો તે ફિલસુફ નમ્ર હશે કે જે એમ કહેતો હતો : “ હું કાંઈજ નહીં પણ માત્ર એક નાદાન છોકરો દરિએ કિનારે સુંદર ખુપરા વિણું છું, અને હજીતો સધળા

મહાસાગરના કિનારા ખોળવાના બાકી રહ્યા છે.” શેકરપીચર કહી ગયો છે કે : “માણસનું માપ માણસના મનથી થાય છે.”

પૂર્ણવિરામ .—૧. એક વાક્ય પૂરો થાય અને મતલબનો અંત આવે ત્યારે પૂર્ણવિરામ મુકાય છે, પણ તે વાક્ય આશ્ચર્ય બતાવવાનો અથવા પ્રશ્ન કરવાનો ન હોવો જોઈએ. જેમકે : અક્ષયે આદમીની શોભા છે. ખોટા હીરા ચલકે ધણા. ઠોકડાઈ ઠેકાણે આવી.

૨—એક આખો શબ્દ ટુંકમાં એક અક્ષરે લખવો હોય ત્યારે આ વિરામ વપરાય છે. જેમકે : સ. ગુ. ક. એટલે સરકારી ગુજરાતી કન્યાશાળા. સ. જ. છ. આ. એટલે સર જમશેદજી જીજીભાઈ આસપિટલ.

પ્રશ્નવિરામ ?—સર્વ પુછવાના અથવા સવાલ કરવાના વાક્યોને છેડે એવી ચિન્હ મુકાય છે. જેમકે : કેમ ક્યાંહથી આવ્યાં ? કાલે નિશાળે રમ્ય છે કે ? તમેાને ખબર નથી ?

આશ્ચર્યવિરામ !—જ્યારે જુસ્સો અથવા અજ્ઞયબિ બતાવનાર વાક્ય હોય ત્યારે એવી ચિન્હ મુકાય છે. જેમકે “ઝેટ ઇસટરન” કેટલી મોટી આગખોટ ! ઓ ખોદા ! ક્યારે હું પાર ઉતરશ ! એટલી વારમાં તું પતરી ગઇ !

અવતરણ ચિન્હ “ ”—૧. કોઇના શબ્દો, યા કોઇનો ફકરો આપણા લખાણમાં લેવો હોય તો આ ચિન્હ મુકવી. જેમકે : “તારા પડોશીને તું તારી માફક ચાહજે.” “ખોદા અને મારો હક.” તમે તમારા કાગળમાં લખોય કે “એ વાત વિષે હું તદન અનન્ય છું” જે હું માનતી નથી.

૨—કોઇ ચીજને આદમી અથવા જગોનું નામ આપેલું હોય, ત્યારે તે ચીજને આ ચિન્હ લગાડવી. જેમકે :—“હિમાલયા” ડુબી મયું—એટલે એ નામનું વાહણ ડુબું તેમજ “નીરા” ચાલમાં બહુ ઉતાવળી છે. “મિલટન” ઘાટ ઉપર ભાગ્યું એટલે એ નામનું આગગાડીનું એનજીન ભાગ્યું.

કૌસ ()—જ્યારે એક વાક્યમાં ખુલ્લી સમજ આપવી હોય, ત્યારે તે સમજ આપનાર વાક્યને આ ચિન્હ લાગે છે. જેમકે : આવતે સન-વારે મીં પીલ (સરકારી કેળવણી ખાતાનો ઉપરી) આપણી નિશાળ તપાસવા આવનાર છે. ખેહન મારે વાસ્તે બે રતલ ઉન (આગળ મોકલ્યું હતું) તેજ રંગનું) આજ સાંજે ખચીત મોકલજો.

સંયોગીચિન્હ . —૧. લખતી વેળા કાગળની કિનારી આગળથી એક શબ્દ તુટી જાય ત્યારે તેને પાછો જોડવાને મુકેલી નહાની નીશાનને સંયોગી ચિન્હ કહે છે.

૨—કોષ્ઠએક નહાના શબ્દને બીજા સાથે જોડવો હોય ત્યારે પણ આ ચિન્હ મુકાય છે. જેમ પત્ર-પોથિ. બ્રહ્મ-સમાજ. ચહડતી-પડતી. નીતિ-વચન.

વિયોગચિન્હ—એક વાક્યની ચાલુ મતલબ એકદમ તોડી, તે વાક્ય સંબંધી સમજ આપતો એક આડો વાક્ય મુકવામાં આવે છે ત્યારે આ ચિન્હ વપરાય છે. જેમ: સંકટને સમયે ધિરજ ધરવી— કોણ સંકટમાં નથી પડતું—એમાં જીવની મોટાઇ છે. ક્યાંક છે તારી ક્ષતેહ—કેવી અસંતોષી કબ્બર—જ્યારે એક વાર હમો હમારા બેહસ્તી બાપને સ્વર્ગમાં જઇ મળશું!

બેહન, ઉપર લખેલી જુદી જુદી ટાંપ લખતી વેળા વાપરતાં શિખરો તો તમારું લખાણ અસરકારક અને વખાણવા જેગ નિવડયા વના રહેનાર નથી.

લાં તમારી વાહલી બેહન,

પીરોજખાઇ.

તાજે કલમ—ઉપલી રીત તમે ધ્યાનમાં ઝટ લેશો એવી ઉમેદથી આવતી કાલે એક વાર્તા લખી મોકલીશ, જે મધે વિરામ ચિન્હો, તેમજ નામ તથા ક્રિયાપદ તમેએ મુકવાં પડશે—વખતની ક્રોતાઇથી આજ રોજ તેમ કરવાનું બન્યું નથી.

પી.

ટાંપ અથવા વિરામ ચિન્હો.

—:0:—

મુંબઇ તા. ૨૦ મી મે ૧૮૭૧.

વાહલી બેહન.

મારાં ગયાં પત્રમાં જણાવેલી ખાહેશ મુજબ આજ રોજ લોબ વિષે એક વાંચવા લાયક વાર્તા લખી મોકલી છે, જેમધે કોષ્ઠખી જત ની ટાંપ હમે મુકી નથી—તે તમેએ મુકવી—તેમજ શબ્દોના ખાંચા જ્યાંક જ્યાંક રાખ્યા છે ત્યાંક લાગુ પડતાં નામ અથવા ક્રિયાપદ મુકવાં.

બેહન કહે છે કે હિંદુસ્થાનમાં કપીર નામનો એક નામીયો પંડીત અને સાધુ અતિ અનુભવી અને ડાહ્યો. તે પોતાના શિષ્યોને ધન દોલતના લોભની સાંભે સદા દેતો હતો એક સોનાના ઢગને લાત નું પણ હલકું હતો.

એક દિવસ જંગલમાંથી પોતાના એક શિષ્યની સાથે જતો તેવામાં ૩ સોનાની ઈટ રસ્તામાં પડેલી જોઇ તેઓને ચકચકિત જોઇ પેલા શિષ્યનું ખુશાલીથી છક થઇ મથું તેથી તે બોલ્યો ગુરજ આ જોઇતું આઇતું ને પૂર્વે ધન્ય આપણને

ઓચીતું છે તે લૈને ધર તરફ પાછા પણ કપીર બોલ્યો
 અપરદાર તેઓને અડીશ નહીં અને તેઓ ઉપર તારો ઓળો
 પણ દૈશ નહીં એ બદકાર ચીજ આપણને કાંઈ કર-
 નાર નથી પણ ઉલટો ગેરફાયદો પેલો તો આ
 શબ્દો ડુંગ ચૈ ગયો અને ગૂંઝના દેખેતાં બેઉધાંપણાં ઉપર
 હેરત પામી ધિક્કારની નજરે જોવા અને મનમાં બોલ્યો કે
 છતી સોનાની લાદીઓ પગ ભણી છે તે લેવામાં શું ખોટું
 કાઢની લૂટીને તો નથી લેતા ભલાં માણસ નથી કે નથી લેવા
 દેતો એનું શું કારણ પણ બસ કપીરે તો પેલા શિષ્યનું કાંઈ ચા-
 લવા નહીં અને તેઓ બન્ને જણ આગલ ચાલ્યા જનન
 દૂર નહીં તેટલાંમાં તેઓને ત્રણ મુસાફરો મળ્યા જેઓને ઈતે-
 ન્નરીથી કપીર કેહવા લાગે કે ભાઈઓ સંભાલજો થોડેક છેટે ત્રણ
 પીલી ડાકણો પડેલી તેઓથી ખૂબ સંભાલીને વેગલા નહીં
 તો તેઓ તમને ભખશે તે ઉપરથી પેલા મનમાં ખાતા
 ચાલ્યા અને જરાવારમાં તેઓની નજરે પેલી ત્રણ સોનાની પડી
 તેઓએ મોટા હર્ષથી તેઓને ઉંચકી અને દરેક જણે એકેક
 વેંહચી લીધી પછી ત્યાંહજ એક ઝાડના હેડલ વિસામો લીધો.
 ત્યારબાદ તેઓની પાસે જે કાંઈ સીધો હતો તે કાઢડીને પકાવવા
 એટલામાં લોભે તેઓના દિલમાં ધર કીધું. તેઓને જોકે એટલી આ-
 ઇતી મળી તેથી તેઓનું ચિત ચરી ગયું અને ધાનત ગૈ
 એક જણ મનમાં બોલ્યો કે અફશોસ હું એકલોજ હોતો કેવું સારું
 આ દોલત મને એકલાનેજ મળી પણ શીકર નહીં મારા સા-
 થીઓને લાંબા કરી માં કેટલો વાર. એ પ્રમાણે ખૂરી ધા-
 નત ખીજ બે જણને પણ તેથી શેવટે એક જણ જે પાણી
 ગયો હતો તેણે પાણીમાં ઝેર ખીજો લાડુ બનાવવા બેઠો
 હતો. તેણે લાડુમાં ઝેર જે ભજ્યાં તલતો તેણે
 ભજ્યામાં સોમલ ભેળ્યું એ રીતે તે ત્રણે જણ ખાવા પીવાની
 છનસોમાં તરકટથી મેલવેલા થી મરણ અને પેલી સોનાની
 ત્રણે એક કોરે રહી ગૈ સાંજ પડતાં કપીર અને તેજ
 માર્ગે પાછા જતાં જોયછે તો પેલા ત્રણ ને મુએલા પડેલા
 કપીરે ચેલાના કાન પકડી બતાવ્યું કે જો આ ત્રણ ડાકણોએ ત્રણ
 માનવીના જીવ વારતે બેટા ખૂબ યાદ રાખજો કે સોનાએ
 કાઢનું ભલું નથી પણ ઉલટું તે ધનસાનના જનનું ઝેરછે.

બેહન, ઉપલી વાર્તા જોડી કહાડેલી કદાચ હશે, પણ લોભ વિષે
 તે ઉત્તમ બોદ્ધ આપેછે. એ મધે ચિન્હો તમે સેહલાઈથી મુકી શકશો
 એવી આશાછે. શેહલાઈ ખાતર કોઈ ઠેકાણે હમે પૂર્ણ ચિન્હો મુક્યાંછે.

લાં તમારું ભલું ઇચ્છનાર

તમારી વાહલી બેહન પીરોજબાઈ.

જવત વિશેષણો.

—:o:—

મુખ્ય તા. ૨૧ મી મે ૧૮૭૧

પ્રારી બેહન

છેલ્લાં હમારાં પત્ર મધે નામ તથા ક્રિયાપદ ખાલી રાખ્યાં હતાં, જે તમોએ સેહલાધથી પૂર્યાં હશે. હવે આજ રોજ એક એવીજ બાબદ નીચે પ્રમાણે લખી મોકલી એવી ઉમેદ રાખું છું કે જ્યાં શબ્દોના ખાંચા હોય ત્યાં લાગુ પડતાં વિશેષણો લગાડજો, તથા સ્વદેષ વિરામ જ્યાંહ મુકવી ઘટે ત્યાંહ મુકજો.

પ્રાચિન કાળમાં લીડિયા નામે દેશમાં કિસસ નામે એક શાહ થયે ગયો હતો જેને કોષવાર આપણુ કાહરન કરી કહે છે. તે એટલો તો હતો કે તેના જેટલી દોલત કોષ ધરાવતું ન હતું. “કાહરનનો ખનજો” આપણામાં કેહવત ગણાયછે. કિસસ પોતાની

જવજલાલીના વખતમાં મનમાં ગુમાન રાખી એવું માનતો હતો કે મારા જેવો સુખી ધનસાન દુન્યામાં કોષજ નથી. તેની દર-બારમાં વેળા સોલન નામનો એક યુનાની ફિલસુફ આવ્યો હતો. કિસસે પોતાનો ખનજો સોલનને બતાવ્યો જે જોઈ તે અચરત થયો હતો. પછી કિસસે તે ફિલસુફને પુછ્યું કે મારા જેવો નર બીજો કોણુ છે તે તું કહી શકશે ?

પછી સોલને દેખાવમાં શાહ કિસસને જવાબ આપ્યો કે તાહરો ખનજો ખરો તોખી હું તને ખરો સુખી નર કહી શકતો નથી—ધનસાનની જીંદગીનું સેવટ જાણ્યા વગર તેને યા દુખી કેહવો ફાકટછે. આ જવાબથી કિસસને માહું લાગું તેણે સોલન વિષે વિચાર બાંધ્યો અને સેવટ તેને મનમાં ધિક્કારવા લાગો. પછી દિવસમાં સોલને રૂખસદ લીધી. આ બનાવને વરસ વિતાં નહીં એટલે ધરાન દેશનાં શાહ કેખશરો સાથે કિસસને લડાઈમાં ઉતરવું પડ્યું જે વેળા એક લડાઈ થયે અને કિસસ બંદવો પકડાયો. પછી તેને અગ્નિની એક ચિતામાં બાળી નાખવાનો હુકમ થયો ! બ્યારે વખત આવ્યો બ્યારે કિસસને મુશકાટાટ કરીને બાળી નાખવાની જગોએ આણ્યો જ્યાંહ ઇગારની ચેહ તૈયાર કરેલી જોઈ હવે પદમાં તેની જીંદગી ખતમ થશે એવું જોઈ દીલમાં કિસસ પસ્તાવા લાગો કે હું પોતાને પૃથ્વીમાં ખરો સુખી નર ગણી ગુમાન રાખતો હતો પણ તેથી ઉલટો હું તો એક ખરો બચ્ચો સાબત થયો ! મારી

નવનલાલી આને મને ચારી આપતી નથી મારી હસ્તીની ધડી
આની પોંચવી અને હું કમોહતે માર્યો નહિયું !

સેવટે તેણે પરતાવાના આવાને “ઓ સોલન ! સોલન !!”
કરી ખુમો પાડી. આ પોકાર સુની પેલા શાહે સોલનનું નામ
પોકારવાનું કારણ પુછ્યું ત્યારે કિસસે પોતાની દરખાસ્તમાં સોલન અને
પોતાની વચ્ચે જે વાતચિત થઈ હતી તેની હકિકત કહી જણાવી; જે
સાંભળી ક્રોધાશરોનું હૈયું દયાથી પિગળી ગયું તેથી કિસસને
છોડવ્યો તેને દિલથી મારી બક્ષી લડાઈમાં મિલકત
પાછી આપી અને પોતાનો એક મિત્ર બનાવ્યો.

ઉપલી બિના, બેહન, ખરેખરી બનેલી જાણવી, જે તવારીખના
પાના ઉપર તાજી છે.

લા० તમારી વાહલી બેહન

પીરોજખાઇ

નામને ગુણ અથવા વિશેષણો લગાડવા વિષે.

—:0:—

સુરત, તા० ૨૬ મી મે ૧૮૭૧.

સદા મેહરબાન બેહન,

ગદ્ય કાલનાં તમારાં કૃપા ભરેલાં કાગળ મધે જે વાતો લખી
મોકલી હતી, તે મધે વિરામ ચિન્હો ધટતે ઠેકાણે ગોઠવી, તથા ખાંચા
રાખેલી જગ્યાએ લાગુ પડતાં વિશેષણો મુકી, હમો હમારા શિક્ષકને
બતાવી ચુકાં છઇયે, જેઓએ એક બે નજવી ચુક સીવાય હમારી
સઘળી ગોઠવણ બાહલ રાખી છે.

આજ રોજે હમોને એક નવી જાતનો મહાવરો આપ્યો છે, તે
એ કે સંખ્યાબંધ નામો આપી તેઓને લાગુ પડતાં વિશેષણો માગ્યાં
છે, જેઓની ટીપ નીચે પ્રમાણે લખી મોકલી છે:—

ઘોડો, ઉંટ, કુતરો, રોટલી, નદી, ચેહરો, જખાં, હવા, દાડમ, દીવો,
પુલ, મેવો, હીરો, દાહડો, ઠાત, આસમાન ઇત્યાદિ.

તેમજ નીચે જણાવેલા વિશેષણો ઘણું કરી કિયા કિયા શબ્દોને
લગાડ્યામાં આવે છે:—

બિઆખાન, વેહતું, તોફાની, છાયાદાર, ગદલું, જાની, સુરો, લીસોત્રી
બરેલું, ખુલંદ, અભાગ્યું, રણિઆમણો, લાડકું, ખુશખોદાર, હરખું, તાબેદાર,
અંધર, ઉદાર, વફાદાર, અખૂટ, અથાગ, મરોજદાર, અદલ, ખુનખાર,
અમર, નિમકહલાલ, અશુદ્ધ, અપરંપાર, અજીત.

લા० તમારી દુવાગીર બેહન,

આલીખાઇ.

ઝિપલાંનો ઉત્તર.

—:૦:—

મુંબધ તા૦ ૨૭ મી મે ૧૮૭૧.

વાહલી બેહન આલીબાધ,

તમેએ જે નામોની ટીપ કરી લાગુ પડતાં વિશેષણો જાણવા માગ્યાં છે, તે નીચે પ્રમાણે લખી મોકલું છું જેમાં ભૂલચૂક માલમ પડે.તો તરત મને જણાવજે.

ઘોડો—ખુબસુરત, ચપળ, સ્થાણો, સાલસ, અથવા સેહલથી પલાધ શકાય તેવો, સુવાળો, અડિઅલ, તેજ, જાતવંત.

ઉંટ—લાંબુ, બેડોલ, ધીમું, સાલસ, વાકુંટિકું, ખખરાયલું, શાંત, બારખરદારી.

કુતરો—સુંદર, તિખ્ખો, સાલસ, નિમકહલાલ, કડકણો, શિકારી.

રોટલી—નરમ, કઠણ, સુકી, વાસી, તાજ, પોશણકારક.

નદી—વેહતી, હાલકી, ઉંડી મિટ્ટી, આડીઅટાડી.

ચેહરો—સુંદર, બેડોલ, ચલકતો, ગંભીર, ચાલાક.

જખાં—નરમ, મિટ્ટી, કડવી, કઠોર, વળે તેવી.

હવા—થંડી, ગરમ, પાઈશક, પતલી, લવચિક, વેહતી.

દાઝ—મિઠું, ખાટું, લાલ, ફિક્કું, પાકું, કાચું, ગોળ, સ્વાદિષ્ટ.

દીવો—ચળકતો. બળતો, જખો, જુલુંકતો.

પુલ—સુંદર, મધુર, ખુશબોદાર, હલકાં, રંગીન, તાજાં, વાસીં મેવો—મિઠો તાજો, સુકો, સ્વાદિષ્ટ, પાકો, કાચો, ફિક્કો વાસી.

હીરો—ખોટો, ખરો, ચકચકિત, તેજ, પાસાદાર, કિમતી.

દાહડો—લાંબો, ટુંકો, ખુલ્લો, વાંકો, ઘેરાયલો.

રાત—અંધારી, લાંબી, ટુંકી, સિદ્ધા, સ્થીર.

આસમાન—આસમાની, ખુલ્લું, ઘેરાયલું, ખુલ્લું, અનંત.

વિશેષણોને લાગુ પડતાં નામો:—

બિઆખાન—જંગલ

વેહલું—પાણી

તોફાની—દરિઓ

હાયાદાર—ઝાડ

ગદલું—પાણી

જાની—દોસ્ત

તાબેદાર—નોકર, બચ્ચાં

અંધેર—રાજ્ય કારખાર

ઉદાર—દિલ

વફાદાર—મિત્ર, રૈયત, વજર,

અખૂટ—ખજણો

અચાક—મેહનત

વિશેષણોને લાગુ પડતાં નામો :—

સુરો—સરદાર.	મરોળદાર—અક્ષર.
લિલોત્રી ભરેલું—મેદાન, ખેતર.	અદલ—ધનસાધ.
ખુલદ—આસમાન, કિર્તી.	ખુનખાર—લડાઇ.
અભાગ્યું—નસીબ.	અમર—કિર્તી, નામ.
રણિઆમણો—દેખાવ.	નિમકહલાલ—નોકર.
લાડકું—બચ્ચું.	અશુદ્ધ—ભાષા.
ખુશબોદાર—કુલ.	અપરમખાર—દોલત, સખાવત.
હરખું—કૂતરું.	અજીત—લશ્કર.

લા० તમારી દુવાગીર બેહન,
પીરોજખાધ.

વિરૂદ્ધ તથા અનૈકાર્ય શબ્દો.

—:0:—

સુરત તા० ૨૮ મી મે ૧૮૭૧

પ્યારી બેહન પીલીખાધ

હમારી માંગણી પ્રમાણે મેહનત લેને તમે મેહરબાન બેહને જે નામને લાગુ પડતાં વિશેષણો, તેમજ વિશેષણોને લાગુ પડતાં નામો લખી મોકલ્યાં, તેથી હમને અચ્છું જ્ઞાન મળ્યું છે, અને તે માટે તમારો આભાર અતિ મોટો થયો છે.

હવે વિશેષ વિનંતિ એ છે કે કોઇ શબ્દનો વિરૂદ્ધ શબ્દ હમોને કોઇ પુછે છે તો આવડતો નથી, તેમજ કેટલાક શબ્દો જુદા જુદા અનૈક અર્થ રાખે છે, તે હમોને માલમ નથી. માટે તસદી લે તમારાં આવતાં પત્રમાં લખી મોકલવું. જે શબ્દોના વિરૂદ્ધ હમો માગીએય તે નીચે પ્રમાણે:—

અકલમંદ, ધીર, હિંમતિ, મુશકેલ, નેક, ચપળ, નીચ, ટકાઉ, તાબેદાર, ઉદાર, ધર્મ, સુધારો, વાજખી, નીતિ, સ્વચ્છ, માદુ, ઉપકારી, સુંદર, આશાવત, નજીવું, ઉપયોગી, શરમિદું, આંધળું, હરામ, નખળું, સાવધ, બાયગસાળી, શાંત, સલામત, એકમાર્ગી, ધિક્કારવાળેગ, શ્રેષ્ઠ, શ્રીમંત, રાજ, સંયોગ, સદાયરણુ, સમાર્ગ, આધાર, બળ, દયાળુ, વાકેફ, નાદાન, પહરેજ, ખૂબી, ઢંગ, સદગુણી.

લા० તમારી તાબેદાર બેહન

આલીખાધ

તાજે કલમ—ગુજરાતિ ભાષામાં કેટલીકવાર એક શબ્દના અનૈક અર્થ થાય છે, તેવા થોડાક શબ્દો ચુંટી કાઢી વાક્યમાં વાપરી ખતાવવાની તસદી લેશે તો મોટી મેહરબાની થશે.

આ.

વિરૂદ્ધ તથા અનૈકાર્થ શબ્દો.

—:૦:—

મુબંધ તા. ૨૯ મી મે ૧૮૭૧.

વાહલી બેહન આલીબાઇ,

જત તમારી ગદ કાલની ચિટ્ટીમાં બતાવેલી બાહેસ મુજબ તમોએ જે શબ્દો ટાંકી બતાવ્યા છે તેઓના વિરૂદ્ધ નીચે પ્રમાણે તેઓની સાંખે મુકી બતાવ્યે છીયે.

અકલમંદ—કમઅકલ.

ધીરું—અધીરું.

હિંમતિ—હીચકાર.

મુશકેલ—સેહલ.

નેક—બદ.

ચપળ—ઠોઠ.

નીચ—ઉંચ.

ટકાઉ—તકલીદિ.

તાબેદાર—તરકકુડું, મમતિ.

ઉદાર—બખીલ.

ધર્મિ—પાપી, અધર્મિ.

સુધારો—બિગાડો, કુધારો.

વાજખી—ગેરવાજખી.

નીતિ—અનીતિ.

સ્વચ્છ—ગંદુ, મેલું.

માંદુ—સાજગુ.

ઉપકારી—અપકારી.

સુંદર—બેડોલ.

આશાવંત—નિરાશ.

નજીવું—કિંમતિ.

ઉપયોગી—નિરૂપયોગિ.

શરમિંદુ—બેશરમ.

આંધળું—દેખતું.

હરામ—હલાલ.

નબળું—જોરાવર.

સાવધ—અસાવધ.

ભાયગશાળી—અભાગ્યું.

શાંત—ઉછાછલું.

સલામત—ધારતી ભરેલું.

એકમાર્ગિ—બેસરાઉ.

ધિક્કારવા જોગ—વખાણવા જોગ.

ઐષ્ટ—કનિષ્ઠ.

શ્રીમંત—મુદ્દલેશ.

રાજા—પ્રજા.

સંયોગ—વિયોગ.

સદાચરણ—દુરાચરણ.

સમાર્થ—કમાર્થ.

આધાર—નીરાધાર.

બળ—દુર્બળ.

દયાળુ—નિર્દય.

વાકેફ—અજ્ઞાન, નાવાકેફ.

નાદાન—દાનાવ.

પહરેજ—બદપહરેજ.

ખુખી—ખોડ.

ઢંગ—કઢંગ.

સદગુણી—દુર્ગુણી.

બેહન, તાજે કલમમાં તમે જાણવા માગોચ કે એક શબ્દ જુદા જુદા અનેક અર્થ રાખેછે તે ખુલ્લી રીતે હમોએ સમજાવવા. એવા

શબ્દો તો તમે વારંવાર વાંચ્યા હશે, જેમકે આપ એટલે પોતે, તેમજ આપ એટલે આપતું, ને આપ એટલે જલક, જેમકે: આપ આજે પધારશો? મને ચોપડી આપ, આ મોતિનું આપ જાંહણું છે.

અનેકાર્થી શબ્દો વાક્યમાં વાપરી મોકલું છું તે ખચીત તમોને પસંદ પડશે એવી આશા છે. તેમના અર્થ તમોને આપોઆપ માલમ પડશે.

અક્કડ—જેમ તેલ વના ચામડું અક્કડ, તેમ અક્કલ વના આદમી અક્કડ હોય છે.

અગર—અગર મને ઉંચું અગર આણી આપો તો તમો માંગો તે આપું.

અટક—એની અટક કહો તો વગર અટકવે અટક સુધી તેને ધુંડી આઉં.

અમલ—જો મારો અમલ ચાલતો હોય તો દૂનિઆમાંથી સર્વ જાતનો અમલ કાઢી નાખું. બારનો અમલ થયો.

આંક—એહન આ ચોપડી આંક, મારે એ પર આંક લખવા છે. આ વિદીની કિંમત આંક જોઉં?

આંકડો—તમે જે આંકડો મોકલ્યો તે તપાસ્યો છે, ને એક આંકડાની ચુક માલમ પડી છે. આવો સારે એક લોખંડનો આંકડો લેતાં આવજો.

આંટી—બજારમાંથી આંટી લઇને આવતી હતી તેવામાં તેને આંટી આવી ને પડી ગઇ.

આમ—આમનો રસ ઘણો ખાધો તેથી આમ પરચું, હવે આમ આવો ઉપાય બતાઉં.

ઉકલવું—તમારું લખેલું એટલું તો ખરાબ છે કે મને ઉકળતું નથી, ને તે જોઇ મારું કલેજું ઉકલી આવે છે.

ઉત્તર—જોઉં ઉત્તર આપો, હિંદુસ્થાનની ઉત્તરમાં કયું દેશ આવ્યું છે?

ઉતારો—આ ચિટ્ટીનો ઉતારો કરો, વાટમાં કાંઇ ઉતારો મળશે?

ઉલટી—કેહવી ઘેલી છોકરી, ઉલટી થાય સારે ઉલટી બદપરેલ કરે?

એકો—એકામાં ફરવા જશું? એકો આવે તો તમો જીતશો.

એલચી—ધરાનથી એલચી આવ્યો તે કાંઇ એલચો લાવ્યો નહીં.

ઓળવું—બાલ ઓળો સારે આરશામાં ઓળો જોઇ મલકાશે નહીં.

કંઠાલો—સર્વે ઠેકાણે કંઠાલો! ઉગેલો ભેદ મને કંઠાલો ઉપજે.

કડીઓ—એક કડીઓ પોતાની સ્ત્રીને વાસ્તે કડીઓ લે જાયછે.

કડી—સોનાની કડી અને છાસની કડી મને બહુ ભાવેછે.

કમળો—કમળા ઉપર કમળો ખવાય?

કર—છશ્વર કાંઈ એવું કર, કે હમારે માથેથી ઓછો થાય કર.

કરતાં—નાદાન દોસ્ત કરતાં દાનાવ દુશ્મન ભલો. વાત

કરતાં રાત પડી.

કરમ—કરમની કાંઢણી કોણને કેહવી? બચ્ચાને કરમ બહુ હેરાન કરેછે.

કરાર—હમો વચ્ચે મજબુત કરાર છે તોખી તે પાંધરો ચાલતો નથી, ને મને જરા કરાર આપતો નથી.

કળ—કાલે કળ ઉઘાડતાં મને વાગ્યું તેથી બહુ કળ લાગી.

કલમ—કલમ પાધરી પકડોતો સાઈ લખાય. ગુલાબની કલમ ચોમાશમાં સેહલાઈથી થાય. ડાકટર હાગ દશ કલમનો ધણી હતો.

કળી—ફૂલની કળી ખીલે ત્યારે પમરે. તમારા અંગરખાની કળી પોહલી મુકીછે. કળી ચૂનો સુરતમાં સારો પાકેછે. બરફથી મારો હાથ કળી ગયો. તમે ખીલ કળી બરોબર ગાંધ નથી.

કસ—ગુલાબનો કસ કાઢાડે ત્યારે અત્તર નિકળે. સોનાનો કસ કસોટી પર નિકળે. દગલાના કસ રેશમના બનાવળે.

કસખ—આ કિનખાખનો કસખ ખોટાછે. ઠગાઇનો કસખ ખુરોછે.

કસર—કસર કીધાથી પૈસો સંગ્રાહે. મેં કાંઈ આ કામમાં કસર રાખી નથી.

કાટ—ત્રાંખાના કાટને જંગાલ કહેછે. આ ધરનો કાટ નવો દીસેછે.

કાટલાં—એના કાટલાં ખોટાછે. નવરો વાણિઓ કાટલાં શાખે. મારા આંકડામાં કાંઈ કાટલાં કરશે ના.

કાંટો—કાંટાનું કટેસર થતાં વાર ન લાગે. ન્યાયનો કાંટો અદલ હોયછે. ઘોડાનો કાંટો લોખંડનોછે. બેસતાં બેસતાં મારા બડોનો કાંટો દુખી આવ્યો.

કાઠી—નાનપણથી લગન કીધાથી કાઠી નખળી થાયછે. માઈ બર પાંચ કાઠી ઉડુંછે. સુખર એક જાતની ખુશખોદાર કાઠી છે.

કીકી—અલી કીકી આમ આવ, તને કંકો આવડેછે? તારી આંખની કીકી બહુ છણીછે.

કેરબો—તમને કેરબો ગાતાં આવડેછે! કેરબો એક જાતના ઝાડનો રસછે.

કેવડો મોટામાં મોટો કેવડો કેવડો મોટો તમે દીકો છે?

કોરડા—કોરડાના મારથી તમે પણ કોરડા રહ્યા નથી.

કોશ—તમારો નવો કોશ જરા વાંચવા મોકલશો? બે કોશ ઉપર એક કોશ કુવોછે ત્યાં મને મળજો.

ખરી—આ વાત ખરી છે કે જાનવરની ખરીમાંથી સરસ નિકળે છે? ગુલાબની કલી કરમાઇને ખરી પડે છે.

ખાતર—ખાતર વગર ખેતર ખીલે નહીં. મારે ખાતર જર તસદી લેશો? ચોરો ખાતર પાડી પેઠા પણ મેં તેમની ખાતર જમા કરી નાખી.

ખાના—સુરતમાં કપુતર-ખાના આગળ એક દુકાન છે ત્યાંહ ખાના પેટી સારાં બને છે. ખાના ઉપર રાત્રે એ વાત નિકળી હતી

ખાર—ખાર રાખવા કરતાં ખમા કરવી ચોખ્ખ છે. જમીનમાં ધણીક જાતના ખાર છે. એના લુગડાં મેલાં ખાર છે.

ખોખુ—હુડી પગાર થાય ત્યારે ખોખુ હવાલે કરજો. ખમના રોગથી તે ખોખુ બની ગયો હતો. તમારું ખોખુ ઢિળું લાગે છે. દેવદારનું ખોખુ આણી આપો.

ખોળ—મુ'બધમાં સઉથી સરસ ખોળ ક્યાંહ મળે છે તેની ખોળ કહાડશો?

ખેહન, અનેકાર્થી શબ્દોનાં ચોડાક દાખલા ઉપર ટાંકી બતાવ્યા છે, અને ખીજ ધણાક લખી મોકલતે પણ વગ અને વખતની કોતાઇને લીધે બન્યું નથી, તોખી હમો યાદ કરીને જે ખીજ શબ્દો નીચે લખી જણાવીએછ તેઓના અર્થ અનેક થાય છે, જે વાક્યમાં હમારી માફક વાપરીને હમો ઉપર મોકલવાની મેહનત લેશો એવી આશા છે.

ગમ, ગળ, ગાંઠ, ગાળ, ગુજરી, ગુણ, ગોળ, ધડી, ધડી, ધશારો, ધાટ, ધાસ, ધેરો, ચક્કર, ચાક, ચાર, ચીર, ચોક, ચોકસી, છંદ, છોડી, જડ, જડવું, જન, જમ, જુવો, ઝાડો, ટાંકવું, ઠોંસો, ડાળ, ઢાળ, તજ, ગર, તારણ, દર, દશા, દીવાની, નાથ, પટો, પાલો, પાનું, પામો, ફેર, બ્રહ્મ, ખીજ, મગજ, મઠ, માટી, માતા, માન, લાખ, લાગ, લાલ, વાંક, સર, સરસ, સુસ્ત, ધસાદિ.

લા० તમારી વાહલી ખેહન,

પીરોજખાહ.

નાભિચિ શોધ, તેઓના શોધકો તથા તેઓનો સાલ.

:૦:

મુંબઇ તા. ૨૧ મી મે ૧૮૭૧.

ખારી બેહન,

પૃથ્વી પર બનેલી ધણીખરી મુખ્ય જાણીતી શોધો, તેઓના શોધકો, તથા તેઓ ક્યા સાલમાં અને કઇ જગામાં બની હતી, તે વિષેનો ટુંક અહેવાલ મુળાક્ષરોના અનુક્રમે લખી મોકલવાની આજ્ઞાને તક લઉં છું, જે તમો તમારી યાદી પોથિમાં નોંધી લેશો એવી આશા છે. હમોને લાંબો વખતવેર હવે દુર્સંદ મળનાર નથી, માટે હાલ તો આ હમારું પત્ર છેલ્લું સમજવું:—

અમેરીકા ખંડની શોધ—ઇ. સ. ૧૪૯૨ માં જીનીવા શહેરના વતની ક્રિસ્ટફર કોલંબસે સ્પેન દેશના રાજા ફર્ડિનાન્ડ અને તેની રાણી ઇસાબેલાની મદદથી એક વાહનુતો કાફલો લઇ સફર કરતાં અચીતો અમેરીકા ખંડ શોધી કહાડ્યો હતો.

આગની દીવાસળી—પાછન લાકડાંની બારીક સળીઓના છેડા પિગળેલી ગંધકમાં બોળી ધંડી થયા બાદ ફ્રાંસફરસ, સુરો ખાર, અને ઑકસાઇડ ઑફ લેડના પાણીમાં બોળી કહાડે છે. આ મેળવણીથી કારીગરોના જન ધારતીમાં પડયાથી ફ્રાન્સમાં કુર્નેરી, અને ઇંગ્લંડમાં બ્રાયન્ટ અને મે, એઓ સુધારો કરી પારાશીન અને ક્લોરેટ ઑફ પૉટાશ એ સળીઓને લગાડે છે, તથા બાકસની બાજુએ એમૉર્ફસ ફ્રાંસફરસ લગાડે છે, જેથી આગની ધારતી રેહતી નથી.

ઓકાયન—ચીનાઓ કહેછે કે ઇ. સ. ની ૨૬૩૪ વરસ આગમજ તેઓના શાહાનશાહ હાઉયાંગટીએ આ યંત્ર પેહલવેહલું શોધી કાહડ્યું હતું; તોખી ખરેખર એની શોધ પેહલવેહલી એશીઆમાં થઇ હતી, અને જ્યાંહથી ઇ. સ. ૧૨૬૦ માં માર્કોપોલો નામના મુસાફરે યુરોપમાં દાખલ કીધું હતું. પછી કોલંબસ અને ક્લેવીઓ જીઓઇઆ એઓએ એમાં મોટો સુધારો કીધો હતો.

કાગજ—બનાવવાની પેહલવેહલી શોધ ૨૦૦૦ વરસ ઉપર ચીન દેશમાં થઇ હતી. યુરોપમાં (મુખ્યકરી ફ્રાન્સ અને જરમનીમાં) ઇ. સ. ૧૩૯૦ માં બનાવવા સર થયા હતાં. ઇંગ્લંડમાં ૧૫૮૮ માં કાગજ બનાવવા લાગ્યાં હતાં.

કાચ—ચક્રમક, રેતી, પૉટાશ, અને સોડા એઓને ગરમીથી પિગળાવી મેળવણી કીધાથી થાયછે. કાચની પેહલવેહલી શોધ અક-

સમાતથી થઇ હતી. સીરીઆ દેશના કીનારા ઉપર એક બાગેલાં વાહ-
ણના ઉતાડાઓ રેતી ઉપર રાંધતાં હતાં તેઓના ચુલા તળે કાચનું ચકકું
બનેલું મળ્યાથી આ ઉપયોગી ચીજની શોધ સર થઇ હતી. કાચની
બારીઓ ઇ. સ. ૧૧૮૦ માં ઇગ્લંડમાં ધરો મધે જડવામાં આવી હતી.

કાપડ વણવાનો સાંચો—આ અતિ ઉપયોગી સાંચો ઇગ્લંડમાં
એક જુવાન વિદ્યાર્થી નામે ડૉક્ટર કાર્ટરાઇટ ઇ. સ. ૧૭૮૭ માં શોધી
કાઢ્યો હતો.

ગાડી—ઇગ્લંડમાં પેહલવેહલી ઇ. સ. ૧૫૮૦ માં ફ્રિટઝાલના
નામના ઉમરાવે દાખલ કરી હતી. પછી પેહલા જેમ્સ રાજાના વખ-
તમાં સાધારણ થઇ હતી. ફ્રાન્સમાં ઇ. સ. ૧૫૫૦ માં બીજા હેનરીના
રાજ્યમાં દાખલ થઇ હતી.

ચાસ લાઇટ—કાલસામાંથી બનાવેલી હવાથી રોશની કરવાની
શોધ ઇ. સ. ૧૭૯૨ માં કૉર્નેલિયૉનમાં ઉલીઅમ મરડૉક નામના ગ્રહરથે
કરી હતી.

ગ્રહણ—કહેછે કે ચીનાઓને ઇ. સ. ની ૧૫૦ વરસ આગમજ
ગ્રહણ વર્તવાની રીત ખબર હતી. તવારીખના પાના ઉપર નોંધાયેલું
ચંદ્રગ્રહણ ઇ. સ. ની ૭૨૧ વરસ આગમજ બનેલું હતું. પણ ગ્રહણ
વર્તવાની ગંત્રી પેહલવેહલી કાલીપસ નામના ગ્રહરથે ઇ. સ. ની ૪૪૬
વરસ આગમજ કરી હતી.

ગોલામગીરી—ઇ. સ. ૧૮૧૧ માં ટામસ કલાર્કસન અને ઉઇ-
લબરફોર્સ એઓની અથાક મેહનતથી ઇગ્લંડ દેશમાંથી ગોલામોને છોડી
દેવાનો અને ગોલામગીરીનો ધંધો ગુહના બરેલો ઠરાવવાનો કાયદો પાર્લ-
મેન્ટમાં પસાર થયો હતો.

ગુરૂવાર્કર્ષણ—આ ખુદરતી શક્તિ ઇ. સ. ૧૬૬૫ માં સર
આઇઝાક ન્યુટન નામના નામીયા અંગ્રેજ ફિલસુફે પેહલવેહલી શોધી
કાઢી હતી. તે ૨૩ વરસનો હતો ત્યારે બાગમાં કાંઇ વિચારમાં ગુંથા-
યેલો હતો તેવામાં ઝાડ ઉપરથી એક સેફ નીચે પડતું જોયું, તે અકસ-
માત ઉપરથી આ નામીયી શોધ કરી.

ધડીઆળ મોટાં—અસલ સૂર્યના, પાણીના, રેતીના, અથવા
મીનબતીના ધડીઆળો હતાં, પણ ૧૩ મી સદીમાં વાગતાં ધડીઆળ
છટલી દેશમાં બન્યાં હતાં, પછી ૧૪ મી સદીમાં ઇગ્લંડ મધે દાખલ
થયાં. પેન્ડુલમવાળા ધડીઆળ ૧૭ મી સદીથી બનવાને સર થયાં હતાં.

ધડીઆળ-નહાના—પેહલવેહલાં જરમની મધે ન્યુરેમબર્ગમાં પીટર હીલ નામના એક ધડીઆળીએ ઇ. સ. ૧૫૧૧ માં બનાવ્યાં હતાં. ત્યાંહથી ઇ. સ. ૧૫૮૭ માં ઇંગ્લંડમાં દાખલ થયાં હતાં.

ચીનીકામ—મટોડીના, રોગાનવાળાં ઉપયોગી વાસણો જે ચીની કામને નામે ઓળખાયછે તે પેહલવેહલાં ચીન તથા જાપાન દેશો મધે બનાવવામાં આવ્યાં હતાં, અને તેઓના નમુના ઉપરથી જરમની અને ફ્રાંસમાં દાખલ થયાં હતાં. ઇંગ્લંડમાં તેઓ ૧૮ મી સદીમાં બનવા માડ્યાં હતાં. ફ્રાંસના એક મેહનતુ કુંભાર નામે બર્નાર્ડ પાલિસિએ નજદીક ૧૬ વરસ સુધી અથાક મેહનત લઇ શેવટે “ઇનામલ” એટલે ચીનીકામ ઉપરનું સફેદ ચળકતું ચોપડ શોધી કાઢ્યું હતું.

ચસમા—૧૪ મી સદીમાં સાલવીનો નામના એક ફ્લૉરેન્સના રેહવાસીએ પેહલવેહલા બનવ્યા હતા. તે આગમજ ચસમા જેવી ચીજ આંખની શક્તિને મદદ આપવા જણાયલી ન હતી.

ચાહ—આ ઉપયોગી જીનસ પેહલવેહલી યુરોપમાં ઇ. સ. ૧૬૧૦ માં એક વલંદા વેપારીએ દાખલ કરી હતી. તે આગમજ ચાહ વિષે યુરોપમાં કોઇને ખબર ન હતી. ઇંગ્લાંડમાં ઇ. સ. ૧૬૬૬ માં દાખલ થઇ હતી.

છાપવાનો હુન્નર—પેહલવેહલો પૃથ્વીની સર્વ કોષ્ટ પ્રજામાં ચિના શિવાય આ હુન્નર કોઇને માલમ ન હતો. આજ નજદીક ૧૦૦૦ વરસ થયાં છાપવાનો હુન્નર ચીનમાં ચાલતો આવ્યો છે. યુરોપમાં ધાતુના ટાઇપથી છાપવાની શોધ જોહન ગુટેબર્ગ જેને ફ્રાંસટર, પીટર સોફર, અને હોરેન્સ ફાસ્ટર એઓએ કરી હતી ; તેઓમાં ગુટેબર્ગ પેહલો કેહવાય છે. તેણે ૧૪૫૦ માં ધાતુના ટાઇપથી છાપવાનું છાપાખાનું ઉભું કર્યું હતું. ઇંગ્લાંડમાં સીસાના ટાઇપથી છાપવાનું સર કરનાર કાકસ્ટન નામનો મહત્ત્વ હતો.

તંબાકુ—પેહલવેહલો ઇ. સ. ૧૫૮૩ માં સર વૉલટર રાલીએ ઇંગ્લાંડમાં એલીઝાબેથ રાણીના વખતમાં દાખલ કરીધો હતો.

તોપ—પેહલવેહલી ઇ. સ. ૧૩૪૬ માં કેસીની લડાઇમાં વાપરવામાં આવી હતી. ૧૬૮૫ માં ઔરંગઝેબને વાસ્તે બનાવેલી રાક્ષી તોપ (૧૪ ફીટ લાંબી અને ૧૪૦૦ રતલ વજનના ગોળાની) વીજ. પુરમાં હજી જોવામાં આવે છે.

હાફગોળો—ગંધક, સુરે ખાર, અને કોલસાની મેળવણીથી બને છે. કોલોન રોહરના સ્વૉર્ટઝ નામના સાધુએ કાંધક અખતરા કરતાં ઉપલી

જનસોથી અકસમાત મોટો કડાકો થયાથી ઇ. સ. ૧૩૪૦ માં પેહલ વેહલી દારૂગોળાની શોધ કીધી હતી. પણ એ શોગ લડાઇના ઉપ્યોગમાં જથ્થાબંધ નાશ કરવામાં ઇંગ્લંડ મધે પેહલા એડવર્ડના રાજ્યમાં રૉજરબેકન નામના એક બીજ સાધુએ દાખલ કીધી હતી. ચીનાઓને દારૂગોળો બનાવવાનો હુન્નર ધણો પ્રાચિન કાળથી જાણીતો હતો.

દુરબીન—હૉલંડમાં મીડલબર્ગ શહેરમાં એક ચસમાં બનાવનારના છોકરાએ બે કાચ આગલાં વચ્ચે ધરી ગમત કરતાં અને તેમાંથી જોતાં તેને એવું માલમ પડ્યું કે દૂરની ચીજો નજદીક આવે છે. આ વાત ટસકનીના નામીયા ફિલસુફ ગાલીલીઓના સાંભળવામાં આવ્યાથી તેણે એક નળી મધે બે તેવા કાચને જડી ઇ. સ. ૧૬૧૦ માં દુરબીનને હસ્તીમાં આણી, અને આસમાનમાં ચંદ્ર, સેતારા, ઇલાદિની અવલોકણ સર કીધી.

નાટક—ની સરઆત અસલ ગ્રીસ દેશમાંથી થઇ હતી. બાકસ નામના દેવની કિયાની વેળા તરેહવાર સોંગ, ઢોંગ, અને રમુજ થતી હતી. પછી ઇ. સ. ની ૪૫૦ આગમજ એસ્કાઇલસે સર્વ રમુજ તથા ખેલ એક નાટકશાલામાં દાખલ કીધાં, અને જોઇતા પરદાઓ પણ ચિત્રાવ્યા હતા. ચીનાઓમાં પણ આ રમુજ ખેલ અસલથી ચાલતો આવ્યો છે.

પીસ્ટલ—ટસકની મધે પીસ્ટોળ નામનાં શહેરમાં આસરે ઇ. સ. ૧૫૪૪ માં પેહલ વેહલી બની હતી. કોલ્ટ નામના એક અમેરીકને ફરતી નળી વાલી (રીવૉલવર) પીસ્ટલ બનાવી છે તે એક પછી એક ૧૦ થી વધારે બાર લગોલગ ફાડી શકે છે.

પેન્ડ્યુલમ—ગાલીલીઓ નામના નામીયા ફિલસુફે એક વેળા એક ટાંગેલાં બતીનાં ફાનસને કાંઇક અકસમાતથી ડોલતાં જોઇ ધડી-આળમાં એવી ડોલતી ચીજ દાખલ કરવાનો વિચાર કીધો, અને એ રીતે પેન્ડ્યુલમ હસ્તીમાં આવ્યું.

ફ્રોટોગ્રાફ—શેશનીની મદદથી સખી પાડવાનો હુન્નર ઇ. સ. ૧૮૩૯ માં શોધી કાઢવામાં આવ્યો હતો.

બ્રાફનો સાંચો—પેહલ વેહલો જેમ્સ ઉઝૉટસ નામના ગણીત શાસ્ત્રને લગતાં હથિઆર બનાવનાર કારીગરે ઇ. સ. ૧૭૬૩ માં શોધી કાઢાયો હતો.

બલુન—ઇ. સ. ૧૭૮૨ માં લાયન શહેરના સ્ટીફન અને જોસફ ડી મૉન્ટગોલ્ડરીઅરે કાગળનું બલુન બનાવી તે મધે બતી મુકી ઉડાવ્યું.

હતું. પછી એજ વરસમાં રેસમી કાપડનું બહુન હાઇડ્રોજન હવાથી ભરીને ઉડાયું હતું, જેમાં બે ગ્રહસ્થો ૩૦૦૦ ફીટની ઉંચાઇએ ઉડ્યા હતા, પણ કળ બન્યાથી તે ફાટી ગયું, અને તે માણસો પડીને મરણ પામ્યા હતાં.

ભૂમિતિ—(બ્યામેટ્ટી) આ વિદ્યા પેહેલ વેહલી પુરાતન મિસર દેશમાંથી શરૂ થઇ હતી. નાઇલ નદીની વરસો વરસની રેલથી લોકને પોતાની જમીનની સરહદ નક્કી કરતાં બારે વાંધા પડતા હતા, તેથી જમીનની માપણી કરવાની આ વિદ્યાની શોધ કરવી પડી. ઉપલા દેશના ઇ. સ. ૩૦૦ ઉપર થઇ ગયલા યુક્લીડ નામના વિદ્વાને આ વિદ્યાની શોધમાં વધારો કરી સિદ્ધાંતો રચ્યાં હતાં, જે આજવેર સુધરેલા જમાનામાં અતિ ઉપયોગી ગણાયછે.

મોજાં—ગુંથવાનો હુન્નર ૧૭ મી સદીમાં કેમપ્રીજની સેન્ટનૅન મદ્રેશાના રેવરંડ ઉલીઅમ લી નામના પાદરીએ શોધી કાઢયો હતો. ઈંગ્લંડમાં સુતરાઉ મોજાં નાટીંગામમાં, ગરમ લીસ્ટરમાં, અને રેસમી ડરબીમાં બનેછે.

રેલવે—ઇ. સ. ૧૮૩૦ માં લીવરપુલ અને માનચેસ્ટર વચ્ચે પેહલવેહલી બંધાઇ હતી, જે સ્ટીફનસન નામના કાબેલ ઇજનેરે બનાવી હતી.

રેસમ—પુરાતન જમાનાથી ચીન દેશમાં બનતું આવ્યું છે. ઇ. સન. ૫૩૦ માં પેહલ વેહલાં રેસમના કીડાના ઈડાં ચીનથી ક્રાનસ્ટેટીનોપલ મધે લાવવામાં આવ્યાં હતાં. પછી ૧૭૧૯ માં રેસમી કાપડ બનાવવાના કારખાના ઇંગ્લંડમાં ડરબી શેહરમાં ઉભાં થયાં હતાં.

રબર—સીંગાપોર, બોર્નીઓ, અને પૂર્વ આફ્રીકેલેગોના ટાપુ મધે ૬ ફીટની ઉંચાઇના ઝાડના રસમાંથી બનેછે. આ ચીજને સાફ કરી હળરો ઉપયોગી કામમાં દાખલ કરવાનું માન લંડનના ડૉક્ટર કાટેલને ધટેછે.

લોહીનું ફરવું—શરીરમાં લોહી ફરેછે એવી પેહલ વેહલી શોધ ઇ. સ. ૧૬૧૬ માં ઉલીઅમ હારવે નામના તખીએ કરી હતી. તેણે એવું શોધી કાઢયું કે દિલના ડાબા પરદા મધેથી લોહીને આચકા અથવા બેસ મળેછે તેથી તે નેસો મધેથી ફરીને જમણા પરદામાં આવેછે, અને પછી શેવટે ફેફસામાં આવી સાફ થાયછે. એવી ગતી શરીરમાં ચાલુજે.

વીજલી—ઇ. સ. ૧૭૪૯ માં બેનજમીન ફ્રાનકલીને એવું શોધી કાઢયું કે આકાશ મધે ચમકતી વીજલી અને યંત્રથી ઉપભવેલી

વીજલી એ બન્ને એકજ ચીજ છે, તથા આકાશમાં જે ગર્જના થાય છે તે વીજલીના ઝપાટાથી થાય છે.

વીજલીનો તાર—તારની મારફતે વીજલીથી સંઘેશો મોકલવાની પેહલ વેહલી શોધ છનીવા શહેરમાં લેસેજ નામના વિદ્વાને ઇ. સ. ૧૭૮૨ માં કરી હતી. પછી ઇ. સ. ૧૮૩૭ માં કુક અને ઉછટસન નામના બે અંગ્રેજોએ વીજલીના તારનો સંઘેશો ઉકલાવવાના યંત્રમાં સુધારો કીધો, જેઓની રીત આજ લગી ચાલે છે.

વિજલીના તારનું દોરડું—દરીઆ મધે નાખવાની શોધ ૧૮૫૦ માં થઇ હતી જે વેળા પેહલ વેહલું દોરડું ઇંગ્લંડ અને ફ્રાન્સ વચ્ચેની ખાડીમાં નાખવામાં આવ્યું હતું.

વર્તમાન પત્ર—પેહલ વેહલું વર્તમાન પત્ર ઇ. સ. ૧૫૬૩ માં યુરોપમાં વેનીસ શહેરમાં હાથે લખાઇને સરકાર તરફથી નિકળ્યું હતું. ઇંગ્લંડમાં પેહલ વેહલું વર્તમાનપત્ર ૨૩ મી મે ઇ. સ. ૧૬૨૨ માં નિકળ્યું હતું.

સ્ટીમર—અમેરીકા મધે હડસન નદીમાં ઇ. સ. ૧૮૦૭ માં પેહલ વેહલી આગબોટ ચાલતી થઇ હતી. ઇંગ્લંડમાં આગબોટ ઇ. સ. ૧૮૧૨ માં લંડન અને લીથ લોખંડની આગબોટ ઇંગ્લંડમાં ઇ. સ. ૧૮૨૨ વેહલી આગબોટ ઇંગ્લંડથી હિંદુસ્થાન ઇ. સ. ૧૮૨૫ માં તે પરભારી કલકત્તે ગઇ હતી, જ્યાંહની વેપાર. તેના કપતાનને રૂ. ૧૦૦૦૦૦ નું ઇનામ આપ્યું હતું.

સુક્ષ્મશીટક યંત્ર—ની શોધ વિષે પક્કી ખાતરી એવું માનવામાં આવે છે કે ઇ. સ. ૧૬૨૧ માં ડ્રેબેલ નામના ઇંગ્લેન્ડ પેહલ વેહલું બનાવ્યું હતું.

સેતરંજ—આ જાણીતો ખેલ પેહલ વેહલો હિંદુસ્થાનમાંથી ધરાન અને અર્ધસ્થાનમાં દાખલ થયો હતો. પછે સ્પેનમાં અને હુ બીજા દેશોમાં પસાર થયો હતો.

સહીએડ મુકવાની કળા—ઇંગ્લંડ મધે ૧૪ મી મે ૧૭૯૬ દીને રસીથી સહીએડ મુકવાની કળા ડાકટર જેનર નામના તબીબે પેટ વેહલી દાખલ કીધી હતી. તેના જાનવામાં પ્રથમ એવું આવ્યું હતું કે ગાયના થાન તરફ જે સિતળા જેવી ન્હાની પુલ્લીઓ ચાલે છે તેઓ રસી દુધ ડાહનારાઓના હાથને લાગાથી પ્રથમ તેઓને એક જાતના છુ

સહીએડ આવતા હતા, પણ પાછળથી તેઓને કદી સહીએડ આવતા નથી. આ વાત ધ્યાનમાં લઇ ડાક્ટર જેનરે એ બાબે શોધ કરવા માડી અને તેમાં તે પાર પડ્યો.

સુતર કાંતવાનો સાંચો—ઇંગ્લાંડનાં ઇ. સ. ૧૭૬૯ માં સર રીચર્ડ આર્કરાઇટે શોધી કાઢાયો હતો. આ નામીયો શોધક પ્રથમ એક હજીમ હતો.

સોના, રૂપાં, ઇત્યાદિના દાગાના મધે દગો થયલો હોય તો તે પારખી કાઢવાની રીત ઇ. સ. ની ૨૯૦ વરસ આગમજ નામીયા ફિલસુફ આર્કીમીડીઝે શોધી કાઢી હતી. કહે છે કે સાધરાન્યુજના શાહ હાયરોએ દેવને અર્પન કરવા માટે સોનાનું એક રાક્ષી તાજ બનાવી તમચાર કરાવ્યું હતું, પણ તે મધે ચોખ્ખું સોનુંજ છે કે કંઈ હલકી ધાતુ મેળવેલી છે તે પારખી આપનારને એક મોટું ઇનામ આપવા બહુર કીધું હતું. ઉપલો ફિલસુફ એક ઢબમાં નાહવા બેસતાં તેના શરીરને આચકો

ની તે મધેનું પાણી જેવું બાહર છલકાઇ ગયું તેવોજ ઉપલો તાજની નીચે મનમાં વિચાર આવ્યો, તેથી વગર કપડે મોહલામાંથી

””! એવી ખુમો પાડતો દોડી ગયો હતો!

(બેરોમીટર) હવામાં થતા ફેરફાર બતાવનાર ના

ફિલસુફ ગાલીલીઓનાં એક ચેલા નામે ટોરી-માં શોધી કાઢાયું હતું.

લા૦ તમારી વાહલી બેહન,

પીરોજબાઇ.

